

LEMPÄÄLÄN Joulu

1990

LEMPÄÄLÄN Joulu

1990

Julkaisija:
Lempäälä-Seura ry

Toimittaja:
Ritva Mäkelä

Julkaisutoimikunta:
Eeva Anero
Raija Isotalo
Heikki Kyykoski
Laura Mäkelä
Ritva Mäkelä
Jaakko Nurmesniemi
Riitta Rekola
Pekka Toivonen

Kannen valokuva:
Yrjö Tapola

Sisältö:

Lempäälän päivä — milloin? Jaakko Nurmesniemi	1
Räsymatto, Sirkka Ulanen	2
Ja niin joulu joutui jo taas, Heikki Miettinen	3
Joululegenda, Milja Valtonen	5
Tilannerunoilija Väinö Hopponen, Tuula Martikainen	6
Birgitan päivä, Oiva K. Perkiö	9
Partalan Kustaan vaellusta, työtä ja kohellusta viime vuosisadalla, Eeva Anero	10
Köyhä joulu vuonna 1918, Esteri Linnansaari	12
Miten Aleksanteri Eskola tuli auttaneeksi Maria Åkerblomia tämän pakomatalla, Heikki Kyykoski	13
Lapsuuteni joulumuistoja, Toini Tapio	15
Vanha kertomus Aimalan kirkosta, Eeva Anero ..	16
Elämää 1920-luvulla Hervannanmaassa, Jaakko Koivuviita	17
Pyykkipäivä, Sirkka Ulanen	21
Lasten suusta	21
Jahanna, Eila Ollila	22
Tietovisa, laatinut Jarmo Haapalinna	23
Everstiluutnantti Kosti Lyly Viron, Latvian ja Inkerin vapaussodissa, Eeva Anero	24
Kosti Lylyn elämänvaiheita, Pentti Lyly	25
Muistojen kuvat, Voitto Lyly	30
Jättiläisen rakennuspuuhat, Viena Aaltio	31
Kun lempääläinen suksikansa lähti laturetkelle, Pekka Toivonen	32
Kuusitieltä Afrikkaan ja takaisin, Rauno Sivonen	35
Punaisen Ristin neljä auttamisen vuosikymmentä, Ritva Mäkelä	39
Muistelmia Carl Bengtsistä ja hänen taiteestaan Tampereen tienoilla, Eeva Anero	42
Nuuttijuhlat — tuulahdus muinaisajoilta, Eeva Anero	45
Vanha joulumuisto, Kerttu Viinikainen	47

Lempäälän päivä — milloin?

Kädessäni on metrin pituinen ja desimetrin levyinen 36. Tampereen Päivän valtavan laaja ohjelma. Sitä tavatessani mietin: Milloin voisimme viettää oman rakkaan kotipitäjäimme 1. Lempäälän päivää? Päivästä ollaankin sitten jo monta eri mieltä: 9. tammi-kuutako, Davidin kapinan rauhoittamissopimuksen muistoksi? Vai koko valtakunnan itsenäisyyspäivä? Mikä? — — Kyllä meilläkin olisi melkoisia retkikohteita. Muitakin kuin nauhataajamamme radanvarsi- ja maanteiden reunuksen asuntoalueet. Siellä ne nyt Erik Ednerin ideoita lanseeravaat... Eipä silti, itse Tampere-Seuran toiminnanjohtaja toivottelee laajempaakin yhteistoimintaa, lähinnä kai niin, että ympäristökuntien pitäjäseurat tapaisivat talousalueensa Alma Materin — — Ravitsevan Äitinsä Tampereen helmoissa. Kiitos kutsusta!

Joku torjuu: Mutta onhan meillä ikioma kulttuuri- viikkomme melkoisine ohjelmakuvioineen. Niin ja tietysti Lempäälä-Seuran Museoraitin markkinat ja työnäytökset, jotka kesällä 1990 vetivät ennätysmäärän kävijöitä. Kun vuosi sitten kädet vapisten otin vastaan Raija I s o t a l o l t a Lempäälä Seuran puheenjohtajuuden, en olisi voinut uskoa, millaista talkoohenkeä tästä pitäjästä löytyy. Kesäkuun vieraamme unkarilaisetkin ihastuivat valtavasti kaikkeen näkemäänsä. Uskon, että sielläkin nyt olojen hiukan tasaannuttua aletaan taas uudella innolla palata ikomille juurille ja traditioille.

Olen saanut viettää erään elämäni värikkäimmistä vuosista, kuten kaikki muutkin eurooppalaiset. Lempäälän juhluvuosi päättyi peräti järkyttäviin aggressi-

oihin muualla Euroopassa: Romanian presidentti Ceausescu puolisoineen teloitettiin joulupäivänä 1989 ja koko Itä-Eurooppa kuohui. Vuoden 1990 sain alkaa aika erikoisella tavalla pitämällä puheen ikiomalla Pyhän Birgitan kirkkotorilla uudenvuoden yönä juuri kirkonkellojen kuminan jälkeen. Senkin katson osoittavan, että Lempäälä-Seuraan luotetaan kunnan korkeimmalla kulttuurituolilla, kun poliittisten puolueiden ulkopuoleltakin kutsutaan juhlapuhujia. Juuri yksimielisyys kai meitä seurassa yhdistääkin!

Kansalaisopistossa saimme ”Lempäälä tutuksi” -sarjallemme ennätysosanoton: rehtorin arvion mukaan vain piispa Kortekankaalla on ollut suurempi yleisömäärä! Ja tuo juuriaan kunnioittava ihmismäärä teki vielä aloitteenkin kunnalle: Kuvanveistäjä Väinö Richard Rautalinin talon seinään on saatava muistolaatta. — — Nimilistä kiersi sitten vielä kuvanveistäjän 100 v. muistonäyttelyssä helmikuussa 1990, nimiä kertyi satakunta.

Kevään korvalla -90 saimme sitten virkeän naapurin, kun Hakkarin kartanoravintola aloitti. Monista yhteistyökuvioista neuvoteltiin ja kokeiltiin kansanpelimannien avulla yhteislaulutilaisuutta kartanolla, josta siirryttiin Museoraitin kierrätys- ja työnäytöpäivän viettoon. Kaikki kesän 1990 työnäytökset vetivät runsaasti kävijöitä. Kesän erikoisuuksina esiteltiin mm. sota-aikaisia ruokia, perunajauhojen kotivalmistusta ja juotiin rukiista keitettyä kahvinkorviketta. Kaksoisensi-iltoja oli esim. seppämestarilla pajassaan ja sahdin valmistuksen ekspertillä.

Parin teatteriretken lisäksi on vielä mainittava Virtain kaupungissa vietetyt Kotiseutuliiton kotiseutupäivät. Veimme sinne melkoisen vitriininäyttelyn, mikä sai suosiota upeilla kuvillaan ja esitteillään myös sijainnillaan: Sehän oli Hämeen Maakuntaliiton kanssa heti ensimmäisessä näyttelyhuoneessa ainoana pitäjäseurana. Virroillahan isäntänä oli toki kokonainen sali itsellään. Lempäälä-Seura kiittääkin Lempäälän kuntaa avusta tässäkin asiassa. Puolet materiaaleistamme oli kyllä myös suoraan kunnan matkailumainontaa. Näyttelyauton kuljettajana toiminut puheenjohtaja tokaisi paluukuorman purettuaan: "Ensi vuonna en taida kyllä lähteä enää sohvööriksi: kotiseutupäivät on nääs meinaan — Sodankylässä!"

Tuon Virroilla järjestetyn näyttelyosastomme suosion yksi varma tekijä olivat ruskea-ahteelaisen Yrjö T a p o l a n upeat taidevalokuvat. Häneltä on myös tämän uudenmuotoisen neljännen Lempäälän Joulun kansikuva. Näistäkin kiitoksemme, Yrjö!

Ei kesä ja vuosi 1990 siis olleet ihan tyhjää ns. väli-vuottakaan. Tosin v. 1991 on jo heti merkkivuosi, kun lempilapsemme Museoraitti tulee peruskoulun yläasteen ikään eli täyttää 10 vuotta. Eskolan kauppa-kiinteistöhan oli tullut seuran omistukseen jo kesällä 1979. Seuran omassa historiassa suuri tapahtuma tulee olemaan myös 40-vuotisjuhla marraskuussa 1992. Siihen mennessä meillä on varmaan Lempäälässäkin ainakin yksi oma kirkkovene, kesävieraiden ja uusien lempääläisten yhteinen kirkko- ja museo- tai perinne-pyhä, Atran taidemuseo, oman kunnan alueella kesä-

teatteri, kiertoajelut järvillä maatalomatkailun kohteisiin poikkeamisineen, seuran omistamassa tuulimyllyssä siivet, jäähalli, yksi uusi yläasteen koulu, uimahalli ja paljon uusia tyytyväisiä asukkaita, jotka rynnistävät myös paikkakunnan perinteisiin. Ja taas edelleen tarvitaan paikallista toimivaa pitäjäseuraa...

Tämä käsissäsi oleva joulujulkaisu ei sekään ole syntynyt ihan tietokoneen napinpainalluksella. Kii-tänkin kaikkia ahkeria avustajiamme, jotka vielä perinnehengen kannustamina ovat tallettaneet vanhaa tai muuten antaneet henkisen panoksensa Lempäälän Joulun lukijoiden nähtäväksi. Suurimman työn tässä taas on tehnyt seuran sihteeri ja paikallislehden päätoimittaja Ritva Mäkelä, jota ilman näitä neljää joululehteä tuskin olisi syntynytäkään. Samoin suurkiitokset vielä kerran kaikille, jotka edesauttoivat työpä-noksin tai lahjoituksin Lempäälä-Seuraa. Samoin lämpimät onnittelut yhä nuorempana ja nuorempana pyöreitä vuosia täyttäneille ystävillemme ja tietysti omille jäsenillemme, joille omistan eräässä onnitelussa käytetyn pääjohtaja Pekka Salon aforismin:

PARHAITA IHMISIÄ EI VOI KOSKAAN PALKATA — HEIDÄT ON ANSAITTAVA.

Rakkaat lempääläiset, hyvää ja rauhallista Joulua ja onnea uudelle vuodelle 1991!

Jaakko Nurmesniemi
Lempäälä-Seuran
puheenjohtaja 1990

Räsymatto

Päivän pitkän kutonut oon räsymattoa lapsi vieres istuen saa sitä katsoa kuteissa on monen monta kukkaa sekä raitaa siin on äidin esiliina, isän monta paitaa.

Mummun vanha kesähome mattoon uppoaa Maijan pienet paidat, pöksyt siihen katoaa Villen housut risaiset ei kelpaa mattoihin siksi äiti roskikseen ne eilen laittoikin.

Hivuneet on ohkaisiksi verhot ikkunan matonkuteina mä pelkään niiden rikkuvan vanha pyyhe naulassa on ihan nättinä tarpeellinen olla voisi vaikka rättinä.

Matto kun on valmiina mä sitä ihailen hellin käsin sivelen ja kokoon taittelen permannolle pestylle sen levittelen kyllä sitten kun on joulukuuhun pyhävaatteet yllä.

Sirkka Ulanen

Ja niin joulu joutui jo taas

Monille Israelin kävijöille lienee pikku pettymys käynti joulun syntysijoilla Betlehemissä. Harrasta tunnelmaa etsivä ei sieltä löydä rauhaa eikä lepoa. Päinvastoin. Tavallisen turistin kimpussa ovat röyhkeät rihkamakauppiat, jotka puoliväkisin yrittävät myydä "jotain ainutlaatuista" halpaan hintaan. Sotilaita näkyy kaikkialla, melu on kova ja ilmapiirissä on jotain kovaa ja ainakin suomalaiselle outoa. Varsinainen syntymäluola on usein täpötäynnä turisteja ja oikea kielten sekamelska kertoo eri maiden ihmisistä, jotka haluavat nähdä paikan, missä Jeesus syntyi. Usein matkappaat ovat vielä hätäisiä. He jouduttavat ryhmien liikkumista, toisillekin on annettava tilaisuus nähdä tämä maailmanhistoriallisesti niin tärkeä paikka.

Tarkemmin ajateltuna Betlehemin kaupunki on tänään ikään kuin levottoman maailman vertauskuva. Kaikkialla maailmassa on sotilaita, jotka ovat hampaisiin asti aseistettuja. Heistä huolimatta salattu Jumala hallitsee kaiken, mitä maailmassa tapahtuu. Ensimmäisenä jouluna Betlehem oli myös levoton paikka. Siitä huolimatta sieltä lähti sanoma, joka yksin voi tuoda rauhan niin ihmissydämeen kuin kansojen keskelle. Rihkamakauppiat myyvät "halpaa turhuutta". Heidän on kuitenkin näin tehtävä, jotta he saisivat toimeentulonsa. Eivätkö he kerro, että maailmassa on suuri joukko ihmisiä, joille ei ole suotu ihmisarvoista elämää. Tiedämme, että historian kuluessa lukematon määrä hyvinvointivaltioiden ihmisiä on halunnut unohtaa oman mukavuutensa, jotta vähäosaiset edes vähän voisivat parantaa elinehtojaan. Tämänkin on joulun lapsi saanut aikaan. Betlehem on Länsirannalla ja siellä oleva epäsopu juutalaisten ja arabien välillä kertoo rikkinäisestä maailmasta, jossa asuvilla ihmisillä ei ole hyvää olla. Tiedämme, että monilla suomalaisilla on keskenään hyvin huonot välit. On yhteisiä muistoja, jotka ovat karvasta ajateltavaa. Emme oikein niiden perusteella tunnu luottavan kuin harvoihin ja valittuihin. Tämä on kuitenkin pientä, kun ajattelemme valtavia roturistiriitoja, jotka jakavat jo syntyperänsä takia ihmiset hyviin ja huonoihin eri puolella maailmaa. Tämä on mahdollista korjata vain, jos joulun lapsi saa sulattaa meidän kylmän miellemme niin että näemme toisessa ihmisen — minun kaltaisen — eikä jonkun rodun, aatteen tai uskonnon edustajan. Jos joku käyttäytyy levottomasti niin meidän ei tule nähdä hänessä vaikeaa ihmistä. Jeesuksen opetuksen mukaan meidän tulee nähdä hänessä rakautta ja ymmärrystä kaipaava lähimmäinen.

Kyllä Betlehemin turistitkin jotain kertovat. Ne kertovat meistä, joille on annettu tilaisuus nähdä maail-

maa. Me olemme kiireisiä ihmisiä, jotka haemme arjen vastapainoksi uusia kokemuksia ja elämyksiä. Meille jokapäiväinen leipä on itsestäänselvyys eikä se tunnu enää olevan kiitoksen aihe. Kun olemme saaneet yhden elämyksen tarvitsemme toista ja emme huomaa, että mielen rauhaa eivät tuo pyhien paikkojen katselu tai kauniin taiteen ihailu, vaan yksin se sanoma, joka sai inhimillisen alkunsa Betlehemissä. Vain siitä sisimpämme saa levon, ja tuo mukanaan perusturvallisuuden. Sen perusteella voimme olla ihmisiä kaikkein parhaimmalla tavalla niin kuin Jumala tahoo.

Syntymäluola on kaikkein tärkein paikka. Myöhempien aikojen kristityt eivät kuitenkaan ole tyytyneet sen alkeelliseen yksinkertaisuuteen. Sinne on tuotu uskonnollisia esineitä — jotka komeudessaan kilpailevat keskenään — ja niin matkailija näkee kuinka inhimillisellä komeudella on pyritty pilaamaan sitä paikkaa, jossa Jeesus syntyi. Kuitenkaan Jumala ei tarvinnut komeita lavastuksia lähettäessään Jeesuksen maailmaan. Voisimmeko mekin muistaa vanhan elämän viisauden, että kaikki suuri on yksinkertaista. Jouluevankeliumi kertoo koruttomasti, että Jumala salli Jeesuksen äidin huonon kohtelun ja siksi maailman Vapahtajan täytyi syntyä inhimillisesti katsoen ala-arvoisessa paikassa. Tämä on suuri rohkaisu meille tämän ajan kristityille: Jumala toimii usein siellä, missä me kaikkein vähiten odotamme Hänen olevan. Jumalan täytyy tehdä työnsä meidän ymmärryksemme yläpuolella.

Maailma on levoton ja sitä se on nimenomaan ihmisen toiminnan takia. Silti se ei saa olla esteenä meidän joulullemme. Joulu tuli aluksi Betlehemiin ja sieltä se on tullut tänne kaukaiseen Pohjolaan. Meille joulu on jatkuvaa kertomusta Jumalasta, joka on ja vaikuttaa

Meidän perimmäinen arvomme ihmisenä on siinä, että Jumala on suonut meille jotain hyvin arvokasta nimittäin ihmiselämän. Sen parempaa lahjaa ei ole olemassakaan. Juuri tästä syystä elämämme ei ole tyhjää eikä tarkoituksetonta. Alkavan joulun herkkinä hetkinä meillä on oikeus kiitollisena ajatella Jumalaa ja hänen hyvyyttään meitä kohtaan. Meidän Jumalamme ei ole pelkästään historian ohjaaja ja elämän ylläpitäjä, vaan nimenomaan rakas taivaallinen isä. Hän tuli maailmaan armona ja totuutena.

Ja niin joulu joutui jo taas Pohjolaan. Anna joulun sanoman tehdä työsi itsessäsi niin näet, että elämässä on paljon hyvää ja kaunista — Jumalan lahjana.

Heikki Miettinen

Joululegenda

Silkinhienoja enkeleitä
hopeahameissaan
tähtivalossa huikaisevassa
liittää jouluna ylitse maan
siunaten matkallaan meitä.

Hämmennys: parvessa enkelien
karkeahameinen maalainen
sakarallansa istuen
tarkkailee Lempäälän teitä —
Tarikan piika vuosisatojen takaa!

Huokaus: Lemmon Lempoinen,
mikä on aikaansaanut sen:
tunnistaa ei voi näitä!
Valossa kylpevät iltaisin
tähtien tuiketta ilmankin;
ainako juhlivat häitä?

Pettymys: nauhakaupungin
tehneet on jatkoksi Helsingin
tänne ja kauemmaksi.
Mistähän piika nyt töitä saisi?
Tuskinpa tulla kannattaisi
tietotekniikan alusta-alkajaksi.

Sarastus: piika tähdellään
etsii vanhaa ja entistään,
tuoksua pajan ja riihen.
Lämpöä hiipii sydämeen,
hiukan kun huomaa löytyneen
jostakin tuntua siihen.

Lohdutus: alla hankien
aukeita peltoja vielä makaa.
Eurooppa avaa markkinasylin
Pohjolan perille houkuttavan.
Sittenkin uskoo hän taistelevan
maahengen täällä vankoin kylin.

Tähdeltään kyyneleen pudottaa,
todeksi ihme on käynyt ylin:
kivisin seinin kohoaa
joulu yön valossa Birgitan kirkon olemus vakaa.

Milja Valtonen

Tilannerunoilija Väinö Hopponen

Kauppias Väinö Hopposen syntymästä tuli viime kesänä kuluneeksi 90 vuotta. Hän asui Lempäälässä vuodesta 1921 lähtien. Vuosina 1951—77 hänellä oli kauppa Pitkäsillan pielessä. Väinö Hopponen kuoli vuonna 1979. Hänen runojaan on etsiskellyt pöytälaatikoista tyttärensä, kirjastotoimenjohtaja Tuula Martikainen.

Väinö Hopposen sekatavarakauppa sillan pielessä. Kaupan takana pieni konttorihuone ja varasto. Musta Mercantil-mappi kaupan takahuoneen hyllyssä. Keltaisessa lapussa teksti ”Runoa. Yksityistä asiaa”. Mitä tämä mappi sisältää? Viitasaaren Kemppealan koulun päästötodistus, kaunokirjoitusvihkoja, rippikoulutodistus, työtodistuksia kauppa-apulaisen toimesta A. Hyvärisen Seuraajilta, Vilho Linnamolta ja Osuusliike Tuotannolta, sota-ajalta laulun sanat Havajin Muisto, Suvivirren sanat, lehtileikkeitä Mannerheimin hautajaisista, Lempäälän-Vesilahden Sanomien asiamiesilloista, pilkkimiesten majan valmistumisesta, tasapainopilkin virityksestä, kuva uusista ylioppilaista, juttu Lempäälän kotiseutumuseohankkeesta, Suomen Kulutusosan siirtymisestä Lempäälään ja juttu kaupan lopettamisesta vuodelta 1977 nimellä ”Kissanpäiville”. Ja sitten runoja, kertomuksia, pakinoita, jokin näytelmäkappale. Mapin runot antavat vain kapean kurkistuksen Väinö Hopposen runoihin. Niitä ei ole montaa arkistoitu. Runot ovat palasina, murusina maailmalla. Ne olivat tilannerunoutta syntymäpäiväsankareille, hääpareille, vuosia täyttäneille yhdistyksille, hyville ystäville. Pieni osa kirjoitettu vain itselle. Kalkeeripaperia ei ole käytetty, kopioita runoista ei ole tallennettu.

Väinö Hopposella oli merkillinen tapa kirjoittaa runoja. Hän istui pöydän viereen. Otti puotipaperia tai kaupan tilauslappujen valkoisen puolen eteensä ja alkoi kirjoittaa. Kynä ei paljon pysähdellyt, kumia ei tarvittu eikä sanoja yliviivattu. Usein runo rimmasi hyvin, väliin ei. Lopputuloksena oli kuitenkin osuva kuvaus hetkestä, tilanteesta.

Runoissa, mietelmissä, työssä — elämässä oli aina huumori mukana. Hyvin tyypillinen ns. ”vaarin vitsi” löytyy myös mapin kätköistä.

—”Uistintako soutelet?” kyseli Kosonen.

—”Ei kun venettä”, vastasi Hopponen.

Metsästäjille Väinö Hopponen runoili näin:

**On päivää kulunut jo monta
ja monta yötä rauhatonta.
Kun kaatoon miehen mieli tekee;
jo unelmissa saalis roikkuu puussa
ja hirven liha maistuu suussa.
Mutta aamulla kun silmät avaa,
kas siellähän ne vielä ravaa.
On odotusta ollut syksyt monet,
ett' koska aukee Maijan ovet...**

Ja Nuorisoseuran muisteluillassa näin:
**Siitä on aikaa yli 50 vuotta,
se monelle on kuulla ihan suotta.
On matkan varrella sattunut paljon,
niitä muistellessa olen saanut sievän kaljun.
Nyt puheenvuoroja tilata saapi.
Näen, kuinka Osmo jo korvaansa raapi.
Siellä Taimikin korjaa tukisukkaa.
Monen pyllyyn on mennyt potku hukkaan.
Se monelle on onnen myös tuonut,
että kuiskauksen on kuullut...**

Tai pilkkimiehille:
**Myös matkan tekoon, pilkkimies
aina valmis on.
Se tuiskussa ja tuulessa
yhä uupumaton on.
Ja missä vain on kilpailut
näät varmasti sä joukkueen
mikä Lempäälästä on.**

...
**Savonlinnan matka taas
se monen haaveet maahan kaas.
Kun matti oli pussissa
yks ahven kassissa.
Kun Tammerkosken sillalla
käveltiin kilpailtana,
ei nähty mitalisadetta
kun ei saatu sitä madetta
joka kunniahahan vei.**

Erään kyläjuhlan osallistujat saivat pitkän runon, joka päättyi näin:

**Tästä riemu ja juhla
on kylässä yllä,
ja aihetta juhlaan
on tarpeeksi kyllä.
Kun vuodet on yhdessä
jaksettu elää,
niin kirkkaana laulumme
ilmoilla helää.
Ei onnea parempaa
oo ihmislusten,
kun muistot rikkaat
tehdystä työstä,
joka nosti raatajan
pimeyden yöstä.
Jos vanhoille muistot
raskaat jäivät,
saa laspemme lahjaksi onnen päivät.**

Kisaa on onniteltu näin alkavalla runolla:
**Vuosia karttuu,
Kisa mieheksi varttuu,
70 tänään jo täyttää,
voimansa, kuntonsa parhaana näyttää.**

Väinö Hopponen esiintymässä Lempäälän-Vesilahden Sanomien asiamestilaaisuudessa vuonna 1976.

Pienestä alkoi,
miehestä, naisesta muutamasta.
Kainalossa Nuorisoseuran ensin kulki,
myöhemmin voimansa antoi julki
ja omaksi seuraksi tuli Kisa.

K-halli Matti sai avajaisrunonsa:
Kirkolle kansa kiirehtii,
taas aukeepi uusi puoti.
Käy vanhakin hallihin hartaasti,
oven voimin heikoinakin auki saa.
Suu suurena siinä ihmettelee,
kun toiset rattaita työntelee
ja tavaroita niihin heittelee.
On kummaa tää kaupan tahti.
"Niin on, ota opiksi vaan!
huutelee kauppias Matti.

Monet syntymäpäivät saivat Väinö Hoppoksen tart-
tumaan kynään:

**Kaikki nukkuu Mattilassa,
on pimeää kuin kattilassa.
Rataa myöden juoksee ukki
kuin hätääntynyt joulupukki.
Sulaa, märkää kaikkialla
sammakkokin jää jalan alle.
Kiire kirkolle on kova
tuskissaan on eukko oma.
Viimein kunnan taloon saapuu
alle Olgan ikkunan.
Rynkytys nyt kova alkaa
herätykseks kättilölle.
Siitä sitten juoksu alkaa
automiestä hakemaan.
Vesi kiehuu kattilassa,
poika pestään Mattilassa
aamuyöstä kolmen aikaan,
päälle pannaan ensipaitaa.**

Syntymäpäiväruno Keinosen Kaijalle vieraskirjasta poimittuna:

**Kasvoit pienenä vaarin majassa,
vanhuuttasi vietät Unton pajassa,
yläkerrassa.
Hyvä on olla, kun kaikki on omaa,
leipuri kotona omasta takaa,
vieraat valittuja
ja osa vanhentuneita,
päästänsä haalentuneita,
paljon on kasvussa polvea nuorta,
Nuoremmat söisi vain kakun kuorta.
Mutta hyvä on kiittää,
kun kaikki riittää.**

Samasta vieraskirjasta:
**Oli päivä kirkas keväinen
päivä, jolloin synnyit Marjatassa
kaupungissa Tampereen.
Tuskaa monta äiti näki,
suri sitä vaarin väki.
Mutta kaikki hyväks kääntyi,
kaksi likkaa Unton mukaan vääntyi.**

Omasta vieraskirjasta löytyy paljon runoja. Pieniä tapauksia on tallennettu muistojen joukkoon. Joskus Jokisen Taimi innoitti runoilemaan: "Tarttui tauti Taimin ronkkaan, pimeässä meille lonkkaa, ovella jo ihmetteli, käsiänsä levitteli..." Perinteenä oli jouluruno:

**Jälleen on joulu,
kiinni on kaupat ja koulu
vuosi on seitsemännekjä,
ilma on märkä ja hellä.
Ei nähty oo tähtiä, kuuta,
ei lumessa kulu luuta.
Pukki se veneellä kulki,
pienemmät syliinsä sulki.**

Tai vuosi 1978:
**Taas meni joulu,
oli Katjan ensi koulu.
Pakkanen kova paukkui,
yön yksin Tessu haukkui.
20 mittari näytti
kaikki päällensä lämmintä käytti.**

Oman kaupan lopettaminen vuonna 1977 pani myöskin runoilemaan:

**Ohitse akat ajakoon,
kauppoihin lähelle kirkon.
Sillit ja silakat ostakoon,
hiivat ja Pulla-Pirkon.
Me nautimme kesästä vapauden,
kun voimme jo oven kiini panna,
ei notkuvin polvin alhaalta,
emme enää kaljoja kannan.
On valtion leipä leveetä,
jota nyt haukatta saamme.
Ja vaivat ja ilot vanhojen,
joka pasaran yhdessä jaamme.
Oma mökki ja sängyt sen
on parhaita maan päällä.
Kesä keinussa tuuli tuudittaa
ja talvella jäätten päällä.**

Isäni elämän täyttivät työ ja harrastukset. Hän ehti todella olla monessa mukana. Jo lapsuuden päiviltä muistan isäni huutokaupoissa meklarina. Nuorisoseuran penkissä istuin hätäännyksissäni, kun veljeni Matti kuoli Elinan surmassa. Isä oli piispana, eikä näyttänyt välittävän koko tapauksesta.

Muistikuvissa Väinö Hopponen on huonokuuloinen vekkuli Viidessä vekkulissa, Pohjalaisten Salttu, Salon Sallin kanssa loistava suprettipari Talkootansseissa, Värmlantilaisissa. Harjoituksissa Väinö Hopponen ei aina alistunut ohjaajan ohjeisiin, lupasi vain, että "kyllä minä sitten ensi-illassa..."

Juhlissa Väinö Hopponen piti puheet, lausui runot. Montakohan kertaa olen kuullut runon "Etana, vanhapoika, kuudanpää. Märäll' loikoili korsivuoteellaan. Laiskasti tuntosarviaan vain silloin ja tällöin aukoillen. Muka tunnustellen niin elämää" jne. Sen runot äänenpainot, aksentit ja sävyt on painunut niin syvälle mieliin, että koska tahansa pystyisin sen lausumaan täysin Väinö Hopponen tyyliin. Sisareni saikin kerran kouluaikana samalla runolla palkinnon lausuntakilpailuissa Valkeakoskella. Hän esitti runon isältä matkitun äänenpainoin.

Monissa yhdistysten juhlissa Väinö Hopponen esitti kaiken ohjelman, soitti haitaria, viulua, vähän mandoliiniakin ja ennen muuta huuliharppua ja ksylofonia. Esitti sketsejä. Tai pakinoita esim. miehestä, joka ei osannut päättää, ottaisiko mukaan sateenvarjon vai kävelykepin. Tai vinohuulisista, kieroleukaisista ja vähäjärkisistä kynttilän sammuttajista. Juhannuksena Väinö Hopponen viihdytti parvekkeelta tai veneestä ohikulkevia soittelemalla haitaria. Kaupassakin kesken työn huuliharppu löytyi taskusta. Joulupukin roolikaan ei ollut tuntematon.

Väinö Hopponen oli koko Lempäälän omaisuutta. Hän eli perheessä, mutta paljon perheen ulkopuolella. Tänäpäin on mukava ajatella sitä, että Väinö Hopponen tuotti monelle iloa. Ilon tuoja saattoi olla runo, soitto, vitsi tai vaikka taskusta ojennettu lakritsipiippu. Tärkeintä kai siinä oli se, ettei hän elänyt vain itseään varten. Ja mukavaahan hänellä oli itselläänkin. Kun itse kiertelen nukketeatterisermin kanssa kaiken maailman kissanristiäisissä tai jälkipolvet kolmannessa ja neljännessä polvessa esittivät sukujuhlissa tuntikausia ohjelmaa, silloin aina ajattelen, että siinä kaikessa on mukana siemen Väinö Hopposta.

Viimeisenä uuden vuoden aattona vuonna 1978 Väinö Hopponen kirjoitti Keinosen vieraskirjaan näin:

**On pakkaspäivä joulukuun,
loppuun kuluu vuosi vanha,
muistot osa unhoituu,
osa seuraa mukanamme,
läpi lopun elämäämme.
Niitä sitten kertoilemme,
lapsillemme.
Yhden matkan tiedämme,
siihen loppuu runomme.
Nuoret jatkaa elon matkaa,
Jos he hyvin kiitoksin,
myöskin nöyryn rukouksin,
joulun muistaisivat.**

Tuula Martikainen

Birgitan päivä

Mikkelin päivänä 3.10.1965 vietettiin Lempäälän kirkon 500-vuotisjuhlaa. Kirkko on siis alkuaikansa ollut roomalaiskatolisena kirkkona. Katolisilla on kirkolla, kuten ihmisilläkin, kullakin oma suojeleuspyhimyksensä, jonka nimeä he sitten kantavat. Nimipäivän vietto on siis heillä oikeastaan oman suojeleuspyhimyksensä kunnioittamista. Lempäälän kirkon suojeleuspyhimys oli Pyhä Birgitta, ruotsalainen aatelisrouva (1303—1373). Birgitan päivä pyhimyskalenterissa on 7.10. Meidän ruotsinkielisessä almanakassamme on tuona päivänä edelleen Birgitta ja suomenkielisessä saman nimen suomenkielinen muoto: Pirjo, Pirko. — Ohimennen sanottuna: muistan iäkkään vanhuksen jossain Lempäälän kylillä keskustellessamme sanoneen, että pian ne hänetkin tuovat sinne Pirjon juureen (on hautuumaahan Lempäälän kirkon ympärillä).

Katolisena aikana vietettiin Lempäälän kirkossa vuosittain juhlallisesti Birgitan päivää, kirkon nimipäivää.

Joskus 1950-luvun alkupuolella kun keväällä suunniteltiin seuraavan syksyn työkautta Lempäälän seurakunnassa, tuli esille Birgitan päivän viettäminen taas vuosittain. Sehän voitaisiin nyt viettää seurakunnan omana päivänä, jolloin syvennyttäisiin sen omiin kysymyksiin ja historiaan. Ja nimipäivän viettohan merkitsee myös pyhän uskomme peruskysymyksiin syventymistä, kuten esim. virsikirjamme virsi n:o 469 meitä ohjaa.

Omalta kohdaltani olin kovasti tätä asiaa ajamassa, kun muistin pikku tapauksen pappiskauteni ensimmäisestä rippikoulusta Luopioisissa. Meidän piti päästä puhumaan Joulusta. Kysyinkin: ”Mikä on suurin kirkollinen juhla vuodessa?” Kaikki viittasivat, kuten olin odottanutkin. Mutta hämmästyin, eräs pojista vastasi: ”Kirkastus”. Toinen hämmästykseni aine oli se, ettei kukaan viittannut, kuten väärän vastauksen tullessa tavallisesti tapahtui. Kaikki olivat tyytyväisiä ja siis samaa mieltä. — Jäljestäpäin sain kanttorilta kuulla, että Kirkastussunnuntai — joka siihen aikaan oli kalenterissa nimeltään 7. sun. Kolm. jälk. — oli tuon seurakunnan erityinen kirkkopyhä. Silloin luopiolaiset läheltä ja kaukaa tulivat kotipitäjäänsä kirkkoon ja ripille. Se oli niin suuri juhla, että rippikoululaiset pitivät sitä vuoden suurimpana. Seuraavana kesänä sain kokea, että Kirkastus oli todella suuri juhla tuossa seurakunnassa. Avara kirkko väkeä täynnä ja Ehtoollisella kävijöitä loputon joukko. Ensimmäisiä kuukausia pappina toimiva oli suorastaan lujilla yksin tehtäviään hoitaessaan. Mutta tosi juhla se hänellekin oli! Ehkä Birgitan päivästä voisi kehittyä jotain vastaavaa! — Tosin yksi heikko kohta Kirkastusjuhlilla oli Luopioisissa. Jumalanpalvelus oli paikallaan. Mutta lopun päivästä oli jo vuosia napanut itselleen VPK järjestäen kesäjuhlansa Luopioisten

Aitooseen. Ja näillä VPK:n juhlilla oli kaikki viihdytysvehkeet ja välineet, juhlat ja tanssit. — Siis. Koko päivä olisi pidettävä Birgitan päivää seurakunnan merkeissä.

Asia tulikin hyväksytyksi. Ohjelman puitteina olisi kolme kohtaa: Jumalanpalvelus kuoroineen ja mieluiten vieraine saarnamiehineen. Kirkkokahvin jälkeen olisi silloisessa seurakuntasalissa seurakunnan luottamushenkilöiden ja työntekijäin neuvottelukokous. Siinä tuo vierailija esitelmöisi seurakunnalle jostain tärkeästä käytännöllisestä asiasta, kuten talousarvion laadinnasta. Sitten seuraisi keskustelu ja läsnäolevat voisivat tehdä kysymyksiä esitelmän pitäjälle, joko esitelmän johdosta tai jostain muusta kysymyksestä. Onhan usein pienoista jännitystä jollain kohtaa talouspuolen ja kenttäväen välillä. Kumpikin kun tahtoisi hoitaa oikein sille uskottua leiviskää. Neuvottelussa saattoi kysyä vieraan mielipidettä. Vieras olisi vapaampi ajatuksensa julki tuomaan ja voisi esittää uudenkin näkökulman. — Illalla olisi sitten kirkkojuhla, jossa runsaasti laulu- ja musiikkiohjelmaa, lyhyt esitelmä esim. seurakunnan vaiheista, päivän kysymyksistä tai uusista suunnitelmista ja tietysti hartauspuhe. — Eräänä vuonna yksityiskohtaista ohjelmaa hahmoteltaessa tirehtööri Eino Koskimies esitteli, että iltajuhlissa luettaisiin edellisen vuoden Birgitan päivän jälkeen kuolleitten seurakuntalaisten nimet. Urkujen hiljaa soidessa, seurakunnan seisossa tapahtuisi tämä koko vuoden kuolleitten kiitos. Silloin olisi kuin siinä nimeltä mainittavien rivi kulkisi seurakuntalaisten silmien ohi keskikäytävää pitkin. Olisi tuttua ja vähemmän tuttua kulkijaa, ehkä siinä menisi joku aivan läheinenkin! Tunnelma oli todella merkillisen juhlava. — Esitys tuli ohjelmaan ja se tuntui lisäävän kirkkoon tulijoita. Ainahan oli niitä, joiden joku läheinen tai ystävä oli poisnukkuneiden joukossa.

Lempäälän historian kirjoittaja Kirsti Arajärvi sanoo Birgitan päivästä ”Lempäälän kotiseutuoppikirjassaan” (siv. 59): ”Lempäälän seurakunnassa on ollut jo useita vuosia tapana viettää seurakuntajuhlaa lokakuun 7. päivänä, joka on Birgitan päivä, nykyisen almanakan mukaan Pirkon eli Pirjon päivä. Seurakunta on ottanut tämän päivän juhlapäiväkseen, koska Lempäälän kirkon oma pyhimys on aikoinaan ollut Pyhä Birgitta.”

**”Ajasta aikaan varjellut
Herra on kirkkoamme,
Sanallaan meitä ohjannut
kaikissa vaiheissamme,
vieläkin tahdot siunata
kansaamme köyhää armolla,
tarjota taivahan rauhaa.”**
(Virsi n:o 197:1)

Oiva K. Perkiö

Partalan Kustaan vaellusta, työtä ja kohellusta viime vuosisadalla

Kun Sääksmäen Metsäkansan Partalan rusthollin emännälle Kreeta Erkinpöytäälle syntyi v. 1803 kuudes lapsi, poika, olivat saunassa lapsensaajaa auttamassa olleet eukot yhteen ääneen huutaneet lasta siinä käännellessään: "Tästä pojasta tulee sotaherra, hänen selkänsä yli kulkee komentohihnan kuva. Tästä lapsesta emäntä saa vielä paljon kunniaa." Suomen sota syttyikin v. 1808 se kesti vain vuoden, eivätkä sen vaikutukset paljon ulottuneet pienen Kustaan maailmaan.

Partalan lapset olivat älykkäitä, kirkonkirjojen mukaan he lukivat kinkereillä sekä suomeksi että ruotsiksi. Aluksi he olivat kotitalossa töissä, ja sitten he joutuivat muihin taloihin emänniksi ja vävyiksi talon jäädessä vanhimmalle pojalle. Kun Kustaan vuoro oli lähteä vuonna 1823 siis 20-vuotiaana Urjalaan Joelan taloon vävyksi, annettiin hänelle mukaan kontti, jossa oli hopeaesineitä. Ne olivat hänen perintöosuut-taan Partalasta. Kerrotaan Kreeta-äidin silloin itke-neen, ei vain poikansa lähtöä, vaan myös erään toiveensa sortumista. Komentohihna oli muuttunut kon-tin kannikkeeksi.

Eikä siinä kylliksi. Kreetan täytyi nähdä vielä sekin, että Kustaa hävittyään Joelasta, joutui monen vaiheen kautta ns. Vanhaan Kytälään Tampereen vierel-le Hatanpään kartanon maille asumaan. Hän oli siellä niin kutsuttuna numerotorpparina. Kytälä oli siihen aikaan Messukylään kuuluva kyläpahanen. Vanha Kreeta eläi noihin aikoihin toisen poikansa Leonar-din luona Lempäälässä. Tämä oli lautamies ja omisti ensin Herralan Liihua ja myöhemmin Hauralan Hen-neriä. Varmaan kuuluivat vanhan äidin korvissa pa-halta sanat, joita sukulaisten kesken toistettiin: "Siitä Kustaasta kun piti tulla sotaherra, kun sillä oli se kuva selässä, mutta se tarkoittikin sitä, että vaikka Kustaa oli syntynyt rusthollin poikana, niin hän joutui torp-pariksi ja kantoi selässään eväskonttia taksvärkkiin mennessään. Eikä äiti voinut puhua mitään puolus-tukseksi. Varmaankin hän oli haudannut ylpeät unel-mansa pojastaan jo aikoja sitten jättäessään tämän kangastuksien maan 80-vuotiaana vuonna 1847.

Urjalan Taipaleen kylän Joelassa

Kustaa Erkinpojan mennessä Joelan kotivävyksi oli talon tytär Greta Lisa ainoastaan 18-vuotias ja hy-vin kaunis. Häntä sanottiinkin Joelan kauniiksi Kree-taksi. Isäntä, Juha Matinpöytä, oli hyvin viinaan me-

nevä mies, ja emännällä, Anna Pertunpöytäällä, oli täysi työ pitäessään häntä vähänkin aisoissa.

Kun taloon oli tulossa lukukinkerit, oli Anna-emännällä taas kova huoli kaiken onnistumisesta. Hän oli kovin touhunnut, sillä kinkerit oli suuri ta-paus. Täytyi kestitä pappia, lukkaria ja muuta kinke-riväkeä. Oli hankittu kahvia ja sokeria, oli tehty lah-tia, oli valmistettu uunipaistia ja leivottu. Hyvissä ajo-in oli pantu sahtia, ja piti olla suunavaukset par-haille vieraille, mutta viinakaapin avaimet olivat vi-susti emännän taskussa. Kaiken piti olla hyvässä jär-jestyksessä. Greta Lisa oli jo silloin naimisissa Kus-taan kanssa. Hänen piti hoitaa tarjoilu naapurin tyt-tären avulla.

Ajatuksissaan Anna-emäntä käveli kellarille, pitäi-siköhän sahtia vielä maistaa. Kellarin lukko rasahti oudosti. Anna otti astian ja päästi kaljaa. Sitä tuli kumman laimeasti, ja se näytti sakkaiselta. Anna maistoi sahtia ja oli saada halvauksen. Hirvittävä to-tuus alkoi selvitä hänelle. Sahti oli juotu miltei kaikki.

Saadessaan jälleen liikuntakykynsä Anna ryntäsi tupaan. Hän muisti äkkiä selvästi, että isäntä oli viime aikoina rallatellut ja nauraa hekottanut, ja että vävy-kin oli halunnut vetää sormikoukkaa rengin kanssa. Voi tuhannen tuhatta! Anna tempaisi pirtin oven au-ki. Ei ketään. Pakarissa laitteli tytär Greta Lisa illal-lista. Anna silmäsi vimmoissaan kamareihinkin. Tyh-jä olivat. Porstuan nurkassa oli uuniluuta. Sen Anna tempaisi käteensä, ja harppoi pihalla kuin vihainen noita kurkistaen ulkorakennuksiin ja talliinkin. Oli tultu jo metsältä kotiin, mutta miehiä ei ollut mis-sään. "Äijä se halvattu nauti, se pistämätön sika, on tämän tehnyt! On mennyt väärällä avaimella kella-riin, se rosvo", kuului Annan mekastus ulkoa. "Ja mukana on ollut Kustaa, se koltilainen, mokomakin leppäkerttu. Jalkapuuhun molemmat! Mutta kun mi-nä heidät löydän, eivät he vähiin aikoihin terveeseen suuhun syö."

Miehet olivat kuitenkin kadonneet kuin haamut. Saamaton, puhevikainen renkipöytä selitteli tallissa: "Isäntä -äs-i panna -auroja hevoselle, meni itte -ai-ylille. -ustaata en ole nähnyt." Anna pauskasi tallin oven kiinni ja meni pirtiin. Greta Lisa vei kuppeja pöytänsä. Hän pysähtyi ja katsoi äitiään. "Jaa mitä ovat tehneet?" "Juoneet kinkerisahdin. Että minun pitää elää tällainen päivä. Kuinka nyt enää keritään tekemään uutta? Ja että minun täytyy seistä rovestin

Partalan Kustaa ja Kreetta Liisa numerotorppansa seinustalla. Piirros: Minna Soukka.

edessä sellaisen ihan uuden kaljan kanssa. Sitä häpeää." Kyneleet pursuivat Annan silmistä. Äkkiä hän huomasi. "Mitäs sinäkin siinä ölväilet. Mene panemaan maltaita hautumaan, tehdään heti uutta. Ja kaikkia sinäkin kokoilet kun tuon Kustaankin." "Mutta itsehan te kehoitte", yritti Greta Lisa. "Älä vastusta vanhempaasi!" kiljaisi Anna. "Olisit ollut huolimatta tuollaista turilasta, leppäkerttua. Ja mene jo!"

Enempää ei tarina tätä kaljamurhenäytelmää jatka, sillä Kustaa, joka siellä Hatanpään numerotorpassaan tätä lastenlapsilleen kertoili, päätti juttunsa kuvailemalla: "Sahdin joimme tynnyristä olkipillillä, sillä taikinativistys olisi murentunut, jos olisimme tapin avanneet.

Sinä päivänä kun asia Annalle valkeni, me emme syöneet terveeseen enempää kuin sairaaseenkaan suuhun. Me olimme sen myrskyn ajan piilossa kopissa, jonne lanta luotiin tallista, ja kuuntelimme siellä mekastusta. Sieltä me menimme metsään ja sen kautta naapuriin, jossa vietimme iltaa muina miehinä. Yön olimme tallin parvessa.

Niin, kyllä Anna oli turski muija, täytyy myöntää. Jos olisi saanut elää ja pitää ohjakset käsissään, eipä olisi jouduttu pois Joelasta. Mutta äijä, se pisti viinapäissään puumerkkinsä joka paperiin. Niin menivät talot ja tavarat. Eikä minustakaan ollut paljon mihinkään, ja kovin nuorikin olin sinne Joelaan tullessani, vasta kahdenkymmenen, ja tuo Kreetta Liisakin oli melkein lapsi vielä ja sellainen pehmeä. Ei ollut niin kuin äitinsä", puheli Kustaa.

Greta Lisa, lempeä mummu, oli kuunnellut miehensä juttuja ja lisäsi vielä: "Ei minun äitini ollut kova, hän oli vain sellainen ylpeä. Kun meiltä kuoli niitä lapsia pieninä niin paljon, kuusi minua nuorempaa sisarusta, oli äidilläni tapana pitää hyvät hautajaiset. Komeat olivat tarjottavat ja vieraita paljon. Kyyneltä ei näkynyt äidin silmissä, kun hän hautausmaalle lähdetessä istui rattailla isän rinnalla mustiin pukeutuneena, suoraryhtisenä, pieni arkku sylissään. Arkipäivän tultua hän puuhasi ikäänkuin ei mitään olisi tahtunut.

Mutta kun erään kerran olin pistäytynyt naapurissa hämyn pyhää viettämässä ja palasin kotiin, näin että

koko asuinrati oli pimeänä eikä navetassakaan näkynyt tulta. Säikähdin kovin ja riensin juoksujalkaa kohtiin. Olisikohan äiti tullut sairaaksi. Sieppasin pors-tuan naulasta tallilyhdyn talikynttilöineen. Siellä pimeässä pirtissä äiti istui yksinään kädet helmassa. Kun kysyin hänen vointiaan, vastasi hän: ”Voin aivan hyvin. Istun tässä vain muistellen niitä poismenneitä. Kun niitä pieniä tulee niinkin monta vain heti pois lähteäkseen, tuntuu kuin ihminen riisuttaisiin tyhjäksi jo täällä ollessaan. Minullakin on taas syli tyhjä ja sydän tyhjä. Mutta ellettävä tämä elämä on.” Hän huoahti, nousi, sytytti tulen ja alkoi puuhansa.

Mutta sai minun äitini maallisen armon. Hänen ei tarvinnut nähdä, kuinka me hävisimme Joelasta, miten läksimme kotitalosta maailmalle. Hän oli kuollut jo viittä vuotta aikaisemmin ja kätkeyty kotipitäjänsä multiin.”

Lempäälän Kuivaspään Heikkilässä

Kirkonkirjat kertovat Kustaan perheineen muuttaneen 1832 Urjalasta Lempäälään Kuivaspään Heikkilään. Siellä oli sopiva piharakennus perheen asuttavaksi, todennäköisesti sama rakennus, joka purettiin vasta 1920-luvulla. Sitä on Salme Kahila kuvannut seuraavasti: ”Heikkilän pihassa oli minun lapsuudessani poikittain pääarakennukseen nähden hyvin vanha, hailun harmaa sivurakennus. Se sijaitsi kaivon luona, lähellä nykyistä navettaa. Kävin siinä sisälläkin 4—5-vuotiaana. Siinä ei ollut muuta kuin tupa ja mankelihuone. Se oli pieni rakennus. Talon päärakennus oli silloin punaiseksi maalattu.”

Kustaa Erkinpoikaa ei ole merkitty Lempäälässä vuokralaiseksi, vaan entisen asemansa perusteella ta-

lonpojaksi. Yleensä nimitettiin näin vain talon omistajaa. Viimeisinä Lempäälän vuosinaan hänet mainitaan Lahden Katilan renkinä, vaikka hän asuikin perheineen edelleen Heikkilässä.

Kirkonkirjat kertovat myös eräästä Kustaan rikeestä: hän oli kiroillut ja rikkonut sapattia ja joutunut sen vuoksi puhutteluun.

Kustaa, Greta Lisa ja lapset Aleksander, Leonard, Henrika ja Vilhelmina muuttivat Lempäälästä Kangasalle 1828.

Hatanpään kartanon numerotorpassa Messukylässä

Kustaa oli levoton sielu. Kangasalla olokin muodostui lyhytaikaiseksi. Hoidettuaan vielä jonkin aikaa erästä tilaa Parkanossa hän asettui Hatanpään kartanon numerotorppariksi, kuten edellä on kerrottu. Kustaan 1800-luvun puolivälissä rakentamasta torpasta on kuvaus Unto Kanervan Messukylän historiassa: ”Päärakennuksessa oli keittiö ja kolme kamaria sekä vuokralaisen yksinäiskamari, josta käytiin keittämässä keittiössä. Sivurakennuksessa oli kaksi kamaria ja keittiö. Kaikki rakennukset olivat maalaa-mattomia ja vuoraamattomia.” Täällä Kustaa elei viimeiset vuosikymmenensä. Hänen maallinen vael-luksensa päättyi vuonna 1871.

Tapaukset on muistiin merkinnyt äitini Ellen Invenius tätinsä Amanda Östermanin kertomuksen mukaan. Amanda Österman on syntynyt 18.5.1865 ja kuollut 15.3.1943. Kustaa Erkinpoika oli äitini isän isän isä.

Eeva Anero

Köyhä joulu vuonna 1918

Oli vuoden 1918 joulu. Silloin oli Suomi todella köyhä. Vaikka elintarvikekortteja oli suuret paperirullat, niillä ei ollut mitään annettavaa. Ihmisiä oli kuollut nälkään, varsinkin vankileireillä ja muuallakin. Meillä oli pieni omavaraistalous, niin että tulimme vaatimattomasti toimeen. Perheen äiti olikin loih-tinut juhla-aterian perunasta, porkkanasta ja lantusta. Oli juuri leivottua ohrarievää, josta leikattiin oikein paksu pytky. Jouluvieraana oli Kustaa-setä, isävainaan veli.

Istuin lattialla kuusen vierellä nauttien kynttilöiden loimotuksesta. Kustaa-setä ja kasvatusisäni juttelivat hiljaa keskenään. Oli joulurauha. Joulupukkia en odottanut, sillä oli sanottu, että on köyhä joulu ei joulupukilla ole mitä lahjoittaa. Mutta, yht’ äkkiä ovenraosta heitetään paketti minulle, minun nimelle-ni. Se oli yllätys. Ja, sisältö, kaksi kirjaa, katkismus ja virsikirja, ihan minun omia kirjojani. Sitä onnea ja

iloa on mahdoton kuvata vieläkään. Ihan siitä riemusta sydän pakahtui.

Lahjani saivat vielä syvyyttä, kun Kustaa-setä heti loppiaisena kuoli keuhkokuumeeseen ja sain kuulla, että setä oli auttanut joulupukkia ostamalla ne kirjat minulle.

Silloin piti ostaa koulukirjat itse. Olin koko kouluajan hyvin ylpeä kauniisti sidotusta vihreäkangas-kantisesta kirjastani, jonka selustassa luki Virsi- ja Evank.kirja.

Hyvä ja tarpeellinen kirjani oli siihen asti, kunnes keksivät muutella virsien sanoja. Monet pitkät virret opin ulkoa ja muistin kaikkien numerot. Se kirja on todella käytössä kulunut.

Paljon on jouluja tullut ja menneet ja joululahjoja, arvokkaitakin, olen saanut. Mutta, ikimuistettavana ja arvokkaimpana pysyy tämä lahjani köyhänä jouluna.

Esteri Linnansaari

Miten Aleksanteri Eskola tuli auttaneeksi Maria Åkerblomia tämän pakomatalla

Vanhempi polvi muistaa hyvin otsikossa mainitun Maria Åkerblomin, nuoriso ei liene hänestä koskaan kuullut. Siksi liene paikallaan kertoa hänestä vähän tämän tarinan taustaksi.

Maria Åkerblom oli perustamansa uskonnollisen lahkon perustaja, organisaattori ja henkinen johtaja. Johtajansa erikoisten luonteenominaisuuksien ja liikkeensä sensatiomaisten edesottamusten vuoksi Maria Åkerblomista ja åkerblomilaisuudesta tuli 1920-luvun kuuma puheenaihe.

Maria oli syntynyt ruotsinkielisessä, Karjaan naapuripitäjässä Snappertunassa 14.9.1898 melko varattoman mäkitupalaisen perheeseen. Viisivuotiaasta alkaen lapsi joutui ajoittain eri kasvatusvanhempien hoitoon. Jo lapsena hän omasi poikkeuksellisia luonteen piirteitä, jotka osittain selittävät hänen uskonlahkonsa luonnetta ja erikoislaatuisia toimintatapoja. Jo nuorena hän tuli tunnetuksi unissasaarnaajana muutamilla ruotsalaispaikkakunnilla sekä Etelä-Suomessa että myöhemmin Pohjanmaan ruotsinkielisillä rannikkoseuduilla. Voidaan sanoa, että hän tavallaan oli etevä ja lujatahtoinen, joka myöhemmin johti liikettään hyvin määrätietoisesti ja häikäilemättömästi. Hän kykeni vaikuttamaan uskonveljiinsä suorastaan demonisin voimin suggeroimalla heidät tekemään "Jumalan tahdon" ja uskonlahkonsa puolesta melkein mitä vaan, suostumaan esim. moniin karkeisiin rikollisiin toimiin, kuten väriin valoihin, varkauksiin ja pahoinpitelyihin jopa murhayritykseen erästä nimismiestä vastaan, joka tutki uskonlahkon rikoksia. Oikeusjutut kestivät vuosikausia ja herättivät koko maassa jopa ulkomailla suurta huomiota.

Rikoksia oli tapahtunut eri puolilla Suomea, minkä johdosta Mariaa kuulusteluja ja kärkejä varten jouduttiin kuljettelemaan poliisilaitoksista ja vankiloista toisiin. Näillä matkoilla tapahtui muutamia karkaamisia, joista lehdistö sai meheviä sensaatiouutisia. Helmikuussa 1927 oltiin Mariaa kuljettamassa junalla kärkeille Kokkolaan. Karkumatka alkoi siten, että vanki päästyään käymälään hyppäsi junan mukavuoslaitoksen kapeasta ikkunasta ratapenkalle. Maria selvisi hypystä loukaten vain lievästi jalkansa. Juttu

oli hyvin valmisteltu: juna tiesi hiljentää, apurit ja uskonveljet sekä auto olivat valmiina radan varressa. Vapaudesta ei kuitenkaan tullut pitkäaikainen sillä neljän tunnin kuluttua hänet tavoitettiin. Lehdistöön tuli suuret otsikot ja Suomen Sosialidemokraatti julkaisi vallan lisälehdien.

Seuraava vapaudentavoittelu tapahtui kesäkuussa samana vuonna Kokkolassa suoritettujen kuulustelujen aikoina. Erään toisen, uskonliikkeen sisäpiiriin kuuluvan jäsenen avulla sahattiin poliisivankilan lattiaan aukko. Huolimatta tarmokkaista etsinnöistä tavoitettiin karkulaiset vasta kymmenen päivän kuluttua Helsingin Meilahdessa sijaitsevasta Toivolan huvilasta, jota uskonliike siihen aikaan piti päämajanaan. Huvilaan oli viranomaisten eksyttämiseksi tehty lukuisia piilorakenteita, jotka vaikeuttivat etsintöjä. Poliisikomisaario, jolle kuului vastuu vankien vartioinnista, pidätettiin virantoimituksesta joksikin aikaa.

Nyt seuraavat oikeastaan tämän kertomuksen pääkohdat.

Eräänä kauniina kesäsunnuntaina vuonna 1927 oli Kuokkalan kauppias Aleksanteri Eskola kutsunut iltapäiväkahville hyvän ystävänsä insinööri O. Stoltin perheen, jolla oli kesähuvila Kuokkalan kosken rannalla Pitkässämäessä. Heidän kanssaan tuli vierailulle kauppiaille jo ennestäänkin tuttu, insinööri Stoltin lanko, tuomari Koskinen, joka oli Hämeenlinnan keskusvankilan johtaja. Keskustelu kiepsahti luonnollisesti taas jo edellä mainittuun päivän ajankohtaisimpaan puheenaiheeseen Maria Åkerblomiin. Maria oli Pohjanmaan ruotsalaisseuduilla saanut kerättyä itselleen useampisataisen kannattajajoukon. Koska insinööriperheen talviasunto sijaitsi Vaasassa ja perheen kotikielikin oli ruotsi, olivat he läheltä seuranneet åkerblomilaisten huomiota herättänyttä toimintaa ja tiesivät kertoa yksityiskohtaisia tapahtumia uskonliikkeen toiminnasta. Ei siis ihme, että juttu luisti. Mutta tuomari Koskinenkin oli tavallaan asiantuntija. Viimeisimmän pakonsa jälkeen Maria passitettiin tuomari Koskinen hoiviin Hämeen lääninvankilaan.

Kauppias Eskola oli rohkea leikinlaskija. Niinpä hän suvaitsi naureskella, että eihän se Maija kauan tyrmässä istu, kyllä se taas karkaa Hämeen linnastaakin. Tällainen vihjailu taisi hiukan loukata jyrkän kivilinnan johtajan arvovaltaakin, mutta sulassa sovussa sentään jatkettiin seurustelua Koskisen selittäessä, mitenkä hyvin vartiointi oli järjestetty. Hän vakuutti, että Maija pysyy muurien sisällä eikä pysty karkaamaan. Eskola vaan jatkoi kiusotteluun ja ehdotti, että lyödään vaikka vetoa viisisataa markkaa. Näin sovittiinkin.

Talvi kului. Vuoden 1928 toukokuussa tiesivät maan lehdet kertoa sensaatiouutisen, että Maria Åkerblom oli taas karannut. Tästä pakomatkasta antaa Gustav Björkstrand ruotsinkielisessä 326-sivuisessa kirjassaan "ÅKERBLOM-RÖRELSSEN" seuraavan kuvauksen: Maria Åkerblom poistui viiden avustajansa avulla Hämeenlinnan keskusvankilasta. Uskonveljet, jotka olivat valmistelleet pakoa huolellisesti, olivat soutaneet veneellä yli salmen linnan rantaan, heittäneet köysitikkaat muurin yli vangin tavalliseen ulkokävely aikaan ja kutsuneet häntä nimeltä, jolloin Maria oli irrottautunut vartijoistaan, kiivennyt 2 metriä korkean rauta- ja piikkilankaesteen yli ja sitten köysitikkaiden avulla yli ulkomuurin. Avustajat ottivat hänet toisella puolella vastaan, sou-tivat yli salmen, nousivat odottavaan autoon ja hävisivät. Pantiin toimeen suurhälytys, jonka kestäessä ampumaharjoituksissa olleet suojeluskuntalaiset onnistuivat H.L. Kosken pitäjässä ampumaan auton renkaat rikki, jolloin auto ohjautui päin kivisillan kaidetta ja karkulaiset saatiin kiinni. Tämän kirjoittaja muistaa lehtiselostuksen, jonka mukaan Maria olisi kiivaasti moittinut kuljettajaa sanoen, että jos hän itse olisi ollut ratissa, ei näin olisi käynyt.

Joitakin päiviä tämän tapahtuman jälkeen saapui paikkakunnan poliisi Toivonen virkapukuisen vieraan poliisimiehen kera Eskolan pakeille. Jälkeenpäin tapausta muistellessaan kauppiamme kertoi ihmetellessä, että mitähän pahaa hän on mahtanut tehdä, kun vallan kahden poliisin voimin häntä tullaan tapaamaan.

No, liiketoimistahan oli kyse. Vieraat kyselivät, olisiko hän mahdollisesti eräänä määrättynä yönä myynyt jollekin autolle bensiiniä. Eskolalla oli tuohon aikaan kauppa-aukiolla aivan Tuiskun silloisen asuinrakennuksen päädyssä bensiinin jakelulaite. (Eskola on kertonut, että Lempoisissa myytiin parissa paikassa myös bensiiniä, mutta hänellä oli Lempäälässä ensimmäinen maan pinnan alle asennettu säiliö). Tapauksesta ei ollut kulunut montaa päivää, joten helppoa oli vastata myöntävästi. Eihän niitä herätyksiä joka yö sentään ollut. Poliisit utelivat vielä, minkälainen auto oli ollut ja keitä näkyi autossa sisällä. Yö oli ollut pimeä, joten kovin tarkkoja havaintoja oli ollut vaikea tehdä.

Suuri oli Kuokkalan kauppiaan hämmästyksensä lopuksi ilmoittaessa, että hän oli myynyt bensiiniä suurikoliselle Maria Åkerblomille. Poliisien mentyä kauppias myhäili, että mitäs minä sanoin siitä karkaamisesta. Taas oli hänellä kaupassa mehevä juttu kerrottavana. Perhepiirissä muisteltiin naureskel-

Kauppias A. Eskolan bensiiniasema, josta Maria Åkerblomin autoon ostettiin polttoainetta vuonna 1928. Kuvassa kauppiaan oriveteläisen sukulaisen, pankinjohtaja Frans Saariston Ford vuonna 1926. Valokuvannut Pauli Sipilä.

len vedonlyöntiä. Viisisatasta ei koskaan saatu, mutta leikkimielellä lieene veto alunperin lyötykin.

Suomessa on kansa kautta aikojen seipitellyt merkittävästä valtakunnallisista tapahtumista viisuja. Maria Åkerblomista laulettiin Gustav Björkstrandin kirjan mukaan näin:

Ja se Maria Åkerblom'i
se oli vasta veikeä mummi,
se partioita narraili,
ai,ai kun se karkaili,
se Kokkolan putkasta loikki,
mutta Helsingissä tie meni poikki,
Toivolassa tavattiin,
siellä kiinni napattiin,
mutt' Maria se laulelee,
että hissun kissun keino keksitään,
kyllä, kyllä tästä selvitään,
asia kun mutkistuu,
itsestään se suoristuu,
kyllä tästä selvitään.

Heikki Kyykoski

Lapsuuteni joulumuistoja

Joku on sanonut, että menneitä ei saa muistella eikä muistoissa saa elää, mutta minä olen toista mieltä. Jos muistot ovat elämänmyönteisiä ja kauniita, niin ne ovat elämän rikkautta.

Näin joulun lähestyessä heräävät lapsuuteni joulu-muistot. Olen syntynyt maanviljelijän kotiin. Meitä oli kuusi sisarusta ja väkeä oli aika paljon, kun talossa oli palveluskuntaa.

Aion kertoa kotini jouluvalmisteluista, kun nyt elämme niin suurta rakennemuutosta, että tavat ovat muuttuneet. Minun kodissani aloitettiin jouluvalmistelut varhain. Viialasta tuotiin lipeäkalaa, koska kaupasta ei siihen aikaan saanut valmista. Se valmistettiin näin: Ensin ladottiin kuivat kalat saavin pohjalle ja siihen laitettiin koivun tuhkaa ja vähän kalkkia, useampi vuorokausi liotettiin. Sitten kun ne olivat tarpeeksi lionneet ne pestiin ja otettiin nahka irti ja laitettiin kylmään kaivoveteen. Tätä vettä vaihdettiin joka ilta.

Toinen jouluvalmistelu olivat rynnimakkarat, jotka olivat äärettömän maukkaita. Myös sahtia tehtiin, siitäkään nuoret eivät tiedä miten sitä tehtiin. Meillä oli puinen sahtitiinu, johon laitettiin ruis- ja ohramaltaita ja siihen kaadettiin kiehuva vettä päälle. Tiinu peitettiin tavattoman vahvalti, että se ilmeltä mahdolisimman hyvin. Kun mäski oli tarpeeksi imeltynyt se laitettiin kuurnaen. Kuurnan pohjalla oli ritilä, ja sen päälle laitettiin suorat oljet ja katajanoksia. Näiden päälle nostettiin tiinusta oikein makonen ja ilmeltynyt mäski. Kuurnassa oli pieni reikä ja sieltä tippui allaslemaan saaviin kuuma vierre. Kun vierre oli jäähtynyt, siihen laitettiin hiiva, siinä olikin vahtimista kun se alkoi käydä. Sitä käytiin yölläkin vispaamassa, että se aamulla kävi hyvin. Sitten kun se oli valmiiksi käynyt, se laitettiin sahtitynnynriin. Näin oli sahti valmista jouluna juotavaksi.

Sitten meillä oli lapsuuteni aikana suuri pirtti, joka oli meille lapsille kuin satumaa, se toi meille joulutunnelman. Meillä oli sellainen tapa, että torpparit toivat syksyllä tallin vintille ruislyhteitä, ne olivat suoria olkia. Meillä kotona ei saatu niitä, koska ruis puitiin puimakoneella. Aaton hämärtyessä ennenkuin miehet lähtivät saunaan, he toivat oljet pirtin lattialle, niitä oli oikein vahvalti. Se oli meidän lasten mielestä joulua, kun meitä kuusi lasta siinä piehtaroi, niin oli siellä pirtissä ääntä.

Sitten toinen joulun tunnelma oli tällainen: Pirtissä oli pitkä pöytä, ja siihen tuotiin valkoinen pellavali-

na, johon katettiin jouluateria. Kun meillä oli semmoinen tapa, että muulloin perhekunta söi ruokasalisaa, niin jouluna söimme kaikki yhdessä palveluskunnan kanssa pirtissä. Voi kun se meistä kaikista oli juhlaa. Ennenkuin ruokailu alkoi, isä toi virsikirjan, ja kun olimme syöneet, yritimme laulaa. Meillä oli niin vähän laulutaitoisia ihmisiä, että oli työ saada Enkeli taivaan veisatuksi, mutta se kuului meidän jouluumme.

Sitten siellä minun kaukaisten joulumuistojen joukossa elää sellainen Olga. Hän oli 14-vuotias, kun hän tuli kotiini lapsenpiiaksi, mutta lapsenhoitajiahan he nyt ovat. Minun Ilmari-veljeni opetteli silloin ensi askeleitaan, ja Olga tuli hoitamaan häntä. Hoidettuaan vielä seuraavaksi syntynyttä Eevi-sisartani tuli hänestä kotiimme ”köksä”.

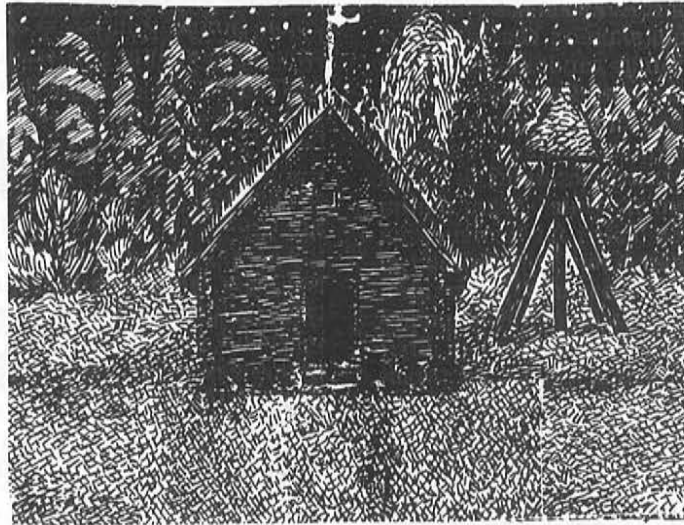
Siihen aikaan käytiin paljon Tampereella asioilla. Kun Viialassa ei ollut edes pankkia, piti maitotilikin hakea sieltä. Kun tuli ruokavieraita, piti Tampereelta hakea juustot ja makkarat. Äidilläni oli semmoinen tapa, että meille lapsille tuotiin aina Tampereen tuliaisia, myös Olgalle annettiin samaa.

Olga oli tavattoman kiltti ja avulias ihminen. En muista koskaan, että Olga olisi ollut pahalla tuulella, vaikka hän oli vuosikausia kotonani. Olga ei raaskinutkaan syödä saamiaan tuliaisia, vaan hän vei ne paperipussissaan vintissä olevaan koriinsa, jossa hänellä oli koko maallinen irtamistonsa. Sitten kun oli joulupäivä, Olga meni vintille ja otti paperipussinsa ja lasi, että onko siellä kaikille jotakin. Jos eivät karamelliit riittäneet, hän antoi piparkakkua ja ilmakeivä viinerleipä oli laitettu kahtia. Olgan elämässä kävi toteen se sananparsa, hyvä antaa vähästänsä paha ei paljostakaan. Olgalla oli joulumieli ja antamisen ilo. Se oli Olgan joulua.

Sitten kun Olga aikuistui syntyi lemmentarina. Kotonani oli Arvo-niminen työmies, ja se tarina johti avioliittoon. Olgalle pidettiin vaatimattomat häät. Häävieraiksi kutsuttiin naapurit Hyrkkäältä ja Uotilasta.

— Näin vuoteni ovat vierineet elon vaihteiden vaihdella ja muistojen kuvat ovat kulkeneet. Olen jo vanhus ja kuitenkin voin sanoa: Mun mielessäin niin kaihoisasti helä, muistot lapsuuteni joulumuistoista mi ikuisesti elää. Kiitos lapsuuteni ajan rakkaista joulumuistoista ja kiitos Luojaleni elämästä.

Toini Tapio

Vanha kertomus Aimalan kirkosta

Vesilahti ja Lempäälä muodostivat 1300-luvulla yhteisen, Vesilahti-nimisen pitäjän. Yhtenäinen se ei kuitenkaan ollut, sillä kummallakin oli jo pakanuuden aikana ollut oma keskeinen asuinalueensa, oma pakkolinnansa ja uhripaikkansa. Niitä yhdisti oikeastaan vain Aimalan kylässä ollut yhteinen kirkko.

A.O. Heikel kävi 1879 keräämässä muistitietoa Lempäälässä, näitä tietoja hän julkaisi 1882 painatussa selonteossaan *Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä*. Tässä hän kertoo mm. näin:

”Wesilahden ja Lempäälän ensimmäinen ja yhteinen kirkko oli, niinkuin yleisesti tunnettu kansantaru kertoo, Aimalan kylässä. Paikkaa kävimme tietysti katsomassa. Littuisten talon isäntä, jonka maalla sen perustukset ennen nähtiin, tiesikin kertoa niitten olleen toisesta päästä 4 sylvä, toisesta 5, mutta vuosia siten hän veti kivet pois, ja rakensi niistä ynnä muista kivistä ometan. Kirkonmaa on siis nyt kokonaan sileänä perunamaana, paitse yhdessä paikassa, josta santaa vedetään. Mitään luita tahi kalua ei ole tietävästi tästä milloinkaan löydetty. Ruokamullan alla onkin perustusten ulkopuolella ylipäänsä selvää maata, mutta niitten sisäpiirissä oli pideltyä.

Muuten kerrottiin Aimalan kirkon rakentamisesta tämä tarina: ”Hahkolan Laatiskan rannalla l. vainion jalassa on suuri, oikeen summattoman iso kivi, arvatavasti 3:matta sylvää korkea, joka on pudonnut ämman helmasta, kun esiliinan nauhat menivät poikki, ja

jäi toisella erää viemättä Aimalan kirkkoon”. — Että tässä kirkkoakin käytiin, tarkoittaa seuraava taru: ...Kun kirkko oli Aimalassa, asui pappi Hauralassa (järven toisella puolella). Hän oli niin pyhä, että kävi vettä myöten kirkolle. Kerran kun piru oli kirkon vieressä kirjoittamassa mustan hevosen nahkaan kaikki synnit, joita kirkonkävijät tekivät, tuli nahka ihan täyteen, jonka tähden hän rupesi hampailla repimään nahkaa suuremmaksi, mutta hampaat heltyivät ja pää kolahti kirkon seinälle, niin että pappi järvelle sen kuuli, jotta hän ei enää päässyt paikasta, vaan hukkui siihen”. — Runoksi sovitettu taru kertoo, että Aimalan kirkon poltti kaksi pahansuisuista miestä, jotka Vesilahtelaiset olivat palkanneet suutuksissaan siitä, että kirkko heillä oli niin kaukana.”

Aimalan palaneesta kirkosta otettiin talteen viiri, avain ja kello. Viiri myytiin Kuokkalan Ollilaan, jossa se oli tallella vielä 1700-luvun puolivälissä. Avainta säilytettiin Kelhossa ja kello kuljetettiin uuteen paikkaan rakennettuun tapuliin.

Mainittakoon vielä, että varhaisimmat tapulit olivat sivuille avoimia, yksinkertaisen katoksen suojaamia pukkitapuleita. Sellaisia alettiin Skandinaviassa rakentaa 1100-luvulla. Tällainen nähtävästi oli myös Aimalan tapuli.

*Eeva Anero
Piiros Vappu Pispä*

Elämää 1920-luvulla Hervannanmaassa

Taidanpa kirjoittaa elämänmenosta ennen. Tammi-kuussa alettiin rahtiajot sopivien kelien tultua. Talot hakkasivat metsistään halkoja ja ajoivat ne Koivistonkylään tai Tampereelle ostajille. Hervanta-, Suoli- ja Särkijärveä myöten oli hyvä talvitie. Myös Höytämöjärveä myöten ajettiin puutavaraa.

Isot puutavarayhtiöt ostelivat talojen metsät, joita hakkuumiehet, eli halkosällit, kuten ennen sanottiin, hakkasivat ja olivat taloissa kortteerissa. Mukana oli ruisleipä, voi, paksu Amerikan läski, ja talosta ostivat maitoa ja keittoa tai puuroa. Yönsä he nukkuivat lattialla siskonpetillä. Sinne tuotiin monta säkkikankaasta tehtyä matrassia vierekkäin ja jotain vällyä tai täkkiä peitoksi.

Työkaluina olivat kirves ja pokasaha sekä tukinteossa justeeri ja kuorimarauta. Paperipuu ja tukit kuorittiin ennen kaikki, ja työt tulivat tehtyä ilman koneitakin. Kyläläiset ajoivat hevosillaan puutavaran Sääksjärven asemalle tai Tampereelle, tukkia ajettiin Pyhäjärven sahallekin. Ajoa kesti niin kauan kuin metsä loppui tai kelit loppuivat. Siinä välissä tehtiin kotitöitä, joka viikko vietiin maito kaupunkiin torille myytäväksi. Pitkävartisella litran mitalla mitattiin maito ostajan kannuun. Torille mentiin aikaisin, että ehdittiin sinne viimeistään kello kuuteen mennessä, sillä tehtaalaiset ostivat maidon ja muut ruokatavarat ennen töihin menoa. Kaupankäynti oli epävarmaa, ei tiennyt aina, saisiko tuotteet myytyä vai ei.

Osuusliike Voima perusti vuonna 1926 meijerin Aleksanterinkadulle, ja maidot vietiin sinne. Tuomio-
kirkonkatu 21:ssä oli Voiman sekatavaramyymälä vanhassa puutalossa, jonka pihaan hevonen ajettiin ja sidottiin puomiin kiinni ja tehtiin tarvittavat ostokset.

Elämä oli siihen aikaan paljolti omavaraistaloutta. Ei paljon ostettu: kahvia, toppasokeria, tulitikkuja, suolaa, joskus vähän vehnäjuuhoja, että sai leipoa niistä vieraanvaraksi.

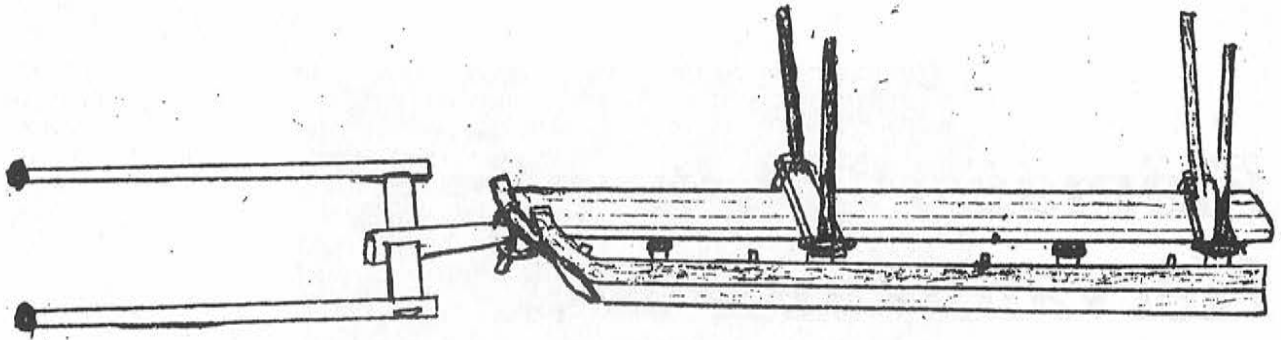
Rahtiajosten loputtua ajettiin lannat pellolle, ruoppaa savimaalle tai savea suopellolle. Metsästä kaadettiin ja ajettiin perkauspuita ja hakattiin kotapuiksi vajaan kuivumaan. Monta kuormaa hakojakin hakattiin kuivikkeeksi lehmien alle. Navetan viereen tehtiin aitaus, karjapiha, ja sinnekin hakattiin havuja vahvasti. Metsästä hakattiin aitaseipäitä ja riukuja aidantekoa varten. Metsästä valittiin suora oksaton hidaskasvuinen mänty ja siitä tehtiin pärettä, pelu-, peruna-

ja pyykkikoppia. Lisäksi haettiin sopivia pajuja tai tuomia, joita haudottiin kuumen saunankiukaan päällä tai palavassa hevosen lannassa ja painettiin pyöreässä paininpuussa luokiksi hevosen valjastukseen. Katsottiin suoria koivuja, joissa oli sopiva juuri ja otettiin siitä reen jalaspuu. Hidaskasvuisesta suorasta kuusesta otettiin pölkkyä kuivumaan, ja siitä tehtiin puuämpäreitä, saaveja, lihatiinuja tai pyykkipunkkia. Pitkistä kaarevista kuusen oksista tai katajista tehtiin vanteet ympärille.

Metsästä kiskottiin irti tervaskantoja ja tehtiin tervaa. Meillä Koivuviidassa tervas pilkottiin pieneksi, vanha muuripata täytettiin tervaspilkkeillä, maahan laitettiin tuohta alustaksi ja siihen keskelle reikä, joka johti maan sisään umpinaiseen puutorveen, joka päättyi sivulla olevaan kuoppaan. Torven päässä oli puutappi. Pata tervaksineen pantiin tuohialustalle kumolle, että saatiin tuli keskelle. Padan reunoille tallattiin hiukan maata tiivisteeksi, sitten padan sisään tehtiin risupuista nuotio. Sen palaessa tervakset padassa kuumenivat, ja terva alkoi valua puutorveen. Ensin tuli ruskeata lientä, jota sanottiin tervan kuseksi, sitten alkoi tulla oikeaa tervaa. Sitä tuli noin viisi litraa padallisesta. Sillä jo tervasi talon reet ja kärrynpyörät kertaalleen. Se oli vallan mukavaa hommaa ja oli omavaraistaloutta. Se tervanpolttohomma kesti noin kolme tuntia. Kun tervakset hiiltyivät pohjaan saakka, tervan tulo loppui.

Kevät tuli ja kylvöjen aika. 1910-luku oli vielä melkein risukarhin ja puuäksen aikaa. 1920-luvulla alkoi tulla kauppaan jousiäkeitä ja alkeellisen mallisia lapiorullaäkeitä. Niillä touot tehtiin hevosella vetäen. Vilja kylvettiin käsin. Kylvövakka nostettiin rinnalle, olkapään yli hihnalenkin varaan. Perunamaa äestetettiin, välillä kynnettiin, ja taas äestetettiin, ja kuohkeaa tuli. Lantut ja pienjuurikasvit laitettiin myös maahan kasvamaan. Viljely oli biologista. Karjanlannan ja ruopan voimalla kasvoi hyvin. Kaikki sato oli hyvää. Perunanistutus tehtiin puuauralla tai sahralla. Vako ajettiin auki, siihen istutettiin peruna, ja vako ajettiin kiinni. Ja taas uusi vako auki.

Toukotöiden loputtua alkoi kiiireesti aitojen korjaaminen ja tarpeen vaatiessa uusien tekeminen. Karja odotti navetassa laiturille pääsyä, mikä oli riemullinen tapahtuma talven vankeuden jälkeen.

Puunturainen hilareki.

Työt eivät koskaan loppuneet, eivät käyneet edes vähiin. Taloissa oli monenlaista työtä ja kunnostamista. Oli ehdittävä myös laittamaan tietä. Talvella ajettiin Messukylän hautausmaan vierestä sorakuopasta soraa hevosella ja reellä, kukin omalle tieosalleen, sillä Viialan kartanon venäläissyntyinen isäntä Filip Paramonoff ei antanut ottaa yhtään soraa tientekoon Viialan talon maista. Hän oli häijyn luontoinen mies.

Minä olin vuonna 1936 viemässä maitoa Voiman meijeriin hevosella ja rattailla. Paluumatkalla otin Matinlahden Oskarin kyytiin Messukylän kirkolta. Metsätaipaleella lähellä Hervantajärveä tuli Viiala emäntänsä Suomen kanssa vastaan autolla. Tie oli niin kapea, että ei tahtonut sivuuttamaan päästä. Oskari, joka istui vieressäni kärryillä, sanoi: "Onko tämä nyt mikään liian leveä tie?" Viiala ei sanonut mitään, nousi autosta julman näköisenä ja löi Matinlahtea nyrkillä poskeen kaksi kertaa. Sitä todistamassa oli myös Sulo Vormisto, joka tuli minun perässäni hevosella. Me jatkoimme matkaa ja Viiala jäi raivoissaan maantielle hyppelemään ja heitteli kiviä rattaiden perään.

Vähän myöhemmin Niemisen Juho-vaari meni Matinlahden Oskarin kanssa hevosella Tampereelle ja tiellä tuli Filip Viiala vastaan ja sanoi: "Minä katson minkälainen terä Matinlahden puukossa on" ja rupesi hapuilemaan Oskarin takinliepeitä. Oskari kirosi: "Et sinä, perkele, minun puukkoani vie" ja siihen se jäi. Poliisikuulustelu ja käräjät siitä tuli. Minäkin olin todistamassa. Viiala sai 500 markkaa sakkoa pahoinpitelystä ja Matinlahti sai 50 markkaa sakkoa, kun sanoi Viialaa "saatanan ryssäksi". Siitä "Viialan ryssästä" ei kukaan tykännyt, kaikki sitä vihasivat.

Se oli jotain jatkosodan loppuaikojä, kun ryssä-Viiala meni Ojalan ulko-oven taakse raivoamaan ja potkimaan ovea. Ojala ampui ryssän oven läpi kuoliaaksi. Oikeudenkäynnissä Ojala ei saanut mitään tuomiota. Oli paljon todistajia, jotka sanoivat Viialaa väkivaltaiseksi ja vaaralliseksi, ja sitä hän olikin. Nismieskin sanoi, että tapporaha siitä olisi tarvinnut maksaa.

Jatketaan taas arkisia askareita. Niitä talvella tuotuja sorakasoja levitettiin ja tasattiin kukin omalle tieosalleen. Sora oli kovan työn takana, kun se kiskottiin

hevosella Lukonmäkeäkin ulos. Kovilla oltiin. Meillä Koivuviidassa oli tieosuuksia runsas kaksi kilometriä. Kautialasta Koivuviitaan on toista kilometriä, ja sen sai Koivuviita pitää yksin kunnossa. Talvella meni viikkokin, kun ajettiin soraa Messukylän sorakuopasta tieosalle. Keväällä meni pari viikkoa Lempäälän puolella olevien tieosien laittamisessa. Mäenrinteistä kaivettiin kangella ja hakulla kivistä moreenisoraa, ja kihveliillä pisteltiin santarattaille, ja sitten levitettiin tielle. Tiessä oli paljon pehmeitä kurapaikkoja, siihen kuraan koottiin paljon pikkukiviä. Pienempiä kiviä väännettiin kangilla pois, isompiin porattiin käsipelillä reikä ja räjäytettiin dynamiitilla. Näin tien kunto parani vuosi vuodelta aina vähän. Kun sitä kivistä moreenisoraa hakattiin kangella irti ja kiviä väännettiin kevätauringon paistaessa, saa vain arvata, tuliko hiki.

Tuhansia kuormia soraa ovat Hervannan kyläläiset vetäneet kylätielle ja vääntäneet toisenkin kiven tieltä pois niin, että kulku helpottui meille jälkeen tulevil-lekin.

Toivo Nieminen kertoi tietalkoista, että kun tiessä oli paha mutka, siitä kaadettiin puut pois, karsittiin ja katkottiin ja pantiin tien pohjaksi, oksat ja risut pääl-limmäisiksi. Oli pehmeä notkelma ja kaivettiin ojat kahden puolen, ojamullat risujen päälle ja kaikki peit-tyi täysin. Tuli siihen Viialan ryssä ja sanoi: "Huva paikka tehtä tiä, ei tarvin yhtään puuta kaata". Se Filip Paramonoff oli tsaarin Venäjän vallan aikaisia miehityssotilaita, meni Suoma Viialan kanssa naimi-siin vuonna 1917 ja jäi Suomeen. Ei antanut ottaa so-raa tientekoon, mutta nyt on entisillä Viialan mailla valtavat myllerrykset, kun Hervannan kaupunginosaa rakennetaan.

Juhannuksen tienoilla oli tilaisuus vähän hengäh-tää. Sai rauhallisemmassa tahdissa mullata peruna-maan vakoja ja tehdä muuta askareita.

Juhannusaatonna lämmitettiin savusauna oikein kunnolla. Koivusta taitettiin vihta. Oli todellinen nau-tinto vihtoa löylyssä väsyneitä ja kangistuneita jäse-niään norjiksi. Pestiin ja mentiin seinänvieruspenkille vilvoittelemaan. Oli juhannustunnelma mielessä, kun katseli vihannoivia orasmaita ja kaikkia kätensä töi-tä. Se oli täyttä elämää aidoimmillaan, silloin oli luon-to vielä puhdas ja koko luomakunta raikasta vihreyt-tä.

Juhannus oli sydänsuven suuri juhla. Hervannan taloissa vietettiin juhlaa, oli koivuja kuistilla ja lätyjä paistettiin. Nuori väki meni omiin kokoontumispaikoihinsa kyläkeinuille. Hervannan talosta Sammallaan päin oli Keissukallio, jossa nuoret menivät piirileikkejä ja kisailivat. Morikan talon luona oli nelio-sainen kyläkeinu, jossa myös paljon kokoonnuttiin.

Niin juhannus meni ja alkoivat taas työt. Lehtikerpoja taitettiin paljon lampaille, niitä oli joka talossa. Sitten alkoi heinänteko. 1920-luvulla kaikki heinä niitettiin vielä viikatteella. Sitten yksi ja toinen sai hankittua hevosvetoisen niitokoneen. Se oli suuri helppotus. Myös luonnonheinä niitettiin tarkoin talteen väärävarteisella viikatteella. Missä vähänkin oli peltosarkaa tai niittyä, siinä oli myös lato, ja niitä oli paljon. Heinä niihin kannettiin pääasiassa takkavittalla.

Veräjiä ja portteja oli kylätiellä paljon. Vormiston Sulo kertoi joutuneensa avaamaan ja sulkemaan yli kymmenen porttia tai veräjää ennen kuin pääsi kau-punkiin asti. Portteja oli myös tien meidän puoleisessa päässä paljon.

Heinän jälkeen oli rukiinleikkuu. Sirpeillä tehtiin sitomia, joita laitettiin kuhilaaseen 20 pystyyn ja yksi levitettiin hatuksi päälle. Samoin leikattiin ohra ja kaura, jotka kuivatettiin riihen parsilla, ja varstoilla ja kepakoilla puitiin. Sitten alkoi tulla käsin väännettäviä rosmia, joita laitettiin myöhemmin hevoskiertokäyt-töisiksi. Ne pitivät aika ryminää, kun riihittiin. Viljasta oli vielä kasmasiinattava ruumenet pois. Riihen parsilla kuivatusta viljasta leivottiin todella hyvää leipää, sitä syötyään oli ruista hihassa ja pysyttiin tiellä.

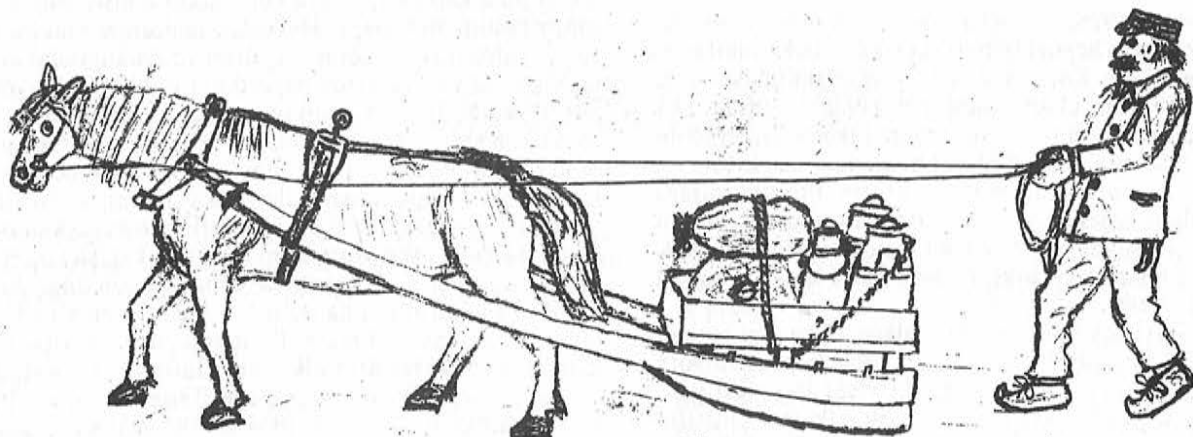
Kesän töiden lomassa hoidettiin kesantomaita ja kylvettiin niihin ruista kasvamaan seuraavaksi kesäksi. Sitten vuorossa oli perunan kaivu. Vaot ajettiin auki puuauralla tai sahralla, ja kaivettiin puulastoilla, mitään kuokkia ei ollut. Juurikasvit nostettiin myös siinä ohessa. Sitten tehtiin kyntötyöt ja kaivettiin ojat.

Syksy oli jo pitkällä, päivät lyhenivät ja illat pimenevät, alkoivat puhdetyöt. Tupaan tuotiin höyläpenkki, kangaspuut, rukki ja tarveaineita. Kaikki talossa tarvittava tehtiin omin käsin.

Koivuviidan Arvo teki reen jo kahdentoista ikäisenä. Hiki vaan valui. Koivuviidan Tilta oli taitava kutoja, hän oli kutonut veljensä pojalle Erkille hienon kuviollisen pellavapöytäliinan. Siinä Morikka ja Karoliina Hällström viljelivät pellavaa ja kutoivat kankaita. Villojen karstauksen ja kehräämisen sekä kutomisen osasi jokainen.

Syksyn puhteilla tehtiin tallukkaat koko perheelle. Sukka pantiin lestille, sen päälle vanhaa villapaitaa lämmikkeeksi ja sen päälle vielä sarkaa tai jotain muuta parempaa kangasta, ja tikattiin kiinni. Antura tehtiin säkkikankaasta ja pellavaraanusta, jota laitettiin moneen kerrokseen. Pellavasta punottiin tukevaa lankaa, jolla antura tikattiin jalan muotoiseksi, ja ommeltiin tallukkaan kiinni. Jotkut vielä tervasivat anturan ja kyllä sitten kesti kävellä. Tallukkaa pidettiin jalassa kesälläkin kuivalla ajalla. Kun laittoi tallukan anturaan hyvää pellavaraanua ja taidolla tikkasi ja poimutti, niin se oli nätti ja hyvä jalkaan. Kaikki eivät sitä niin taidolla osanneet tehdä ja silloin tallukkaasta tuli aikamoinen torso. Mutta reippaasti vaan niilläkin käveltiin.

Siihen aikaan kuljettiin paljon paljain jaloin. Kesken Jooseppi käveli kengät kainalossa Lempäälään, kirkolle tullessa vasta pisti kengät jalkaansa. Morikan Kustaa kertoi, kuinka hän kylän toisten nuorten kanssa meni Kuljun työväentalolle iltamiin. Merujärven ja Höytämöjärven vaiheilla oli tiellä paljon kuraa ja vettä. Kengät otettiin käteen, housunlahkeet käärittiin ylös ja kun päästiin Kuljun joelle Herrasten lähettyville, jalat pestiin, kengät laitettiin jalkaan ja mentiin tanssimaan toisten nuorten joukkoon.

Keissutiellä.

JK

Yöhämässä lähdettiin kotiin päin, poikettiin johonkin matkan varrella olevaan heinälatoon ja nukuttiin loppuyö siellä. Sunnuntaiamuna taas käveltiin kenget kädessä kurapolkua kotiin. Siihen maailman aikaan käveltiin ja hiidettiin paljon ja pitkiä matkoja, ja jokaisella oli kunto kova ilman mitään kuntosaleja ja pururatoja. Silloin kuljettiin keissutietä ja kintupolkuja, ja hyvin ehdittiin, työt tulivat tehtyä ja toimeen tultiin.

Syksyllä tuli liika karja myytäväksi. Karjan ostajat kävivät tekemässä kaupat ja sitten elukat talutettiin Tampereen teurastamolle, joka oli Tampere-talon paikalla. Karjakuljetus oli monesti aikamoista rimpuilemista, kun suurtakin jukuripääsonnia talutettiin.

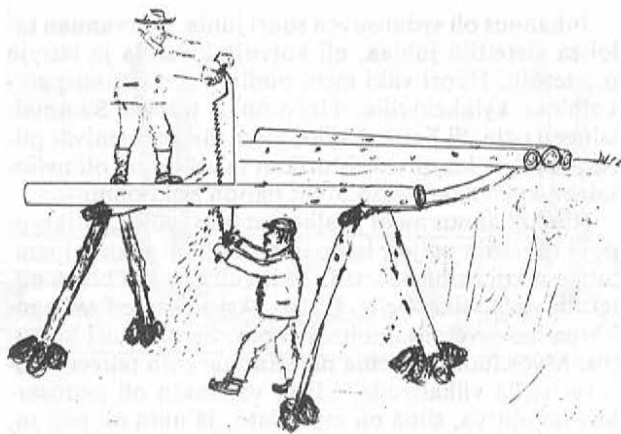
Keväällä hervannanmaalaiset ostivat jostain Messukylän talosta sianporsaan ja toivat sen kookkaassa puulaatikossa kotiin. Huomattavia siankasvattajia olivat Kässälät ja Yliheikkilä. Sianporsas tuotiin melkein joka taloon, sitä ruokittiin paljon luonnosta saatavilla rehuilla. Oraspellot pyrkivät kasvamaan ohdaketta ja nokkosia, ne revittiin ämpäriin, kaadettiin kuumaa vettä ja hiukan jauhoja päälle, ja kyllä oli maittavaa. Vehkan lehtiä ja varsiakin koottiin pahimman pulan aikana vesiojista, keitettiin ja syötettiin sialle. Jouluksi sika pistettiin lihoiksi ja suolattiin puutiintuun talven varalle.

Senaikainen joulunvietto ei paljon eronnut nykyisestä. Lahjat, jos niitä oli, olivat vaatimattomia, mutta tunnelma oli sitä aidompi. Oli juhlallista hartautta. Jouluaamuna mentiin kirkkoon useimmiten Messukylään, joka oli lähinnä.

Senaikainen elintaso ei ollut mitenkään ylellinen, mutta kun tarkasti elettiin, hyvin tultiin toimeen. Ostettiin vain sitä, mitä ilman ei tultu toimeen. Kaikki vaatteet pidettiin loppuun, tumppuihinkin ommeltiin kämmenpuolelle kangaspaikka, että se kesti kauemmin. Niitä sanottiin rasoiksi. Vanhat loppuun pidetyt sukat purettiin langoiksi ja niillä parsittiin, mitä tarvittiin.

Oli vuosi 1928, kun Kautialassa menivät puintiveheet, rosma ja hevosierto rikki eikä niitä kannattanut korjata. Kalle Korte syötti kauransa puimattoman karjalle. Talvella hän kaatoi metsästään huomattavan määrän tukkipuita. Ne veistettiin rakennushirsiksi ja myytiin Tampereelle. Niillä rahoilla hän osti kylän ensimmäisen puimakoneen ja moottorin. Pui sillä viljan ja alkoi käydä myös naapureissa puimassa. Sitten toisetkin ostivat puimakoneita moottoreineen yhteisesti, ja lopulta oli joka talossa omat koneet, kaikki mitä tarvittiin.

Yksi merkittävä ajanjakso alkoi Hervannanmaan elämässä pienviljelijäin osaston perustamisen myötä vuonna 1926 tai 1927. Siihen liittyivät jäseniksi melkein kaikki kyläläiset. Toiminta oli vilkasta, pidettiin kokouksia, illanviettoja, iltamia mm. Kuljun työväentalolla, kesäjuhlia, retkiä maakuntajuhliin, esitettiin kansantanssijain omalla tanhuryhmällä sekä pidettiin kursseja maa-, karjanhoito-, puutarha-, metsähoito- ja kotitalousaloilta, jotkin kurssit kahteenkin kertaan, ostettiin koneita yhteiskäyttöön, juurikasvien ja heinänsiemenen kylvökone, hara, viljan lajittelija ja lopuksi traktorikin laitteinen. Se oli ahkerassa käy-

Kinnaskosken saha.

tössä. Pienviljelijäosaston toiminta alkoi kuitenkin laantua, kun jäsenet vanhenivat ja lopettivat viljelyn. Osasto toimi noin 50 vuotta. Kylällä toimi myös sonniosuuskunta monet vuodet. Oli merimieslähetysseurakin aikoinaan. Nykyään toimii diakoniatyöpiiri ja Hervantaseura kyläläisten yhdyssiteenä.

Mitään poliittista toimintaa ei kylällä mainittavamin harrastettu. Kommunistit aikoinaan koettivat pitää valistustilaisuuksiaan, mutta heidän julistuksensa meni toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos.

Kerroin toppatallukkaiden teosta. Tallukananturoita tehtiin myös vanhasta koneremmistä, jota ostettiin romukaupasta, ja henkilöautojen renkaista. Minulta kului saappaistani pohja puhki joskus sota-aikana, löysin palan vanhaa koneremmiä, löytyi vähän pärekatonauvoja, jotka katkaisin ja naulasin niillä koneremmin saappaan pohjaan, ja hyvä tuli. Sota-aikana oli pula kaikesta, mutta kun kaikki konstit käytettiin, päästiin eteenpäin. Hevosten länkiin ei tahtonut saada rahkeita eli ruomia, ajeltiin rautalangoillakin. Ohjaket olivat tervattua paperiköyttä. Hevosille syötettiin rehuselluloosaa silpun seassa, jauhoja pantiin joukkoon sen verran kuin oli varaa antaa. Lehtikerpoja taiteltiin paljon, jopa kuusen ja männyn havujakin annettiin pahimman pulan aikana, loppupalvesta lehmille hevosen lantaakin, ja tuotiin metsästä kalliokanervia syötäväksi. Kun lumi sulii, niin karjaa laskettiin ulos, söivät edellisesän lakastunutta ruohoa. Sota-aikana yritettiin pitää paljon karjaa talven yli elintarvikkeiden saannin takia. Ihmiset paahtoivat rukiita kahvin korvikkeeksi. Voikukan juuriakin kaivettiin maasta. Kuljettiin puu- ja paperikengillä. Minäkin kuljin isän kanssa vuonna 1944 kesällä paperikangashousuilla. Ne olivat ilmavat pitää jalassa poutapäivinä. Jotkut tekivät jutesäkistäkin puseroita, värjäisivät sen jollain kasvisvärillä tummanvihreäksi.

Jaakko Koivuviita

Pyykkipäivä

Saisi kaunis päivä huomiseks tulla
kun pyykkipäivä silloin on mulla
ja siksi mä vauhdilla kaahin ja kurkkaan
ja vilkuilen ihan jokaiseen nurkkaan,
missä likaista vaatetta ois
ne tahdon kerralla pesaista pois.

Minä rantasaunalle viiletän äkkiä
ja roikotan hirveän suurta säkkiä,
mutta saappaat alkoivat mäessä luistaa
enkä minä tohelo koskaan voi muistaa,
ettei koheltaa saisi mäellä tällä,
vaan kulkea rauhassa kävelemällä.

Sitten pyykit takaisin säkkiin kahmin
ja samalla raitista ilmaa ahmin,
sitähän täällä saa ilmaiseksi' ihan,
kun kertaalleen kävelee ympäri pihan.

On saunan ovi lukossa kai
minä tutusta rakosesta avainta hain,
mutta käteeni osuikin ongenkoukku
no, olipas kerrassaan ovela loukku.
Se peukalon päähän ilkeesti pisti
minä silloin huusin niin kauheasti.

Että joka paikkaan ne mukulat kerkee
eikä ne kiusanteosta herkee,
ennenkuin paljastan takapuolen
ja piiskalla pidän lopusta huolen.

Nytpä suopaveteen painelen pyykit
niitä kertyikin aikamoiset nyytit
puut aamuksi latelen padan alle
ja virikkeet valmiiksi lattialle.

Aamu kun sitten valkeena koittaa
laiskamadon se helposti voittaa
sauhu piipusta ylös taivaalle liehuu
vesi padassa kuohuu ja kiehuu.

Minä laudalla pyykin hankaan ja hieron
siinä supielet hiukkasen vääntyy kieroon,
vaan oikein kun innolla pestä koittaa
niin iloinen mieli varmasti voittaa.

Kun aikaa on kulunut muutaman tovin,
pari saavillista on puhtaana kovin
keitän valkoiset pyykit lipeävedessä,
senjälkeen on avantohuuhtelu edessä.
Vaikka vesi on jäistä, onhan pyykit kuumat
ei auta pelko eikä pinnarin tuumat,
vaikka hiukkasen käsiä kimoileekin,
pian kuumissa pyykeissä lämpeneekin.

Kun pyykit on pesty, saan looteriks heittää,
ja kahvin rauhassa valmiiksi keittää
sitten nautin juomasta aromikkaasta
myös pullasta erittäin maistuvasta.

Sirkka Ulanen

Lasten suusta

"Muista mummulan elukoista en tykkää kun kääpiökukosta, kissanpojista ja Suomen lipusta", kertoi 2-vuotias Maria äidilleen Lempäälän mummulasta palatessaan.

Jussi oli oppinut koulussa virkkaamaan ketjusilmukoita. Pirtin sängyllä istuen oli valmista tullut jo metrikaupalla. Mummun kysyessä mitä poika teki, kuului hämmästynyt vastaus: "Eks sää nää? Kissankettinkiiä tiätysti."

Parikymppisenä harjurina lastentarhassa ollessani olin juuri lopettanut kertomukseni maailman luomista. Parhaan taitoni mukaan olin selittänyt, miten mitään ei vielä ollut eikä ketään syntynyt. Ainoa kysymys, joka esitettiin oli: "Eikö sinuakaan?"

Maria istui puolitorkuksissa mummun vieressä. Mummun kehoittaessa häntä menemään nukkumaan, totesi Maria: "Harjoittelen ensin yhden pikku-unen ja menen sitten vasta kyljelleni."

Marian ensimmäinen päivä isojen puolella tarhassa oli ohi. Äiti kyseli kuulumisia. "Yks iso poika käski mut nurkan taa ja sanoi näyttävänsä mulle jotakin niin ettei tädit nää." Äiti odottaa jännittyneenä jatkoa, joka kuuluikin "me mentiin sinne ja sitten se poika nappas mua kävyllä otsaan."

Saman päivän tapahtumiin kuului kertomus: "Kummaa joukkoa. Toinen istuu penkillä kaikessa rauhassa ja miettii, ja sitten tulee joku ja työntää takaa nurin." Tämä pieni miettijä oli kertoja itse, Maria.

Jahanna

Kun nuorena ihmisenä muutin Kuokkalan kylään 1942, tutustuin moneen vanhaan paikkakuntalaiseen jotka mielellään kertoivat paikkakunnan asioita ja ihmisistä sekä tietysti itsestään.

Nyt kun itse olen siinä iässä, että kerron nuoremmille vanhoista ajoista, harmittaa kun en kirjoittanut muistiin kaikkia kuulemiani kertomuksia.

Mutta jotkut asiat ovat jääneet hyvin mieleen niin kuin tämä katkelma Jahannan elämästä.

Jahanna oli jo kuollut ja mökkikin purettu kun ensikerran kuulin sepän Jahannasta. Hänet toi mieleen vanha turkin vyö, sellainen, jonka miehet lähtiessään pitkälle matkalle hevoskyydillä, pakkasessa tai pyryssä, kietoivat tiukasti uumilleen.

Tuulettaessani vaatekamarissa säilytettäviä vanhoja vaatteita pyykkinarulla roikkuivat vällyt ja pitkä musta miehen turkki ja monta tavallista vaatetta. Pitkä, villainen ja kirjava, noin 15 cm levyinen nauha oli minulle vieras ja tutkin sitä uteliaana auringon valossa, kun pihaan tulivat Hilja ja Alma Antila. Heidän äitinsä meni Ollilasta Herralan Antilaan emännäksi ja tyttäret olivat jo yli keski-ikä. Näytin heille tuota nauhaa, kapaloxyö se ei voinut olla.

— Sehän on turkin vyö, kenen lieene tekemä? Ei Jahannan ainakaan. Tämä on virkattu, ja sepän Jahanna teki aina loimilankaan, sanoi Hilja heti.

— Kuka Jahanna, kysyin.

— Jahanna oli täältä Kuokkalasta, tuossa Tuiskun talon kupeessa sillä oli mökki. Siinä se asu ja elätti neljä lastaan käsitöillä. Ne oli semmosia yksinpuolin tehtyjä lapsia, mutta kunnan ihmisiä niistä tuli.

Hilja oli siltä seisomalta valmis kertomaan Jahannasta:

— Kyllä minä muistan, kun Jahanna tuli Antilaan. Sen kummemmin mitään puhumatta se istu hajareisin pirtin penkille, löi naskalin penkin päähän ja kaiveli loimilangat röijynsä alta, jonne ne oli kietonut vyötärölleen ja alko kutoa ton mittasella syöstävällä, Hilja näytti etusormeansa.

— Muistan minäkin kuinka varrottiin, minkä näköisiä nauhoista tuli ja kuka ne sai. Nauhan värin melkein arvasi kun näki loimen. Nuorille tehtiin kirkasvärisiä sukkanauhoja ja vanhoille tummia. Eikä meidän isä huolinu kuin mustan ja harmaan kirjavia paulanauhoja. Ei isä tykänny että ne housun puntin päältä kauaksi näky. Minä tykkäsin punasen kirjavis-ta.

Näin Alma muisteli.

— Turkin vyöt oli niin isotöisiä että niitä Jahanna teki kotonaan ja tilauksesta. Sukkanauhat tulivat nopsaan, ihan samalla istumalla. Jos Jahannaksella oli lapsia mukanaan, heille annettiin maitomuki ja voileipää ja Jahannalle keitettiin kahveet, ja sitte kun syötiin, he saivat syödäkseen ja sukkanauhat jäi pal-kaksi. Jahanna ei kerjänny ja sanokin — Minä olen kunniallinen nainen vaikka minulla on noi lapset.

Sanovat aikaihmiset Jahannan sanoneen, ei semmosia asioita lasten aikana puhuttu...

Alma keskeytti Hiljan puheen vastoin tapojaan.

— Juu, niinhän se oli mutta aina jotakin pääsi kuulemaan. Ei kumminkaan kuka niiden isä oli, sen vaan että — Saman miehen ne on.

Kuokkalaan asti tultuaan Hilja ja Alma samon tein poikkesivat Koskiselle missä, heidän äitinsä sisar emännöi. Hilja ehdotti:

— Kattotaas se Jahannan pirtin paikka, näkyykö se vielä?

Kävelimme Tuiskun päärakennuksen seinustaa talvitietä mikä vei Kirkkojärven rantaan. Siihen voi veneellä kulkija rantautua ja siitä nurmilaiset talvella nousivat tielle kun Kuokkalaan tulivat. Ranta — ah-teessa oli ennen 1926 alkanutta uusjakoa paljon rakennuksia, paitsi Tuiskun myös mäkitupalaisten, jollainen Jahannakin oli.

Aivan maantien reunassa seisoi korkea, punaiseksi maalattu hirsirakennus, jonka oven päällä nimi K.A. Koskinen. Olin utelias:

— Mitä tuossa rakennuksessa on?

— Siihen aikaan kun Koskisen Ajokalutehdas toimi, siellä säilytettiin tarvepuuta kuivumassa. Orsilla suorassa, etteivät kuivuneet kieroiksi, tiesi Hilja. Myöhemmin kuulin, että sitä sanottiin Koskisen tal-liksi. Tämän rakennuksen nurkalla, järven puolella nökötti pieni aitta.

— Siinä se on Jahannan aitta, Hilja totesi. Mökki oli tässä vieressä, akkuna järvelle päin. Ei se suuren suuri ollut, olisko ollut kolme metriä kanttiinsa!

Mökin akkunasta oli avautunut kaunis näköala Rautianlahdelle, mutta ehtikö Jahanna sinne katsella ja jos katsoi, odottiko veneellä tai hevosella tulijaa.

Aittakin oli pieni kuin leikkimökki. Nurkkien alla ristikkäin pannut pölkyt ja astinlautana valtavan leveä sileäksi kulunut keskeltä halkaistu puu. Ovessa salparautaa isolla sepän tekemällä munalukolla suljet-tu.

Vierivieressä olivat eläneet Jahannan kanssa Helda-nit ja Heta -niminen nainen, ja heillä oli myös omat aittansa. Ne olivat jo hajoitetut, vain epämääräinen kivien ja pujon peittämä rinne lasi järvelle.

Aitan muistaa hyvin "Ainoneito", jota sanottiin kylän kauneimmaksi tytöksi. Kauniina kevät iltana eräs luutnantti kosi häntä heidän istuessaan aitan astinlaudalla.

Aitta hajoitettiin samoihin aikoihin, kun Koskisen varastorakennus vietiin Reino Helanderin pihaan ja pantiin siellä nurkilleen. Laskin kerran, että neljänkymmenen vuoden aikana Kuokkalantien varrelta hajoitettiin 28 rakennusta.

Vuosia myöhemmin kertoi lähinaapurin, Tuiskun tytär, Jahannasta lisää. Se tuli puheeksi, kun kerroin, että Jahannan tyttären tytär kävi museolla katsomassa paikkoja, joista hänen äitinsä oli kertonut. Pystyin näyttämään, ja hän oli mielissään niistä vähäisistä tiedoista mitä minulla oli antaa.

— Se Jahannan mökki oli niin pieni, ettei sitä usko kukaan ellei ole nähnyt. Olisko ollut kolmea metriä kanttiinsa.

Mutta Jahanna oli kaivannut pirtin alle lapsille oman huoneen, jossa heillä oli makuupaikat. Seinät oli tuettu seipäillä, ettei maa päässyt lakoamaan. Seiniin vaihdettiin aina puhtaat oljet niinkuin lattiaankin. Kun on kuivaa mäkimuraa niinkuin se Kuokkalla on, niin kyllä se kuiva oli, mutta oli se kurjaa kumminkin. Mökkiin ei mahtunut muurin lisäksi kuin Jahannan sänky, pieni pöytäkaappi, yksi tuoli ja rukki. Jahannalla oli kaksi poikaa ja kaksi tyttäretä. Minä muistan kun se vanhempi tytär oli jo Tampereella tehtaassa työssä, hän tuli aina pyhäksi kotiin ja toi aina ruokatavaraa ja neljänneskilon raakaa kahvia. Maanantaina Jahanna tuli meille paahtaan sen kahvinsa ja kutsui äidin paahatajaiskahville mökkiinsä.

Hän oli siisti ja ahkera ihminen, ei hänestä ollut kellään pahaa sanottavaa. Ei hän viettänyt sopimattontta elämää ja lapsen se kasvatti hyvin. Näin kertoi lähinaapuri.

Kertojen muistelmat ovat vuosisadan vaihteen molemmin puolin.

Eila Ollila

TIETOVISA

1. Eurooppa yhdentyy ja uusiutuu. Missä on Lempäälässä Uusi-Eurooppa?
2. Kuka kaivoi esiin yhden Lempäälän tärkeimmistä viikinkiajan löydöistä? Noin metrin pituisen pronssimiekan.
3. Missä ovat Lempäälän vanhat kirkkohopeat Ison vihan ajalta?
4. Lehdissä oli tänä syksynä "ILMARINEN" -laivan hylän löytymisestä Suomenlahdella. Laivan upotessa syksyllä 1941 hukkui sen mukana 280 merisotilasta. Missä on Lempäälässä "ILMARINEN" -laivan muistomerkki?
5. Mitä tekemistä on toistensa kanssa Lempäälän koululaitoksella ja Havis Amanda-patsaalla?
6. Mikä paikka Tampereella on saanut nimensä eräiden Hakkarin koulun oppilaiden kotipaikan mukaan?
7. Kannaksen murruttua venäläisten suurhyökkäyksessä kesäkuussa 1944 määrättiin Suomen Yleisradion uutislahetyksissä kaikkien lomalla olevien sotilaiden palaamaan yksikköihinsä Kannakselle sotilaskuljetusjunalla, joka lähti saman päivän iltana Tampereelta. Juna suistettiin kiskoilta Kuljussa Vanattaran ylikäytävän luona. Veturi ja matkustajavaunut olivat pitkin ja poikin radan varressa. Ketkä olivat tämän sabotaasityön johdossa?
8. Mikä Lempäälän kylistä on vanhin?
9. Missä Lempäälässä on löydetty hopearaha-aarre?
10. Mikä oli Lempäälän-Vesilahden Sanomien entinen nimi?
11. Kuka itsenäisyysenaattoreista (itsenäisyysjulistuksen kirjoittaneista ministreistä) vaikutti Lempäälässä vuosina 1909—1935?
12. Mikä "Taivaallinen paikka" on sen lentokoneen määränpää, joka pohjoisen suuntaan lentäen torsiin ylittää Lempäälän?
13. Kenellä on 69 kpl Suomen mestaruuksia hiihtolajeissa?
14. Kuka on kirjoittanut teoksen: "Talonpoikaisen rusthollari-luokan muodostuminen eräissä Satakunnan pitäjissä".
15. Keiden kahden lempääläläisen teologin isä oli ilomantsilainen kansakoulun opettaja?
Vastaukset toimitettava Lempäälän-Vesilahden Sanomien toimitukseen 31.12.1990 mennessä.
Kaikkien vastanneiden kesken arvotaan kirjapalkinto. Kolme parhaiten vastannutta saavat FAKTA-TIETOVISA-kirjan.
Kymmenen ensimmäistä vastaajaa, — joilla on joka kysymykseen asiallinen vastaus — saavat vanhan ruotsalaisen kuparirahan, tuodessaan vastauksensa lehden toimitukseen konttorin aukioloaikoina ma—pe 9—16. Oikeat vastaukset ja voittajien nimet julkaistaan Lempäälän-Vesilahden Sanomissa vuoden alussa.

Kysymykset laatinut
Jarmo Haapalinna

Everstiluutnantti Kosti Lyly Viron, Latvian ja Inkerin vapaussodissa

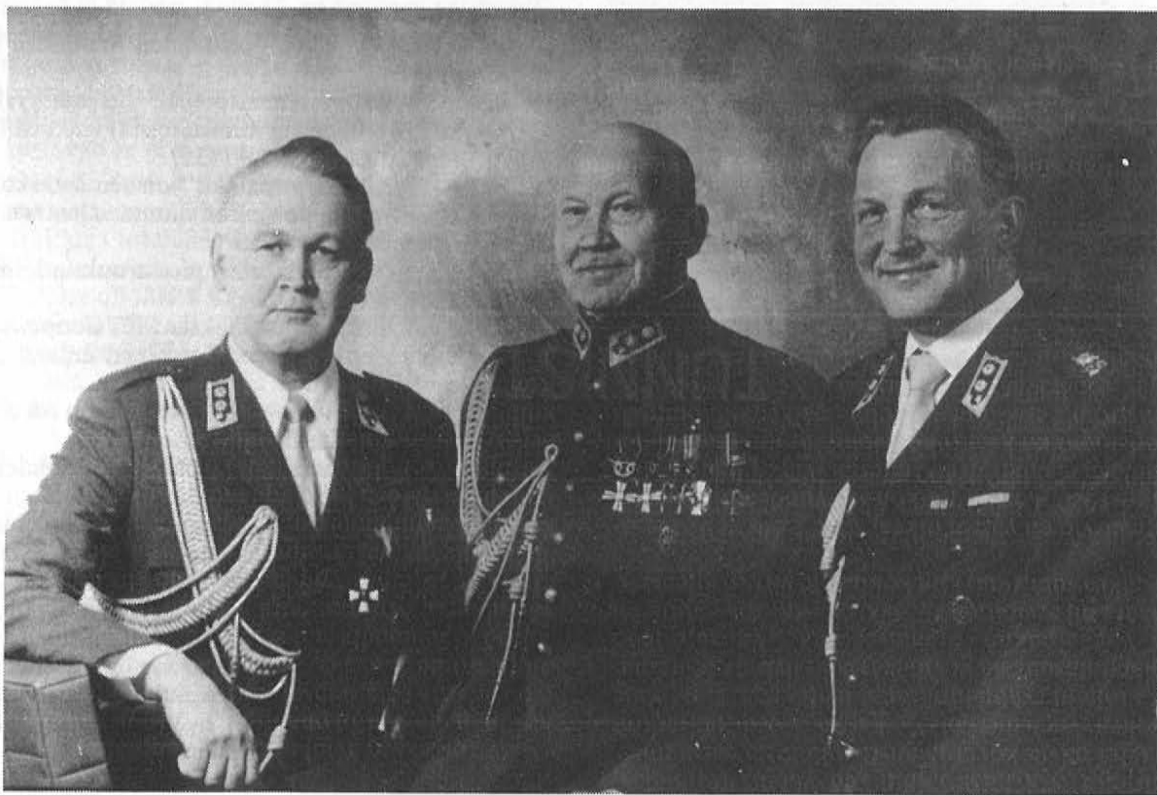
Kosti Johannes Lyly, ent. Tuominen, syntyi 17.8.1899 Lempäälässä. Perheen muutettua Toijalaan hän kävi sikäläisen yhteiskoulun ja siirtyi Hämeenlinnan lyseon lukioon. Viron vapaussodan alettua hän liittyi ensimmäiseen suomalaisen vapaaehtoisjoukkoon ns. Ekströmin pataljoonaan. Hänet ylennettiin Viron armeijan aliluutnantiksi ja sai komennuksen panssarijuna 2. konekivääri- ja tiedusteluosaston päälliköksi. Junan lopetettua toimintansa Kosti Tuominen siirrettiin Meridesanttipataljoonaan. Kun amiraali Pitka oli saanut joukkojen varustelun ja valmiuden loppuun suoritetuksi, tukivat nämä maihinnousujoukot 1919 huhti-toukokuun aikana Latvian vapausotureita tehden useita maihinnousuja Viron länsirannikolle mm. Kuusiston ja Heinasten kyliin. Toukokuun lopun ja kesäkuun ajan pataljoona osallistui taisteluihin Inkerissä. Viron ja Neuvostoliiton välises-

sä rauhassa osa Länsi-Inkeriä joutui Virolle. Muusta Inkeristä tuli autonominen alue, mutta tämä itsehallinto lakkautettiin Stalinin aikana.

Kosti Tuominen oli lähtenyt taistelutantereille koulunpenkiltä asevelvollisuuttaan suorittamatta. Vaikka hän oli saanut aliluutnantin arvon Virossa, hän joutui Suomeen palattuaan menemään sotaväkeen ja aloittamaan taas alusta. Mutta siellä ollessaan hänet valittiin kadettikoulun oppilaaksi. Palveltuaan armeijassa eri tehtävissä hän kävi sotakorkeakoulun ja osallistui talvi- ja jatkosotiin. Hänet ylennettiin everstiluutnantiksi. Kosti Lyly kuoli huvilallaan Lohjalla 7.10.1976.

Kosti Lylyn poika Pentti Lyly on tallentanut isänsä muistelmat ja luovuttaa Lempäälän Joulun käyttöön Viron, Latvian ja Inkerin Vapaussotien osuuden lyhennettyinä.

Eeva Anero

Kosti Lyly poikineen. Keskellä ev.luutn. Kosti Lyly, vasemmalla eversti Pentti Lyly ja oikealla ev.luutn. Aarno Lyly.

TUNNISTUS.

Sellega tõendakse, et *I-se Soome vabatahtlike rügemendi*
Sõdur Johan Tuominen 'se

on annetatud Eesti Vabadussõja mälestusmärk selle põhikirja V jao, punkt 4-a põhjal, kui tegelikult 1918 — 1920 a. vabadussõjast osavõtjale ja et temal seda märki on luba igal ajal kanda.

13. aprill 1923 a.

N° 3727

A. Bruus

Colonel,
Sv. Staabi Korraldusvalitsus Ülem.

E. E. E. E.
Colonel-leitnant,
Inspektori Osakonna Ülem.

Kosti Lylyn saaman Viron vapaussodan muistomitalin luovutuskirja.

Kosti Lylyn elämänvaiheita

Viron vapaussodassa

I Suomalainen Vapaa joukko koottiin, organisoitiin ja osin varustettiin Helsingissä. Matka jäiden seassa kului kenenkään häiritsemättä ja rantautuminen Tallinnassa alkoi viivytyksettä. Aseet jaettiin heti, sillä taistelut olivat tunkeutuneet jo varsin lähelle Tallinnaa. Viron vapautusjoukoilla oli hallussaan enää Tallinna, sen lähiympäristö ja Viron luoteinen rannikonurkkaus.

"Pari ensimmäistä päivää, ilmeisesti 4.—6. päivä tammikuuta, kului varsin moninaisissa järjestelyissä. Joukko muotoutui selväksi kokonaisuudeksi ja eräät muodolliset harjoitukset sekä tutustuttivat miehet toisiinsa että hitsasi joukkoa yhtenäisemmäksi. Lähtöhalut olivat kovat ja niistä puhuttiin usein miesten kesken vapaahetkinä", kertoi Kosti ja jatkoi: "Koska toimin ryhmänjohtajan tehtävissä, ei minulla ollut mahdollisuuksia kovin laajasti selvittää I Suomalaisen Vapaa joukon organisaatiota. Vapaa joukon miesmäärä oli arviolta 500—600 miestä. Arviointia oli kovin vaikea suorittaa, kun koko ajan virtasi miehiä lisää."

Kostin arvio oli varsin oikea, sillä 'Eesti vabadussoda 1918—1920' kertoo joukon vahvuuden olleen parhaimmillaan hieman yli 600 miestä. Aluksi I Suomalainen Vapaa joukko käsitti komentajan, jona toimi majuri Ekström, esikunnan, kolme jalkaväkikomppaniaa ja konekiväärikomppanian. Kosti kuului 2. komppaniaan, jonka päällikkönä oli kapteeni Kaner-

va ja väepelinä väepeli Helsten. Ryhmänjohtajan tehtävä vaihtui ennen liikkeellelähtöä ns. joukkuealiupseerin tehtävään, eli joukkueen varajohtajaksi.

"Pataljoonamme pääsi etupäällään liikkeelle 6./7. välisenä yönä," kertoi Kosti. "Marssimme 7.1.1919 Viron pohjoisosan halki itää kohti. Jalaga-joki ylitettiin sillan kautta vastuksetta. Saavuimme Valklan tasalle, jossa Valkkälmoisassa oli vihollisen heikko miehitys. Se poljettiin jalkoihin ja hyökkäys jatkui keskeytyksettä ja ripeästi edelleen. Ensimmäinen vakavampi taistelu käytiin Muksin kylän ympäristössä. Kylässä oli sekalaista kommunistijoukkoa, joka oli puretunut mm. kylän itäpuolisiin erilaisiin rakennuksiin.

Saarrostuksen avulla sekä englantilaisen laivastotykistön tuella saatiin punaiset pakoon ja haltuumme jäi monenlaista sotasaalista, tosin vähän. Punaisten pako oli päätöntä juoksua. Vetäytymisestä ei voitu puhua, sillä tällä suunnalla emme tavanneet vihollista 8.1. päivän aikana. Muistan, että Muksin taistelu alkoi noin klo 15.00 ja se päättyi pimeällä noin klo 20.00. Seuraavana päivänä vastassamme oli soisia alueita. Päivän aikana kuului muutama hajanainen laukaus, joista minulla ei ole sen tarkempia tietoja. Pataljoona suunnattiin kokonaisuudessaan kohti Rakverea (Wesenberg). Pataljoonan vasemman sivustan suojaasi 1. komppania etenemällä Sagadin—Vihulan kautta Port Kundan eteläpuolelle. Pataljoonan 2. komppania eteni tien suunnassa ja 3. komppania oikealla. Etelässä

hyökkäsi virolainen 5. Rykmentti panssarijunan avustamana. Soista selvittiin Vanakülän—Surun alueelle ja sieltä alkoi levon jälkeen hyökkäys Haljalaan. Kirkon kiviainosten ja kaivantojen suojasta avasivat punaiset kiivaan käsiaseiden tulen saatuaan Haljalan kylän näkyviimme. Saatoimme heti havaita, että vastassamme oli melko vahva vihollinen. Se kuitenkin ammuskeli sangen holtittomasti ja muistaakseni tässä vaiheessa ei kukaan meistä haavoittunut. Saimme hyökkäysryhmitsemme sangen nopeasti valmiiksi. Englantilainen laivastotykistö rummutti kirkon takaista aluetta. Osa komppaniastamme kiersi vihollisen oikeaan sivustaan ja ennen puolta päivää ajoimme vihollisen rillakkaalla hyökkäyksellä kylän mailta. He irtautuivat helposti ja pako oli jälleen holtitonta ja päätöntä juoksua, jossa luonnollisesti moni menetti henkensä. Käsiimme jäi (12.1.) taasen sotasaalista ja nyt mm. 47. Rykmentin 1.K:n lippu, joka näkyy yllä. Kun etummaisilla osillamme saavutimme Haljalan—Port Kundan radan, seurasi lepo- ja tiedusteluvaihe.

Aloitimme seuraavana päivänä hyökkäyksen Rakvereen. Sekin saatiin haltuun nopealla ja häikäilemättömällä hyökkäyksellä. Vihollinen toimi jälleen samoin kuin ennen: se pakeni alueelta päättömästi ja jätti paljon sotasaalista. Oli kuitenkin jotain eroa. Perääntyessään he ryöstivät mukaansa kaiken arvokkaan, mutta jättivät sitä runsaammin sotatarvikkeita. Mielettömässä tuhoamisvimmassa unohdettiin taisteleminen. Tämä muodostui monen kohtaloksi. Punaisen vankina olleet nk. 'moisniekat ja lihunikat' saivat yksiselitteisen tuomion: 'kun mukaan ei voida ottaa, niin henki pois!'

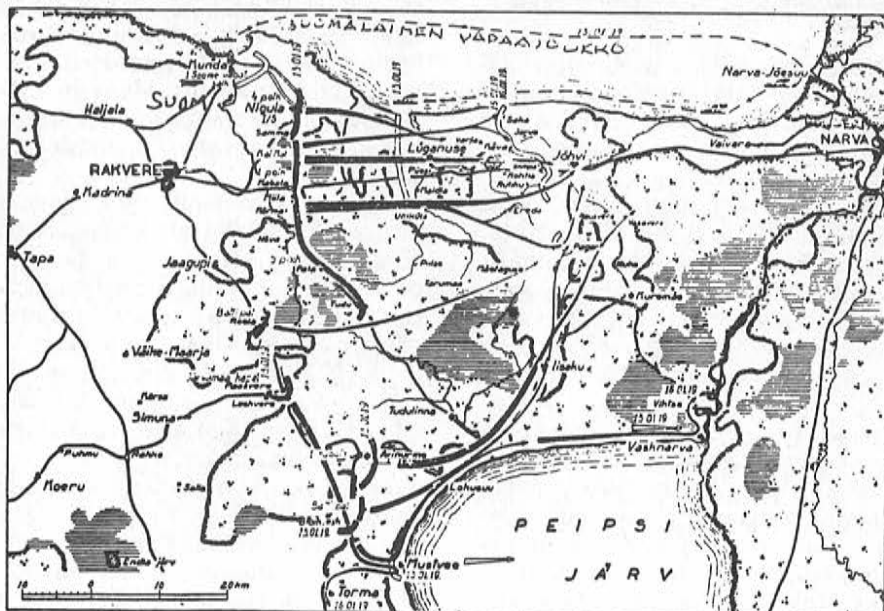
Kun Haljala oli vallattu ja punaiset saatu hillittömään pakoon, luovuttivat suomalaiset takaa-ajon virolaisille joukoille 13.1. lähtien. Suomalaisille alkoi hyökkäyksen seuraava operaatiovaihe: Narvan valtaus. Narvassa olivat suomalaiset ennenkin taistelleet ja kunnostautuneet. Niin kävi nytkin. Vastassa oli Neuvosto-Venäjä 6. Divisioona. Vapaajoukko marsi heti Rakvereen valtauksen jälkeen Port Kundaan. Siellä joukko kuormattiin kuljetusalukseen 13.1. ja

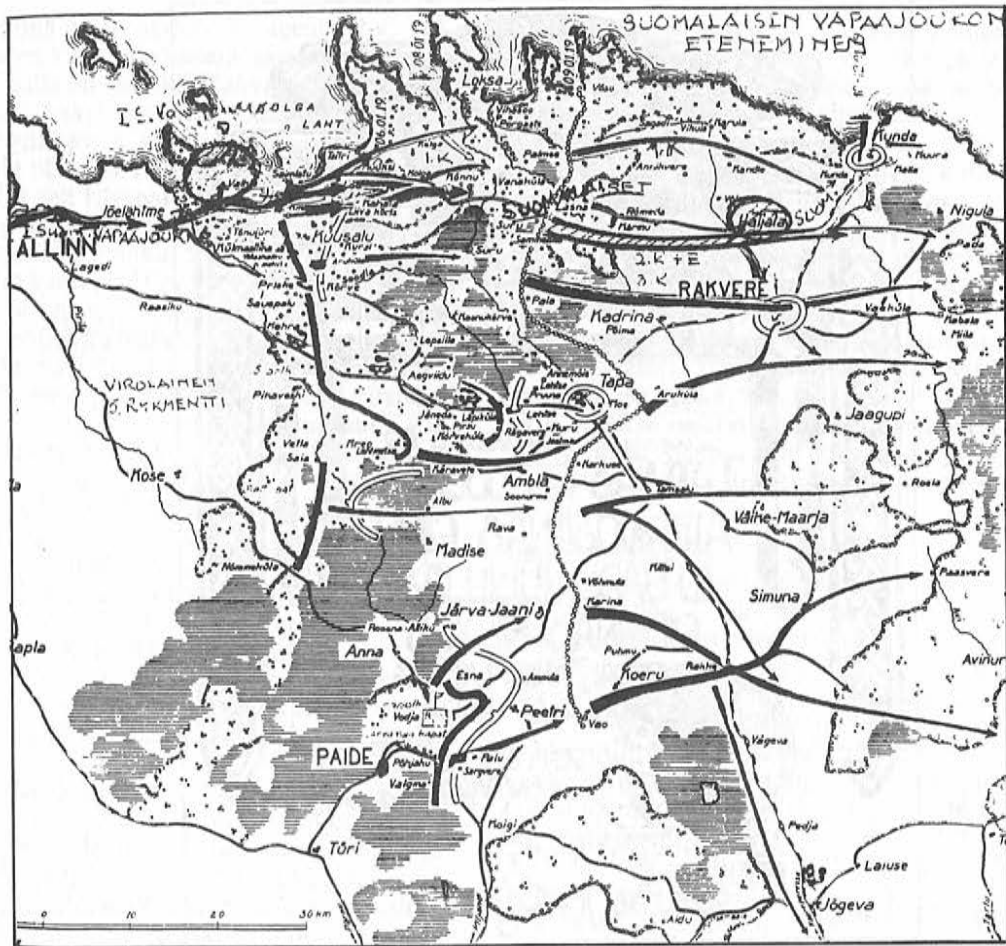
englantilaisen sota-alusten saattamana pataljoona nousi maihin Narvanjoen suiston länsipuolella. Venet eivät päässeet aivan rantaan saakka. Oli kahlattava paikka paikoin vyötäröön ylettyvässä hiyessä vedessä. Vastassa eivät olleet luodit ja kranaatit, vaan erittäin kivinen, lähes paljas ja tuulinen rantaviiva. Tavoitealue tuli vallattua lähes miekan iskutta. Vaatteiden kuivattamisen, tiedustelun ja käytännön erilaisten järjestelyjen jälkeen alkoi kilpajuoksu Narvaan. Aamulla 14.1. suunnattiin 1. ja 3. komppaniat Lakeinaan ja 2. komppania Merikylän huvila-alueen läpi Hungerburgiin. Vähäisten tulitaistelujen jälkeen kukin komppania saavutti tavoitteensa, mikä kertoi vihollisen lyöneen laimin tiedustelun ja olevan täysin tietämätön suomalaisten muodostamasta uhasta.

"Saamiensa vähäisten tietojen perusteella oivalsin itsekkin, että olimme tunkeutuneet pitkälle vihollisen selustaan ja vihollinen oli siitä tietämätön. Kun jälkikäteen ajattelin noita hetkiä," muisteli Kosti Viron aikaisia sotatapahtumia, "olen sitä mieltä, että majuri Ekström teki hyvin rohkean, mutta niissä olosuhteissa aivan oikean ratkaisun: 'nopeasti ja syväälle!' Port Kundan valloitus ja virolaisten joukkojen samanaikainen työntyminen Tapaan varmisti rohkean etenemisen sivustat."

Punaisten huomio oli selvästi kiintynyt rautatien ja sen läheisen maantien suuntaan. Kun 2. komppania oli vallannut Hungerburgin, työnsi se heti tiedustelunjoen suunnassa kohti Narvaa. Eteneminen jatkui juoksumarssia. Tiedettiin Narvassa olevan runsaan varusväen, jonka vuoksi yllätysetua niin ajan kuin paikankin suhteen oli käytettävä hyväksi. Narvan puolustamisesta huolehti 6. Divisioonan 7. Rykmentti ja 2. Viljandin Kommunistien Rykmentti sekä 3. Tarton Kommunistien Rykmentti. Ensimmäiset suomalaiset tunkeutuivat kaupungin lähistön taajamiin 18.1. klo 21.00, mm. Jamburgiin. Joukot etenivät keskeytyksittä ja seuraavana päivänä hieman jälkeen klo 17.00 olivat etummaisimmat osat Narvan keskustassa.

"Kun 1. komppanian päällikkö havaitsi, että hänen komppaniansa oli tullut Raatihuoneen torille ensin,

Suomalaisen vapaajoukon eteneminen.

noin klo 17.20, ja 2. komppania vasta noin klo 18.40, ja koska hän oli upseerina vanhempi, määräsi hän, että 2. komppania puhdistaa kaupungin ja hänen komppaniansa asettaa vartiot ja varmistukset. Herrat kävivät neuvottelua keskellä toria ja kompaniat seisivat samanaikaisesti rivimuodossa vastakkaisilla puolilla toria. Samanaikaisesti punaiset kokoontuivat pieniin ryhmiin kaikkialla lähiympäristössä. Meiltä oli toiminta lapsellista uhittelua,” sanoi Kosti päätään pudistaen.

Sitten alkoi kaupungin säälimätön ja verinen puhdistus, johon osallistui myös myöhemmin tulleita virolaisjoukkoja. Suomalaiset joukot olivat tulleet pisteseen, josta jatkaminen muuttui poliittiseksi kysymykseksi.

”Muutamia täpäriä tilanteita minulle Viron retkeni aikana sattui. Narvan valtauksen yhteydessä sain oikeaan kylkeeni pienen iskun. Kun ryhdyin suojassa sitä tutkimaan, niin havaitsin jälleen onnen seuranneen askeleitani. Rosoisesta reijästä päätellen oli nähtävästi käsikranaatin sirpale viiltänyt reijät kainaloni alle asepukeni hihaan ja oikeaan kylkeeni. Ihoon en ollut saanut uusia reikiä. Toisen kerran luoti leikkasi puukon tuppuneen irti kannakkeestaan ja puukko lensi johonkin ruohikolle, mutta eipä minulla ollut aikaa jäädä sitä etsimään. Hieman menetys minua harmitti, sillä olin saanut puukon Isältäni,” muisteli Kosti. ”Uh-

kaavin tilanne sattui minulle hieman myöhemmin Krasnaja Gorskassa. Vain se, että oli aikanaan seurailut pikku-ryssien harjoittelua Toijalan kirkonmäellä, pelasti minut. Olin juuri syöksynyt eräällä mäkirinteellä ison kiven taakse, kun sen kupeelta nousi hirmuisen iso ryssän solttupoika ja syöksyi päälleni pistin ojossa. Heittäydin oikealle ja pistin suhahti ohitseni. Muistin...’peret kaluuu...natsat kaluuu...’ ja heittäydin heti vasemmalle ja lentoni aikana tein latausliikkeen, jolloin uusi patruuna työntyi patruunapesään. Ryssän solttun ’pisto taakse’ tuli oikeaoppisesti, mutta olin ehtinyt tieltä pois. Kolmatta yritystä en iivanalle antanut.”

Muisteloissa palasimme sitten takaisin Narvaan ja Kosti jatkoi kertomustaan seuraavasti:

”Määräys oli, että jokaista aseistettua liikkujaa on ammuttava, joka ei kuulunut omiin joukkoihin. Epäselvissä tapauksissa oli aina ammuttava ensin! Jokainen tiesi määräyksen ja ymmärsi myöskin varoa. Ainoatakaan vahingonlaukausta ei ammuttu. Määräyksen ymmärsi hyvin, sillä me olimme selvästi viholliseen nähden alivoimaisia ja kaupungissa piileskeli kauan mm. punaisia joukoistaan erilleen joutuneita miehiä.”

Puhdistus onnistui Narvassa suhteellisen hyvin ja Narvajoen itäpuolisen kaupungin, Ivangorodin, valloitus saattoi alkaa. Suomalaiset valloittivat sen ja sen

Kosti Lyllyn saama Latvian vapaussodan muistomitalin luovutuskirja.

jälkeen luovuttivat kaupungin ja rintamavastuun virolaisille. Sotasaaalista kertyi paljon, mm. lentokone. Miten tärkeästä voitosta oli kyse, kertoo kirja 'Eesti vabadussoda 1918—1920: "...Narva-Joesuu ja Narva linna valluttamine on meie... suurvoit Vabadussojas... Soome soduri ja juhi korged sojalised omadused-julgus (häikäilemättömyys) ja teotsemise kiirus (toiminnan nopeus) ilmesid siin täiel määräl..."

Suomalaisia joukkoja kiellettiin poliittisista syistä (suhteet Neuvosto-Venäjäan, Lenin) jatkamasta Narvasta itään. Rauhaa ei vielä oltu solmittu mm. Neuvosto-Venäjän kanssa.

Viimeisistä Narvassa vietetyistä hetkistä kertoi Kosti seuraavaa: "Totesin raatihuoneelle tuotavan suuria vankilaumojia. Niitä vartioimaan riitti vain muutama mies. Nämä seisoivat kiväärin olalla ja käsikranaatti kädessään parinkymmenen metrin päässä rakennuksesta. Yö oli täynnä kaikenlaisia sekavia tapahtumia. Punaista puikkelehti pakoon joka puolella. Moni heistä menetti henkensä tai haavoittui. Aamulla oli Narvan vanha kaupunginosa hiljentynyt. Aamuhämärissä suoritimme Ivangorodin valtaamisen yhtenä syöksynä. Saattoi havaita, että punaiset selvästi pelkäsivät suomalaisia ja luopuivat suhteellisen helposti hyvistäkin asemistaan. Jamburgin tulliin saavuttuamme meidät pysäytettiin ja saimme käskyn luovuttaa asemat virolaisille."

Punaisten vahvuus oli kaupungissa noin 3000—3500 miestä, eli noin 5—6 kertainen määrä valloittajiin nähden. Yllätys, nopeus, häikäilemättömyys ja tilanteiden välitön hyväksi käyttäminen oli tuonut merkittävän voiton. Valitettavaa oli, että nyt suomalaisille seurasi varsin epämieluisa vaihe. I Suomalainen Vapaa joukko vedettiin Rakvereen lepoon, täydennystä varten, uudelleen organisoitavaksi ja koulutukseen. Joukko makasi lähes hyödyttömänä ja kulutti aikaa. Sanomia ja miehiä kulki ristiin ja rastiin. Kukaan ei tiennyt mitään. Apua olisi tarvittu, mutta kukaan ei osannut sitä järjestää. Syytettiin toinen toistaan. Pestirahoja ei saatu määräaikana. Miehet harmistuivat päivä päivältä. Laiskuus ja haluttomuus kasvoivat jokainen päivä. Lopulta haluttiin kotimaahan ja maaliskuun alussa sitten lopulta tapahtui kotiuttaminen.

Latvian vapaussodassa

Tallinnassa perustettiin parhaillaan maihinnousupataljoonaa kapteeni, myöhemmin amiraali Pitkan johdolla. Kun minulle keskustelun jälkeen tarjottiin tässä joukossa upseerin paikkaa, suostuin liittymään Viron armeijaan, mutta vain kesäkaudeksi, elokuun alkuun.

Amiraali Pitkan joukkojen valmistautumisen ja varustautumisen hitauden vuoksi sain komennuksen toistaiseksi panssarijunaan Marienburgin suunnalle.

Junan päällikkönä oli virolainen kapteeni Hirv. Toimin suomalaisten kk- ja tiedusteluosaston johtajana. Apulaisena minulla oli vänrikki Tahvanainen. Junamme, samoin kuin kaksi muutakin panssarijunaa, tuki latvialaisten hyökkäystä radan Valga—Marienburg suunnassa. Olin ollut junassa n. kuukauden, kun bolsevit tuhosivat sen Hoppanhofin kaupungin lähellä (huhtikuun lopulla) keskittämällä junaamme vastaan Pihkovan maantieltä ainakin 5 patterin tykistötulen. Junan päällikkö kapteeni Hirv kuoli kranaatin iskiessä viereen. Tappiot olivat suuret, mutta saimme kuitenkin pääosan miehistöstä pelastetuksi. Sota on sattumia täynnä. Yksi kranaateista iski vaunuun, jossa olin 8 muun miehen kanssa. Vaunu tärähti ja puun pirstaleita lensi ympäriinsä, mutta räjähdystä ei kuulunut. Reikä katossa ja takaseinässä kertoi, mistä kranaatti oli räjähtämättä, siis "suutarina", kulkenut. Päällikkyyden otti kapteeni Paulus, joka myöhemmin toimi meridesanttipataljoonan komentajana, adjutantinaan luutnantti Jürgens. Radan suunnassa toiminut latvialainen rykmentti, Valmieran Rykmentti, vetäytyi Aajokilinjalle (Schwortzbach). Vasta toukokuun puolivälissä se sai aloitteen uudelleen käsiinsä.

Junan lopetettua toimintansa siirryin meridesanttipataljoonaan. Ylpeät meridesantit tatuoivat vasemman käsivarteensa pataljoonan ankkuri- ja keihäskuvion.

Meridesanttipataljoonassa toimin konekiväärijoukkueen johtajana Viron armeijan aliluutnantiksi, lipnikiksi 12.4.1919 ylennettynä ja ansioista Viron vapaudenmitalilla palkittuna. Huhti-toukokuussa pataljoona suoritti useita maihinnousuja Viron länsirannikolla mm. Kuusiston ja Heinasten kylien luona tukien siellä toimivia virolais-latvialaisia joukkoja. En halua salata, että mieleeni on jäänyt silloiset toimintasuunnitelmat, kuin myös johtavien otteet, jotka olivat

perin eriskummallisia ja harrastelijamaisia. Yritin muutaman kerran puuttua varovasti asiaan, mutta kielivaikkeuksien vuoksi tai ylpeyksissä sanojani ei huomioonotettu, ilmeisesti jälkimmäinen syy on oikea. Olinhan nuori, aliluutnantti vain ja vierasmaalainen. Muistan kuinka mm. erään kerran pataljoonan upseerit kokoontuivat eräälle koululle ennen hyökkäystä. Kukin upseeri esitti oman suunnitelmansa. Esitykset olivat pääasiassa retooisia taidonnäytteitä, jalat tuntuvasti maakamaran yläpuolella. Minulta ei suunnitelmaa lainkaan kysytty. Hyväksytyksi tuli huutoäänestyksellä eräs keskivertoluontoinen suunnitelma, siis eräänlainen kompromissi korkeimman sotilasarvon ja järjen välillä. Suunnitelmaa ei kunnolla noudatettu, joten se vesittyi. Jokainen sävelteli omiaan ja tulokset olivat yleensä sen mukaisia. Miehiä kuoli ja haavoittui, mutta leikittiinhän sotaleikkiä hurjalla mielellä.

Inkerin retkikunta

Toukokuun alkupuolella pataljoona sijoitettiin Tallinnaan lepoon, huoltamista ja täydentämistä varten. Tappiot olivat näet olleet melko suuret. Henki oli suhteellisen hyvä ja sodan tarkoitus oli kaikille selvä. Toukokuun lopun ja kesäkuun ajan pataljoona osallistui taisteluihin Inkerissä. Pataljoonan viimeinen toiminta-alue oli Peipsiän miinatehtaan ja Yhimäen (Krasna ja Gorka) välillä. Joukkoni oli täällä kapteeni Pekkasen johtaman Inkerin rykmentin II pataljoonan vahvistuksena ja tukena. Viimeisessä hyökkäyksessä, mihin itse osallistuin, meidät laskettiin maihin lähellä Peipsiän miinatehdasta. Siellä hyökkäys suuntautui Nurmiston, Kernovan, Sista Balkinan kautta Kaprioon. Osillaan pataljoona, jota tuimme, osallistui Stremenin ja Kuplan ylimenohyökkäykseen.

Pentti Lyly

Kosti Lylyn synnyinkoti Lempoisissa Käsityöläiskujan varrella. Talon rakensi hänen isänsä, rakennusmestari J.R. Tuominen.

Muistojen kuvat

Muistojen kätköihin piirretty kuvaa on kaksi.
Ikipiirtimin kuvat nuo syntyneet lie.
Monet kymmenet vuodet ain' yhä rakkaammaksi
nuo muistojen kätköt, kuvat kaunihit vie.

Koti kummulla tuolla, lapsuuden kultainen kehto,
kuvas piirtyvi vielä vuosikymmenten takaa
kuin eilinen päivä. Sinä muistojen vehreä lehto,
ota kiitokset mun, suo vieläkin onnea jakaa.

Olenko jälleen kuin kotikummu leikkivä lapsi,
vaik' vuosien paino mun askelein horjuviks' saa.
On kuvassa kotiportaat ja pienoinen kiharahapsi,
joka kukkaiskruunua päähänsä nyt sovittaa.

Kas tuolla kruunujaan kantaa liljojen hehkuva kulta
ja kainot orvokit kauniisti niitä nyt reunustaa.
Tuolla taas ruusujen punassa kuin laskevan auringon tulta.
Mitä muuta voi pyytää. Mikä oisi sen kauniimpaa.

Katso puistojen puut kuin antiikin pylväät,
ne varjonsa heittää päivän kirkkauteen.
Ne latvansa nostaa kuin valtiat ylviäät,
yhä ylemmäks' taivaan korkeuteen.

Vuosikymmenet monet ovat vierineet pois,
monet rakkaatkin muistot matkallain,
vaan kallein on jäänyt, joka' ei haihtua vois,
sinä lapsuuden koti, jossa varttua sain.

----- O -----
Istun ääressä takkani loimuavan
ja tuijotan liekkien säihkyyn syvään.
Monet tunnen kuvat nyt palaavan,
monet muistot, mun olooni hyvään.

Näen äitini kasvot, harmaan pään,
hymyn rakkaan ja katseen niin syvän.
Voi Luojani vieläkö annat tään,
annat äitini kultaisen, hyvän.

Sinun rakkaan syliin minä painan pään,
miten minuun se lämpöä valaa.
Näin tahdon ma olla ja tähän myös jään.
Tätä loimuten ahjoni palaa.

Olen jälleen kuin pienoinen kiharapää,
joka hellyyden tarvetta janoo.
— Minä tiedän, tää hetkeksi pieneksi jää,
mutt' tätä mun tahtoni anoo.

Myös liekkien keskeltä nousevan nään
isän vankan, hymyävän hahmon.
Saan painua syliin tuon harmajapään.
Tämän onnen näet täytyä tahdon.

Sinun aurasivat ovat suorat ja syvät,
ne vuosien saatossa säilyy ain.
Olet raatanut, raivannut pelot hyvät,
niiden jyvät minä sinulta siemeneks' sain.

Olet antanut neuvon ja ohjeen hyvän,
josta vanhus tää saa kiittää.
Sinä tarjosit kaiken, myös tiedon jyvän,
joka matkasauvaksein riittää.

----- O -----
On lapsuuden kodista kuva tuo toinen
ja toinen taas rakkaista vanhemmistain.
Minä toivon, että kuvat nuo voinen
myös kantaa ijäisyysmatkallain.

Voitto Lyly

Jättiläisen rakennuspuuhat

Ollessani lapsi kerrottiin useinkin jännittävää tarinaa suunnattoman suuresta jättiläisestä, joka päätti rakentaa maasillan Mäyhäjärven yli. Se otti molempiin kouriinsa Leponokasta maata, käveli järvessä takaperin ja venytti maata sillaksi. Samaan aikaan noita-akka huusi Myyrälahden rinteessä:

— Ähäpiti, ähäpiti, katkeapas, katkeapas!

Jättiläinen mulkaisi pahasti akkaa, mutta ei voinut tehdä mitään, kun kourien välissä oli maata. Kun hän oli jo toisella rannalla asti, maasilta katkesi niinkuin kireälle vedetty kumilanka, ja syntyi Pitkäsaari ja Ee-

van saari. Silloin jättiläinen iski suutuspäissään kou-raansa jääneen maan eteensä. Näin syntyi pieni, kauris saari Tupsuluhta.

Sitten jättiläinen otti ison kiven ja heitti sillä noita-akkaa. Kivi on näihin aikoihin saakka ollut vajaan kilometrin päässä Sotavallasta Kelhoon päin. Taru ei kerro, jäikö noita-akka kiven alle vai ei.

***Kertoja Viena Aaltio
Kerääjä Eeva Anero
Piiros Vappu Pispä***

Kun lempääläinen suksikansa lähti laturetkelle

Professori Lauri "Tahko" Pihkalan pitkäaikaiset ponnistelut todellisen pitkänmatkan hiihtovaelluksen aikaansaamiseksi näyttivät tuottavan tulosta, kun Pirkan hiihto ensimmäisen kerran hiihrettiin v. 1955. Olihan Suomessa toki järjestetty pitkien matkojen hiihtokilpailuja aikaisemminkin, mutta "Tahkon" idea tähtäsikin kansanurheilutapahtumaan, jossa suoritus tapahtuisi "hitaasti kiiruhtamisen" periaatteita noudattaen.

Pirkan hiihdon saama suuri suosio innosti järjestämään laturetkiä muuallakin. Vuoden 1957 aikana syntyi Valkeakoskella ajatus Mallasveden ja Roineen kiertävän laturetken järjestämisestä. Mukaan tulisivat Valkeakosken lisäksi myös muut reitin varrella olevat paikkakunnat kuten Sääksmäki, Pälkäne ja Kangasala. Myöhemmin päätettiin osallistumista ehdottaa myös muille lähipaikkakunnille kuten Tampere, Lempäälä, Luopioinen, Sahalahti ja Toijala.

Lempäälän kunnan urheilulautakunta käsitteli ehdotusta v:n 1957 lopulla ja päätti lähteä mukaan. Olin tuohon aikaan urheilulautakunnan puheenjohtaja ja jouduin sen tähden yhdessä kunnan liikunnanohjaajan Kalevi Ruususen kanssa Lempäälän edustajiksi laturetken järjestelytoimikuntaan, jonka puheenjohtajana oli sosiaalipäällikkö Eino Seppä Valkeakoskelta. Laturetki oli jo tässä vaiheessa saanut nimekseen Roineen Rengas.

Järjestelytoimikunta piti asian merkeissä useita kokouksia. Asia oli kaikille mukana oleville uusi ja kaikki asiat oli perusteellisesti pohdittava, jotta kaikki sitten aikanaan sujuisi suunnitelmien mukaan. Roineen Rengas hyväksyttiin valtakunnalliseksi laturetkeksi ja näin ollen oli tarkkaan seurattava valtakunnallisten laturetkien järjestelytoimikunnan ohjeita. Nämä ohjeet sisälsivät mm. sen, että pitkän lenkin oli oltava vähintään 70 km ja lyhyen lenkin n. 35 km. Lyhyt lenkki oli tarkoitettu naisille, yli 50 v. miehille sekä 15—17 v. tytöille ja pojille. Erityisesti korostettiin, että 17—50 v. miesten tuli hiihtää pitkä lenkki. Erittäin huonoissa keliolosuhteissa päätettiin matkat lyhentää puoleen.

Lempääläisille tehtiin järjestelytoimikunnassa ehdotus, että Lempäälä tekisi pistoladun Painoon, jonka jälkeen pitkän lenkin hiihtäjät kiertäisivät Mallasveden Valkeakosken ja Pälkäneen kautta. Samalla arvioitiin, että näin hiihdeittävä matka olisi noin 75—77 km. Lempääläiset lyhyen lenkin hiihtäjät palaisivat Painosta takaisin Lempäälään, jolloin edestakainen matka olisi noin 38—40 km.

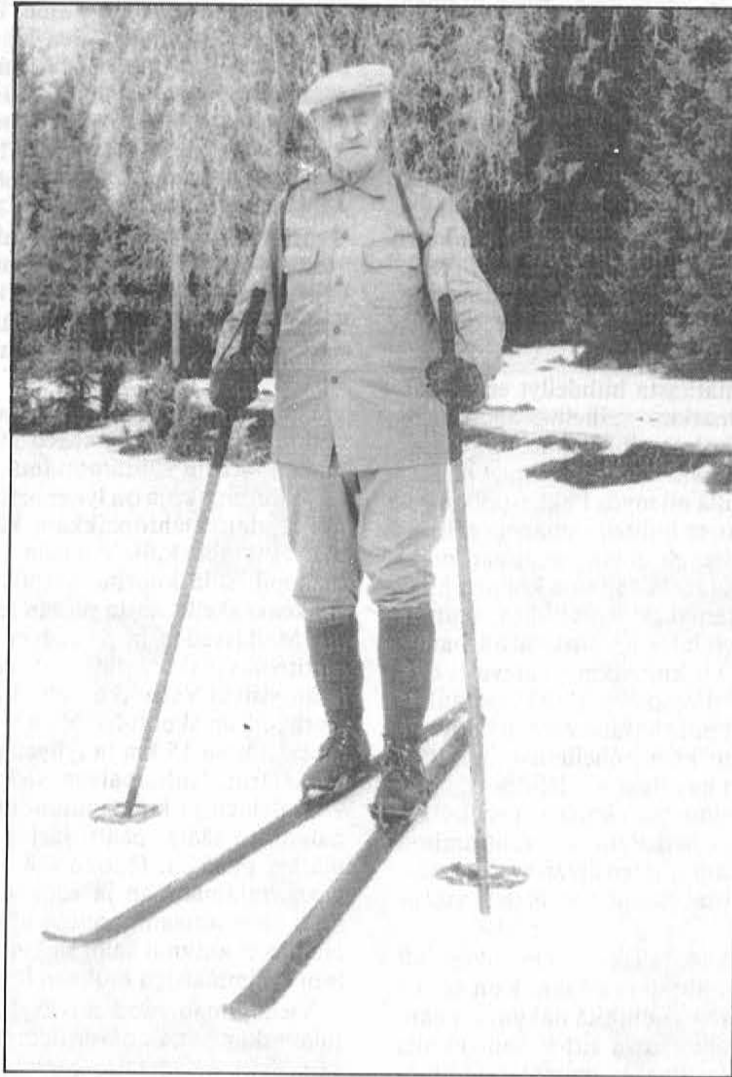
Hiihtopäiväksi päätettiin sunnuntai 3.3.-58 ja lähtö tapahtuisi kaikilla lähtöpaikoilla klo 6.00, 6.30 ja 7.00, jonka jälkeen ei ketään lähetetä. Ilmoittautumisen tulisi tapahtua jo viikkoa aikaisemmin. Osanotomaksu oli 200 mk ja se sisälsi valtakunnallisen latu-

retkiplaketin ja kunniakirjan. Huoltopisteistä saatavan mehun ja ruoan jokainen maksoi itse.

Lempääläiset järjestäjät päättivät käyttää Kotiteollisuuskoulua lähtö- ja maalipaikkana. Latu suunniteltiin Painoon mahdollisimman suoraviivaisesti ja määrättiin eri osuuksille latumestarit. Pyörönmaan ja Painon välillä katsottiin tarkoituksenmukaisemmaksi käyttää paikallisen väestön käyttämää latu-uraa. Annoimme Lempäälän-Vesilahden Sanomissa hiihtäjille ohjeita, joissa korostimme varovaista alkuvauhtia sekä ruokailu- ja mehuasemien hyväksikäyttöä. Pari päivää ennen hiihtoa kävin Kalevi Ruususen kanssa merkitsemässä ladun Painoon. Takaisin tullessamme arvioimme, että latu on jonkin verran oletettua pitempi. Siinä vaiheessa voimme vain toivoa, että muilla osuuksilla arvio pitäisi paikkansa. Valitettavasti ei tullut tuolloin mieleen jo kauan sitten koulussa opittu viisaus: Pienet purot tekevät suuren joen. Tähän tapaukseen sovellettuna sen olisi voinut sanoa, että pienet lisäykset kaikilla osuuksilla merkitsevät kokonaisuudessa melkoista lisämatkaa.

Hiihtopäivänä vallitsi mitä parhain hiihtosää. Pakkanen oli aamuvaihaisella kirpeän tuntuista, mutta se ei lähtijöitä säikäyttänyt, sillä auringon nousua pakkaneen lauhduttui. Laturetkelle olivat lähtijät nousseet jo varhain, sillä puoli tuntia ennen lähtöaikaa olivat jo ensimmäiset valmistautumassa taipaleelle. Liikkeelle oltiin lähdössä suurella joukolla. Lähtijöitä oli lähes sata. Joistakin perheistä oli mukana useita hiihtäjiä. Hiihdon vanhimman osanottajan 81-vuotiaan "teräsvaarin" Santeri Nuotion taustajoukkona olivat mukana pojan tyttäret Hilka ja Helinä. Matti Piipon perheestä oli mukana neljä hiihtäjää. Matin lisäksi hiihtivät Aune-rouva sekä lapset Marja ja Pekka. Lempääläisten lääkärin osanotto oli 100 %, sillä mukana olivat sekä kunnanlääkäri Aaro Meisalmi että eläinlääkäri Antero Saarenheimo. Viimeistenkin lähdeyttä taipaleelle aloimme puhelimitse ottaa yhteyksiä eri lähtöpaikoille ja kysellä heidän kuulumisiansa. Myös kunnanvaltuuston puheenjohtaja Frans Kantola saapui Kotiteollisuuskoululle ollakseen vastaanottamassa retkeltä palaavia hiihtäjiä. Ensimmäiset Painossa käännyssä käyneet lyhyemmän lenkin hiihtäjät palasivat takaisin jo aamupäivän aikana. Vähän myöhemmin palaaville meillä vastaanottajilla olikin iloista kerrottavaa. Samana päivänä Lahdessa alkaneissa hiihdon maailmanmestaruuskisoissa oli 30 km hiihdon voittanut Kalevi Hämäläinen. Lyhyemmän lenkin hiihtäjästä noin 2/3 oli naisia. Alkumatka olikin sujunut iloisen puheensorinan merkeissä, mutta paluumatkalla joukko oli jo paljon vähäpuheisempaa. Reippaita oltiin, mutta tottakai väsyneitäkin.

Kun ensimmäinen pitkän lenkin kiertänyt hiihtäjä Aimo Kinnari saapui maaliin vasta kello 14 jälkeen,

Käkisalmelainen 84-vuotias Santeri Nuotio, hiihdettyään 35 kilometrin Lempäälän lenkin — Lempäälä, Kelho, Lastunen, Kuokkala, Lempäälä — helmikuun 26. päivänä 1961.

alkoi minulle selvitä se tosiasia, että matka oli paljon yli sen, mitä sen oli luultu olevan. Aimo Kinnari oli tuolloin Hämeen piirin parhaita hiihtäjiä ja vaikka hän ei luonnollisestikaan kilpailuvauhtiaan hiihtänyt, olisi hänen tällaisella hyvällä kelillä ollut palattava paljon aikaisemmin, mikäli matka olisi ollut ilmoitetun pituinen. Jälkeenpäin arvioimme matkan olleen noin 15 km ilmoitettua pitempi eli saman pituinen Pirkan hiihdon kanssa. Matkantekoa hidasti myös se, että hiihtäjät joutuivat kantamaan suksiansa Valkeakosken läpi kuljettaessa.

Olimme nyt todella huolissamme siitä, miten kaikki selviytyisivät kunnialla maaliin. Tasaiseen tahtiin hiihtäjiä kuitenkin palaili lenkiltä, mutta illan pimeminen uhkasi kuitenkin jälkijoukkoa. Aivan erityisesti huolestuimme Santeri Nuotion hiihdon edistymisestä. Santeri Nuotiolle olisi ikänsä puolesta kovin hyvin riittänyt lyhyemmän lenkin hiihtäminen, mutta hän halusi välttämättä 51 vuotta vanhoilla ja yli kaksi ja puoli

metriä pitkillä haapavetisillä suksillaan kiertää pitkän lenkin. Tiedustelimme ensin Pälkäneeltä oliko Santeri Nuotio käynyt siellä, mutta eipä ollut Santeri vielä sinne ehtinyt. Sitten oli vuorossa yhteydenotto Iltasmäkeen, josta ensin ilmoitettiin, että ei ole nähty, mutta ennen puhelimen sulkemista meitä kehoitettiin odottamaan vielä hetki sillä he olivat ikkunasta nähneet, että Santerin tapainen hiihtäjä oli lähestymässä ja halusivat varmistaa asian. Ei siinä tilanteessa tarvinnut kauan miettiä toimenpiteitä. Kehotimme Iltasmäen järjestäjiä lähettämään hänet taksilla Lempäälään. Lupasimme maksaa kyydin täällä. Illan pimeneminen oli lähellä ja Santeri vasta noin puolimatksassa. Jonkin ajan kuluttua Santeri sitten tuotiinkin taksilla. Ilmoitautumaan tultuaan hän sanoi olevansa minulle kovin vihainen siitä, että olin sellaisen käskyn antanut. Hän kertoi olevansa täysissä voimissa eikä olisi halunnut millään keskeyttää. Näytteeksi vetreydestään hän hyppi ripaskaa koulun lattialla sekä suoritti etunojapun-

nerruksia. Koetin selittää, että kyseessä ei ollut epäily hänen kunnostaan, vaan yksinkertaisesti pimeys, jossa olisi ollut taivallettava melkoinen matka. Hieman myöhemmin selvisi syykin, mikä oli aiheuttanut Santeerin hiihdolle viivytyksiä. Valkeakosken läpi käveltäessä olivat sanomalehtimiehet iskeneet kiinni Santeriin ja heidän kanssaan rupattellessa oli kulunut hetki jos toinenkin. Santeri oli myös eräässä laskussa tehnyt melkoisen kuperkeikan. Kun hän sitten kuperkeikkansa jälkeen keräili tavaroitaan hangesta, niin toista sauvaa ei löytynyt mistään. Lopulta Santeri tuli katsooneeksi ylöspäin ja siellähän kadonnut sauva keikkui kuusen oksalla.

Matti Piippo oli alkumatkasta hiihdellyt erilaisissa hiihtäjärühmissä. Puolimatkan vaiheilta alkaen oli kuitenkin muodostunut kolmen hiihtäjän ryhmä, johon hänen lisäksi kuuluivat Veijo Kaakinen ja Taisto Lehtonen. Niillä vaiheilla oli myös Pekka-poika, joka parin ikäoverinsa kanssa hiihteli samassa ryhmässä, saanut kehoituksen mennä omaa vauhtiaan maaliin. Väsymys alkoi painaa raskaana tätä kolmen hiihtäjän ryhmää jo ennen Iltämäkeä. Eräs hiihtoa seuraamassa ollut tuttava oli ehdottanut siirtymistä hänen autoonsa. Tämä tarjous oli kuitenkin pontevasti torjuttu. Pälkänkeellä oli pidettävä oikein pitkä lepotauko. Sen aikana todettiin, että pimeä tulisi varmasti loppumatkalla. Veijo Kaakinen kävi puhelimitse ilmoittamassa maalipaikalle, että he olivat nyt lähdössä, mutta tulisivat pimeästä huolimatta varmasti perille. Pimeä tälle ryhmälle tulikin heti Painon sivuuttamisen jälkeen. Onneksi oli kuutamoa, joten aivan synkimmässä pimeydessä ei sentään tarvinnut ponnistella eteenpäin.

Odottavan aika on pitkää, ja siksi panin sukset jalkaani ja lähdin viimeisiä hiihtäjiä vastaan. Kun noin 4 km hiihdon jälkeen ei ketään hiihtäjiä näkynyt, käännyin takaisin maalipaikalle, jossa sitten sain kuulla kaikkien jo palanneen. He olivat loppumatkan hiihtäneet tietä pitkin, koska siinä hiihtäminen oli pimeässä helpompaa ja eihän siihen aikaan kyläteitä hiekoitetu. Viimeisten hiihtäjien osalta tämä retki oli kestänyt runsaasti yli "kellon ympäryksen", mutta voimallinen tahto oli tuonut heidät maaliin väsymyksestä huolimatta. Lueteltakoon tässä nyt niiden hiihtäjien nimet, jotka kuvainnoillisesti sanoen olivat avaamassa lempääläisten laturetkiuraa. Pitkä lenkki: Asser Saari, Antero Saarenheimo, Sulo Kopra, Taisto Lehtonen, Reino Laine, Taisto Lilja, Asser Nieminen, Hannu Heino, Matti Rantanen, Aaro Meisalmi, Ilpo Salmela, Rauni Nieminen, Niilo Piiparinen, Tapani Lehtimäki, Väinö Leikas, Olavi Salminen, Paavo Anttila, Ilkka Reinola, Martti Mehto, Olavi Mäntylä, Aaro Meskanen, Eero Niemelä, Seppo Piippo, Matti Timonen, Pentti Välimäki, Lauri Nyström, Urpo Hiekkämäki, Leo Toiva, Veikko Haapamäki, Erkki Tanner, Toivo Uski, Matti Piippo, Erkki Jokinen, Terho Heinisuo, Rauni Sipilä, Toivo Lepistö, Hannes Henttonen, Lasse Tammi, Aimo Kinnari, Kalevi Karjoinen, Aimo Kuisma, Raimo Mäntylä, Toivo Koivuniemi, Pekka Piippo, Sami Kuhmonen, Veijo Kaakinen, Santeri Nuotio. Lyhyempi lenkki: Marjatta Saari, Annikki Soini, Rauha Kauppila, Eeva Harpia, Helinä Nuotio,

Hilkka Nuotio, Seppo Laine, Esko Taustila, Airi Eeva, Toivo Sundqvist, Eva Knuutila, Airi Kajomeri, Marja Piippo, Kalevi Luodemaa, Eija Kairimo, Elmi Ahma-aho, Helena Mäkinen, Heikki Knuutila, Pekka Multanen, Aulikki Ahma-aho, Jaakko Nieminen, Rauno Saikkonen, Helena Vilppula, Juhani Piiparinen, Leena Linnas, Laura Uski, Reijo Fredriksson, Anja Linnas, Iris Kuuppo, Tuure Mattila, Veikko Vuorinen, Raija Lindbom, Sinikka Silvo, Pirkko Koivusaari, Markku Ilus, Raili Ilus, Anna-Liisa Taustila, Ulla Kosonen, Kaija Pouri, Elina Ritari, Ulla Heldan, Keijo Pekkinen, Kalle Lempiäinen, Aune Piippo. Sisukkuutta osoitti sekin, että vain kolme hiihtäjää keskeytti.

Kun Lempäälän urheilulautakunta harkitsi päätöstä seuraavan vuoden Roineen Renkaaseen osallistumisesta, pidettiin välttämättömänä sitä, että lempääläisten hiihtomatkoja on lyhennettävä. Mukaan päätettiin lähteä, mutta lähtöpaikkana käytettäisiin Kelhon koulu. Hiihtäjät kuljetettaisiin sinne keskustasta kuljetuskopillisella kuorma-autolla. Kelhosta latu kulkisi Valkeakoskelle, josta pitkän lenkin hiihtäjät kiertäisivät Mallasveden ja palaisivat Painon kautta maaliin Kotiteollisuuskoululle. Lyhyemmän lenkin hiihtäjät kääntyisivät Valkeakoskelta Painoon ja sieltä maaliin Kotiteollisuuskoululle. Näin hiihdettäessä pitkä lenkki lyhenisi noin 15 km ja lyhyempi lenkkiin muutaman kilometrin. Hiihtopäivää edeltänyt viikko oli lauha ja vesisateinen ja kun sunnuntaiksikaan ei ollut luvassa parempaa säätä, päätti järjestelytoimikunta lyhentää matkat puoleen. Huono sää oli tehnyt vaikutuksensa osanottajamäärään ja vain suhteellisen pieni joukko lähti uhmaamaan huonoja hiihto-olosuhteita. Santeri Nuotio ei antanut sään säikyttää itseään, vaan oli jälleen ensimmäisten mukana lähtöpaikalla.

Vielä saman vuoden syksyllä teki Lempäälän urheilulautakunta päätöksen lempääläisten oman laturetken järjestämisestä seuraavana talvena. Sain urheilulautakunnalta tehtäväkseni laturetken suunnittelun. Kun auton omistaminen tuohon aikaan oli verrattain harvinaista nykyiseen tilanteeseen nähden, lähdin suunnittelussani siitä, että mahdollisimman monet lempääläiset voisivat läheä retkelle melkein kotoaan ladun kiertäessä lähes kaikilla kouluilla. Esitykseni oli, että pitkä lenkki hiihdettäisiin reitillä Keskuskoulu — Mattila — Kelho — Innilä — Lastunen — Rantoinen — Kulju — Sääksjärvi — Nurmi — Kuokkala — Keskuskoulu. Matka olisi noin 70 km. Lyhyitä lenkkejä olisi kaksi, joista eteläinen kulkisi Rantoisista Kuokkalaan ja pohjoinen Kuokkalasta Rantoiisiin. Molemmat lyhyet lenkit olivat noin 35 km. Urheilulautakunta hyväksyi suunnitelman. Ehdotin, että tämän hiihdon nimeksi tulisi Lempäälän Lenkki. Kun muita ehdotuksia ei tullut jäi se tämän hiihdon nimeksi. Lempäälän Lenkki hyväksyttiin valtakunnalliseksi laturetkeksi ja hiihdettiin ensimmäisen kerran 28.2.1960. Osanottajia oli mukana noin 250.

Lempäälän Lenkin suorituspäivä vakiintui melko pian helmikuun puolivälin tienoille. Pian jouduttiin myös reittiä jonkin verran muuttamaan. Mattilan ja Kelhon välisellä Kortteselällä osoitautui jäätilanne parina peräkkäisenä talvena verrattain huonoksi kana-

vassa tapahtuneiden vedenjuoksuusten johdosta. Näin jouduttiin Mattila jättämään pois reitistä. Uusi latu-ura vedettiin Keskuskoululta Innilän kautta Kelhoon ja sieltä edelleen Lastusiin. Lempäälän Lenkki sai alkuvuosista lähtien suuren suosion. Parhaimpana vuonna oli osanottajia 762 (v. 1982). Kun lisäksi kahdeksan kertaa oli osanottajia yli 500, voidaan puhua paikallisella tasolla hiihdettynä varsin merkittävästä laturekkestä. Huonojen hiihto-olosuhteitten vuoksi on hiihto jouduttu peruuttamaan 9 kertaa. Viime vuosina on hiihdetty vain lyhennetyllä eteläisellä reitillä. V.

1989 hiihdettiin Lempäälässä ensimmäisen kerran aivan kevättalveen sijoittuva Samppa-hiihto, jossa on sekä kilpahiito että laturetki. Tämän hiihdon järjestäjinä toimivat Lempäälän Kisa ja Suvanto-säätiö.

Vuosien mittaan ovat lukuisat lempääläiset käyneet näillä laturetkillä kokemassa hiihtämisen riemua, uupumuksen raskasta painoa jäsenissä ja palautumisen hienoa tunnetta sekä ennen kaikkea he ovat käyneet kohottamassa fyysistä kuntoaan ja henkistä vireyttään kauniin talvisen luonnon keskellä.

Pekka Toivonen

Viirupöllöt pysyttelevät samalla reviirillä vuodesta toiseen. Viirupöllönaaras Nurmenkulmalta.

Kuusitieltä Afrikkaan ja takaisin

Lempäälässä rengastettujen lintujen retkiä ja kohtaloita

Missä kaksi tai kolme lempääläistä kohtaa, siirtyy puole matkoihin. Kuka on käynyt Pariisissa, kuka lojunut viikon Kanarian saarten rannoilla, kuka taas on käväissyt Kiinassa, kuka purjehtinut Niilillä, onpa joku lennähtänyt Galapagossaarille. Jotkut lähtevät talveksi etelään, toiset katkaisevat syksyn harmauden pyrähtämällä pariiksi viikoksi Välimerelle, toiset käyvät muuten vain katsomassa, miltä maailma muualla näyttää.

Jäniksenä kiellettyyn maahan

Mikäpä on käydessä. Tarvitaan vain aikaa, rahaa ja siivet, oikeammin siivillä varustettu säiliö, lentokone, jolla voi lennellä minne haluaa. Tai ei aivan. Esimerkiksi Etelä-Afrikkaan ei ole soveliaista lentää. Sinne lensi kuitenkin kaikkia kieltoja uhmaten Luodonniemen kupeessa syntynyt kalatiira. Se löytyi joulun alla kalapyydyksestä Durbanista, Etelä-Afrikan tasavallan Intianvaltameren puoleiselta rannikolta. Etelä-Afrikkaan lienee ollut matkalla niin ikään Lempäälässä rengastettu nuori tiira, joka syyskuun puolivälissä oli ehtinyt Ghanaan Guineanlahden pohjoisrannalle.

Laivaakin voi käyttää matkustamiseen, vaikka sattuu-kin omistamaan siivet. Näin teki se kalatiiranuorukainen, joka 11.9. havaittiin M/s "Cabo Blanco"-nimisen laivan kannella Atlantilla Afrikan ja Kap Verden saarten välillä. Löytöilmoituksessa ei valitettavasti mainita, mihin laiva oli matkalla ja kauanko tiira matkusti jäniksenä.

Kiehtova luonnonnäytelmä

Lintujen muutto on luonnontapahtuma, joka ei lakkaa meitä kiehtomasta, vaikka saamme kahdesti vuodessa seurata sitä vuosi vuoden jälkeen miltei samalaisena kuin edelliselläkin kerralla. Tosiasiassa lintujen muutto ei kuitenkaan toistu vuosittain samanlaisena. Muuttolintujen reitit ja talvehtimisalueet ovat muotoutuneet vuosituhansien kuluessa. Samoin niiden pesimäaikaisessa levinneisyydessä tapahtuu ilmasto-olosuhteiden, mutta nykyisin yhä useammin ihmisten aiheuttamia muutoksia. Vuosittaista vaihtelua lintujen liikkeisiin tuo myös vaelluslintujen kuljeskelu ravinnon perässä.

100 vuotta rengastusta

Lintujen liikkeiden selvittäminen on yksi jo 100 vuotta harrastetun rengastuksen tärkeimpiä päämääriä. Myös Lempäälässä on vuosikymmenten kuluessa liikkunut monta rengastajaa lintujen pesiä etsimässä tai aikuisia lintuja rengastusta varten pyydystämässä. Lempäälässä pesivät ja täällä muuttomatkoihlaan muuten poikkeavat linnut eivät varmasti tee poikkeusta lajitovereidensa vastaavista matkoista, mutta ohessa on kuitenkin tietoja tämän kirjoittajan Lempäälässä rengastamien lintujen seikkailuista osoituksena siitä, että Lempääläkin on mukana koko maapallon käsittävissä vuosimiljoonien kuluessa muotoutuneessa luonnonnäytelmässä.

Kansainvälinen paikka

Kansainvälisin paikka Lempäälässä on Ahtialanjärvi, missä eri puolilla Eurooppaa, Afrikkaa ja Aasiaa liikkuvat linnut kohtaavat kevät- ja syysmuuton aikana ruokailemassa ja lepäilemässä. Näistä kahlaajat ovat todellisia kosmopoliitteja, mutta paljon eivät niistä jää jälkeen sorsat ja monet varpuslinnutkaan.

Suokukon lentomatka

Ehkä eniten maailmaa nähnyt Ahtialanjärven kautta muuttava kahlaaja on **suokukko**, josta on tullut löytöjä lähes kaikista Euroopan maista Italiaa ja Romaniaa myöten. Suokukkokoiras tunnetaan keväällä kirjavista røyhelöistään ja soilla pitämistään turnajaisista. Suokukolle on ominaista epäsäännöllinen muutto. Se saattaa syysmuuton aikana viivytellä viikkokaupalla samoilla paikoilla, saattaapa palata jonkin matkaa takaisinkin. Ahtialanjärvellä elokuussa rengastettu lintu löytyi kolmen viikon kuluttua Koivistonkylästä Tampereelta, eräs toinen taas oli ammuttu kaksi päi-

vää rengastuksen jälkeen Latviassa. Syysmuutolla rengastettu suokukkokoiras tavattiin muutamaa vuotta myöhemmin Siperiassa Irkutskissa, Baikäljärven rannalla 4.600 km:n päässä Ahtialasta. Toinen koiraslintu löydettiin kuolleena riisipelloilta Moptissa Malissa, Nigerjoen latvoilla 6.000 km:n päässä. Samoilta seuduilta löytyi kuolleena kalanpyydyksestä suokukko, joka oli 14 vuotta aikaisemmin muuttanut Ahtialanjärven kautta. Se on toistaiseksi vanhimmaksi elänyt Suomessa rengastettu ja löydetty tämän lajin lintu. Jos ajatellaan sen syntyneen Siperiassa ja kulkeneen elämänsä ajan muuttomatkoilla Baikäljärven ja Malin väliä, saadaan sen lentämäksi matkaksi 307.000 km.

Kuolan saasteita

Ahtialanjärvellä rengastettuja suosirrejä on tavattu Ruotsin (Öölannin), Puolan, Saksan ja Ranskan lisäksi myös eri puolilla Englantia, Italiassa ja Portugalissa. Myös ruotsalaisilla ja brittiläisillä lintuasemilla rengastettuja suosirrejä kulkee Ahtialanjärven kautta. Toukokuun 24. päivänä rengastettu sirri löydettiin pesivänä 13.6. samana vuonna Kuolan niemimaan keskiosista Tuloma- ja Kuolajokien yhtymäkohdasta. Näin voidaan todeta, että Kuolan saasteita kulkee lintujen mukana Lempäälänkin kautta.

Tavattu metsästysretkellä

Taivaanvuohi pesii Ahtialanjärvellä, mutta suurin osa täällä tavattavista linnuista on kuitenkin muuttajia. Siitä on tullut useita löytöjä, koska sitä yleisesti metsästetään. Niinpä useimmiten taivaanvuohen löytötiedoissa lukee kuolinsyyn kohdalla "ammuttu", kuten valitettavan usein myös monien muiden ulkomailla löydettyjen lintujen tiedoissa. Espanjasta tullessa löytökirjeessä luki "tavattu metsästysretkellä", mikä ei varmaan tarkoittane sitä, että lintu olisi kävellyt riistapolulla vastaan. Taivaanvuohen löytökartta on varsin kattava, läntisimpänä Irlanti ja eteläisimpänä Casablanca Marokossa. Viimeksi mainitussa paikassa tapasi kohtalonsa puolitoista vuotta rengastuksen jälkeen Sääksjärven Ammejärvellä poikuettaan hoitanut **metsävikloemo**.

Arvidsjaur — Ahtialanjärvi

Liron jokeltava soidinäni on keväisin tuttu Ahtialanjärvellä. Meikäläisiä lironja on tavattu eri puolilla Eurooppaa. Eteläisin löytö on tosin elokuussa rengastetusta linnusta, joka seuraavan vuoden huhtikuussa oleili päiväntasaajan eteläpuolella Zaireissa. Pohjoisimmat löydöt taas ovat pesintäajalta, toinen Kittilästä, toinen Ruotsin Norrbottenista Arvidsjaurista. Muista Ahtialan kahlaajista on tavattu mm. **tyllejä** Ranskasta, Portugalista ja Italiasta, jonne matka kesti 15 vrk; **mustavikloja** Italiasta ja Turkista ja **töyhtöhyppiä** Euroopan eri osista. Vanhin, Eestistä löydetty oli 9-vuotias.

Hiivalahden ruskosuohaukkapoikueella on edessään matka Välimeren maihin ja Pohjois-Afrikkaan.

Pakettimatka Ahtialasta Sarvikkaaseen

Sorsalinnuista on eniten tullut tietoja **tavista**, koska sitä on eniten rengastettu ja koska sitä yleisesti metsätetään. Taveja on ammuttu eri puolilla Eurooppaa Turkista Irlantiin ja Suomesta Espanjaan. Kovin pitkälle ei päässyt se tavi, joka ehti nauttia vain kuusi päivää nilkkarenkaastaan kunnes ammuttiin Latviassa. Niinkään kauas ei päässyt sen lajitoveri, jonka haulikemies pudotti Sarvikkaassa 10 päivänä rengastuksesta. Rengastettujen heinätavien ikäennätystä piti sitä vastoin hallussaan Turkissa lähellä Izmiriä yhdeksän vuotta rengastuksen jälkeen ammuttu lintu.

Syntyperäisiä ahtialaisia

Ahtialan kautta kulkevien lintujen lisäksi on järvelä tai sen ympäristössä syntyneitä siivekkäitä levinnyt eri tahoille.

Naurulokkeja on tavattu ympäri Eurooppaa, eniten länsiosista, eteläisimpänä paikkana pohjois-Afrikka. Vanhin Ahtialanjärvellä rengastetuista lokeista oli 1986 löydettävässä 16-vuotias. Se saattaa olla edelleenkin elossa. Järven pikku erikoisuuksia, **pikkulokkeja**, on kotimaan lisäksi matkannut ainakin Ranskaan, Englantiin ja Unkariin. Järven keskellä olevalla saarella syntynyt **pajusirkku** tavattiin kolme kuukautta myöhemmin Venetsiassa. Järven rantamilla rengastettu **varis** taas pyydystettiin saman vuoden marraskuussa varishäkällä Hallandissa etelä-Ruotsissa, päästettiin vapaaksi, mutta löydettiin seuraavassa huhtikuussa kuolleen muuttaman kymmenen kilometrin päässä pyydystyspaikalta.

Kanahaukan Lapinmatka

Pitäjämme korpimetsissä syntyneitä **varpushaukkoja** on tavattu Ahvenanmaalta, Tukholmasta, Tanskasta, Ranskasta ja Bulgariasta, sen suurempaa sukulaista **kanahaukkaa** taas Leningradista ja Itä-Saksasta. Lähtipä yksi kanahaukkanuorukainen kohti Lappia, se näet ammuttiin syntymäänsä seuraavana keväänä Olkkajärvellä Rovaniemen maalaiskunnassa. Lappiinko lie ollut matkalla se **helmipöllökin**, joka törmäsi ikkunaan Oulussa ja kuoli. **Hiirihaukkoja** on toistaiseksi löytynyt vain Hollannista ja Jugoslaviasta.

Italiaan ovat päässeet Sääksjärvellä rengastetut **metsäkivinen** ja **punarinta** ja Lastusissa merkitty **punakylkirastas**. Toinen sääksjärveläispunarinta pääsi Marokkoon asti.

Harakan kananlento

Joskus talvilintummekin voivat matkustaa pois talveksi. Sääksjärvellä aikuisena rengastettu **punatulkkunaaras** löytyi kolme talvea myöhemmin Neuvostoliitosta Minskin itäpuolelta. Ruuholassa kesällä merkitty **sinitäinen** taas joutui syksyllä rengastajan verkkoon Hangon Tulliniemessä selvissä maastapoistumisaikeissa. **Harakat** eivät sen sijaan ole liiemmin maan rajoja ylittäneet. Olipa sentään sulkolalainen harakka räpistellyt Kangasalan Saarikyliin, missä ensimmäisenä keväänään koki matkansa pään. Meillä talvisin par-

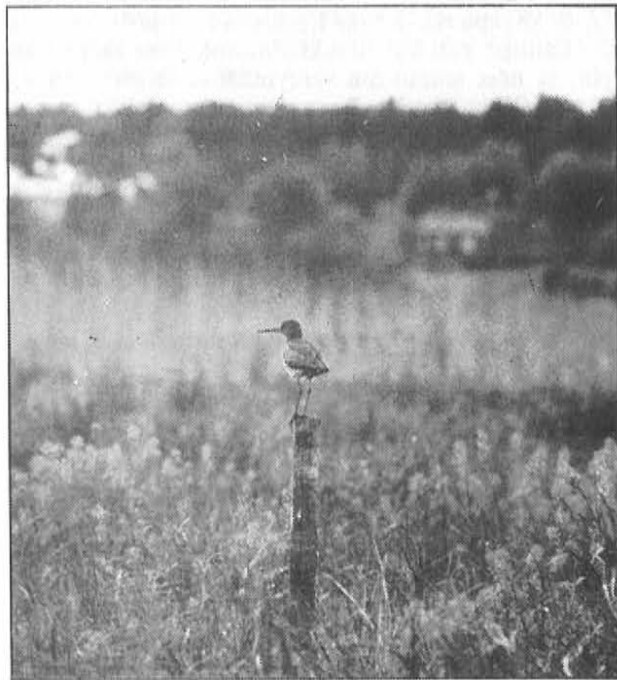
veilevat tilhet voivat liikkua laajalla alueella, mistä osoituksena tiedot neljästä samana päivänä eli 10.10.1970 rengastetusta linnusta, jotka pyydystettiin myöhemmin Turkutien liittymän alle jääneen Iluksen talon pihapiiristä. Yksi löytyi jo 19.10. Oslonvuonon varrelta, toinen 24.10. Dresdenistä, kolmas jouluaattona Salzburgista Itävallasta ja neljäs vielä neljä vuotta myöhemmin Paraisilta.

Tervapääskyjen suunnistus

Muutamit linnut palaavat uskollisesti takaisin synyinseudulleen, vielä useammat takaisin pesäpaikalleen. Sarvikkaassa pesäpoikasena merkitty **pajulintu** tavattiin seuraavana keväänä elävänä Kuokkalassa. Ahtialanjärvellä rengastetuista **pikkulokeista** on lajia tutkinut Jussi Hankela saanut monia kontrolleja syntymä- tai pesäpaikalta, vanhimmat jo 12- ja 9-vuotiaita lintuja. Suunnistuksen ja kotipaikkauskollisuuden mestareita ovat kirjoittajan asunnon parvekkeen pöytäissä pesivät **tervapääskyt**, jotka jo kolmena vuotena peräkkäin ovat talven Afrikassa kierreltyään palanneet pesimään samaan pöytäöön.

Lentopöllöpaisti Vanattarassa

Rengaslöydöt kertovat toisinaan erikoisista tai surullisista lintukohtaloista. Ahtialassa heinäkuussa

Ahtialanjärven kahlaajien liikkeistä on saatu paljon tietoja. Pesän lähellä varoittava punajalkaviklo.

rengastettu nuori **töyhtöhyppä** lensi sähkölankaan seuraavana kesänä vain kilometrin päässä rengastuspaikalta. Ahtialanjärvellä merkitty **taivaanvuohi** törmäsi sähkölankoihin neljä päivää myöhemmin Forsassa. Vanattarassa syntynyt **lehtopöllö** kärventyi ensimmäisenä syksynään muuntajassa Vanattarassa. Ahtialanjärvellä merkitty **suokukko** kuoli piisaminrautoihin Kuortaneella. Ahtialanjärvellä syntynyt **naurulokki** tarttui 16-vuotiaana Savon Taimenen kalalammikon suojaverkkoon Rautalammilla ja päästettiin jatkamaan lentämistään. Näppilässä rengastettu **sarvipöllö** oli tuntenut alumiinirenkaasta olevan vaivaa ja jättänyt sen kivelle Skoonessa etelä-Ruotsissa.

Kissaemon tuliaiset

Lemmoisissa toukokuussa rengastetun **kottaraisen** kanto emokissa jo kesäkuussa Saarikunnassa poikasilleen. TVH:n rakennustyömaan pojat olivat havainneet työmaalla liikkuvan rengastetun **naurulokin**, houkutelleet sen leivänpalasilla työmaaparakkiin, lyöneet parakin oven kiinni, lukeneet renkaan numeron ja päästäneet linnun vapaaksi.

Erehtyi ovesta

Kostamaanko oli tullut vai tapaamaan kihlattuaan se Kuljussa rengastettu **varpushaukkanaaras**, joka kaksi vuotta maailmalla kierreltyään paukkasi rengastajansa kerrostaloasunnon naapurirportaan lasioveen ja elvytysyrityksistä huolimatta menehtyi? Ahtialanjärvellä elokuun puolivälissä rengastettu **lirio** ammuttiin kaksi viikkoa myöhemmin Halikossa taivaanvuohen sorsapaistin höysteeksi. Onko kurjempaa kohtalo lirille kuin tulla ammutuksi ja vielä vääränä lintuna?

Rengaslöydöt talteen

Edellä on esitetty muutamia esimerkkejä lintujen matkoista Lempäälästä vanhan maailman eri kolkkiin jo paljon ennen kuin täällä on ollut matkatoimistoa. Todellisuus on paljon värikkäämpi, sillä Lempäälässä liikkuvista linnuista vain häviävän pieni osa saa tunnistamisrenkaan jalkaansa. Rengastettujen lintujen löytöprosentti vaihtelee pikkulintujen muutamasta promillesta metsästettävien lajien n. 20:een.

Kaikki löytäjät eivät vaivaudu löydöstään ilmoittamaan. Löytöilmoituksen lähettäminen on kuitenkin rengastustoiminnan edellytys. Jos löydät rengastetun linnun, lähetä rengas tai siinä oleva numero- ja kirjaintunnus Rengastustoimistoon, os. Helsingin yliopiston eläinmuseo, P. Rautatiekatu 13,00100 Helsinki. Liitä tietoihin myös tiedot löytöajasta ja -paikasta, linnun mahdollisesta kuolinsyystä ym. sekä oma nimesi ja osoitteesi. Saat muutaman kuukauden kulutta Rengastustoimistosta linnun rengastusta koskevat tiedot.

Rauno Sivonen

SPR:n Lempäälän osaston hallitus 25.3.1952. Ylärivissä vasemmalta Frans Kantola, Esteri Kuparinen, Ada Kantola, Väinö Nurminen ja Impi Ilus. Alarivissä vasemmalta Päivikki Eskola, Nils Schwanck, Oiva Perkiö, Maija Aho ja Aune Harhala.

Punaisen Ristin neljä auttamisen vuosikymmentä

Lempäälässä on toiminut Punaisen Ristin paikallisosasto 40 vuotta. SPR:n Lempäälän osasto perustettiin välittömästi sen jälkeen, kun Suomen Punaisen Ristin uudet säännöt oli hyväksytty ja paikallisosastoja alettu perustaa.

Sotien jälkeen Punaisella Ristillä oli kussakin läänissä oma piirinsä, piiritoimistonsa ja piirisihteerinsä, mutta ei paikallisosastoja. Avustustyöstä ja laajasta kummikuntatoiminnasta vastasi Mannerheim-liitto, jolla oli paikallisosastoja. Sotien jälkeen työtä riitti niin paljon, että Mannerheim-liiton osastot eivät tahoneet selvitä kaikesta, vaan tukeutuivat Punaisen Ristin piireihin. Tällainen järjestely ei kuitenkaan ajan

oloon oikein sujunut.

Lempäälässä aloitteentekijänä ja kokoonkutsujana oli pastori Oiva Perkiö, joka muistaa, että SPR:n paikallisosastojen liikkeelle lähtö sujui luontevasti. Hän pitää yhtenä syynä hyvään vastaanottoon Punaisen Ristin nimeä, jolla ei ollut samoja rasitteita kuin Mannerheimin nimeä kantavalla liitolla. Punaisesta Rististä ei silloin oikeastaan paljon tiedetty, perustaja oli ulkomaalainen ja etäinen, mutta itse järjestö kansainvälinen ja hyvässä maineessa.

SPR:n Lempäälän osaston perustava kokous pidettiin Lempäälän terveystalossa 22.10.1950. Tilaisuudessa kirjoitettiin seuraavan sisältöinen sopimuskirja:

Sopimuskirja

Allekirjoittaneet Suomen Punaisen Ristin jäsenet perustamme täten Suomen Punaisen Ristin Lempäälän osaston ja sitoudumme noudattamaan osaston toiminnassa Suomen Punaisen Ristin johtosääntöjä.

Lempäälässä 22.10.1950

Oiva K. Perkiö, Ada Kantola, Hilja Laurila, Alma Rankala, Frans Kantola, Olga Kilpinen, K. Solin, Väinö Nurmimäki, Martta Ylinen, Laina Hahtosalmi, Maija Aho, Aune Harhala, Maija Lopenen, Bertta Ojanen, Juho Nuora, Hulda Nuora, Eino Kuparinen, Esteri Kuparinen, Laila Korpisaari, Päivikki Eskola, Toini Salomaa, Impi Ilus, Tyyne Taajoranta, Aino Nuotio, Lempi Kantola, Helga Solin, Olga Kärkkäinen.

Perustavassa kokouksessa uuden osaston puheenjohtajaksi valittiin pastori Oiva Perkiö ja varapuheenjohtajaksi kunnanlääkäri Nisse Schwanck sekä hallituksen jäseniksi emäntä Impi Ilus, rouva Ada Kantola, rouva Maija Aho, maanviljelijä Väinö Nurmimäki, sairaanhoitaja Päivikki Eskola, kättilö Esteri Kuparinen, työnjohtaja Frans Kantola ja myymälänhoitaja Kalle Solin.

Samana iltana pitämässään kokouksessa vastavalittu hallitus valitsi osaston sihteeriksi Maija Ahon ja rahastonhoitajaksi Aune Harhalan.

Ensimmäisiä tehtäviä uudella osastolla oli jäsenhankinta. Ensimmäisenä toimintavuonna jäseniä oli jo 608. Sen jälkeen jäsenmäärä on vuosittain vaihdellut. Suurimmillaan se oli peräti lähes 1400. Nykyinen jäsenmäärä on noin 500. Silloin kun jäsenmaksu kerättiin ovelta ovelle -periaatteella, harva kieltäytyi maksamasta. Nykyään keräily tapahtuu atk:n avulla, mikä on tietenkin huomattava helpotus entiseen verrattuna, mutta siinä on helppo "unohtaa" jäsenmaksun suorittaminen.

Muuttuva työkenttä

Punaisen Ristin työ on 40 vuoden aikana monella tapaa muuttunut. Joitakin työmuotoja, joita alkuaikoina pidettiin tärkeinä, ei enää tarvita, sillä yhteiskunta on ottanut vastatakseen monista ennen vapaaehtoisvoimin hoidetuista tehtävistä. Tilalle on kuitenkin tullut monta uutta työmuotoa. Punaista Ristiä tarvitaan tänä päivänä yhtä paljon kuin 40 vuotta sitten.

Yksi alkuaikojen työmuodoista oli terveydellinen valistustyö. Silloin järjestettiin useita kotisairaanhoito- ja ensiapukursseja, hankittiin sairaanhoitovälineitä ja pidettiin vuosittain terveyspäiviä. Valistustyön muodot ovat vuosien mittaan muuttuneet, mutta erilaisia kursseja järjestetään edelleenkin. Nykyään järjestettävät kurssit ovat sairastalon -kursseja, vapaaehtoisen toiminnan kursseja sekä ensiapukursseja. Yhteistyökumppaniksi kurssien järjestäjänä on viimeisten kymmenen vuoden aikana tullut Lempäälän kansalaisopisto. Yhteistyötä kansalais-

opiston kanssa on keskusseurakin suositellut, ja se on toiminut mutkattomasti.

Verenluovutustoiminta tuli Lempäälässä Punaisen Ristin työmuodoksi vuodesta 1956. Sitä ennen verta käytiin luovuttamassa Tampereella. Verenluovutustilaisuuksia järjestetään kaksi kertaa vuodessa. Välillä tosin oli aallonpohja, jolloin kerta vuodessa riitti. Nykyään suunta on muutaman vuoden ajan ollut jälleen nouseva. Luovuttajien joukko kasvaa kerta kerralta. Keskimäärin verenluovuttajia käy joka kerta 150. Verenluovutustoiminnan johdossa oli aluksi Ada Kantola ja hänen jälkeensä Kirsti Knuutila.

Sosiaalinen työ oli varsinkin osaston perustamisen aikoihin merkittävällä sijalla toiminnassa. Tulipalojen ja muiden onnettomuuksien uhreille järjestettiin raha- ja vaatekeräyksiä. Sairaus- ja kuolemantapauksissa autettiin. Tilanne kotimaan sosiaalisen avustustoiminnan kohdalla on vuosien mittaan kuitenkin muuttunut. Nykyään tämäntyyppistä apua ei enää tarvita, sillä siitä huolehtii kunnallinen sosiaalitoimi.

Ajankohtaiseksi sen sijaan on tullut pakolaistyö. Nyt apua ja tukea tarvitsevat maamme uusimmat asukkaat, jotka usein tulevat tänne tyhjin käsin ja kielitaidottomina. Lempäälän osasto on muutamana vuonna kutsunut pakolaisperheitä paikkakunnalle kesälomaviikon viettoon. Ensin vieraanamme oli vietnamilainen venepakolaisperhe ja heidän jälkeensä kahdenä kesänä Sivalingamin tamiliperhe. Pakolaistyön tarve tulee varmasti vielä lisääntymään, mikäli Lempäälään otetaan pakolaisia pysyviksi asukkaiksi, kuten monet pienemmätkin paikkakunnat nykyään tekevät.

Vammaisten virkistys- ja kulttuuritoimintaan on myös viime vuosina alettu kiinnittää huomiota. Vammaisille on vuosittain järjestetty linja-autoretki, yleensä joko teatteriin tai konserttiin.

Osasto kokeili muutaman vuoden ajan kriisipuhelinpalvelua, joka toimi myös auttava puhelin -nimisenä. Vaikka tämäntyyppiselle toiminnalle varmasti olisi tarvetta, sitä ei kuitenkaan osattu käyttää, joten siitä luovuttiin. Toiminnasta vastasi Terttu Ojakoski.

Toiminta vanhusten parissa oli tärkeää erityisesti alkuaikoina. Alkuvuosina vanhuksia muistettiin jouluisin pienellä paketilla ja myöhemmin heille alettiin järjestää joulujuhlia. Vanhusten kerhotoiminta, kultaisen iän kerhot, aloittivat toimintansa 1955. Toimintaa johti alusta alkaen Annikki Soini. Kerholaisien kanssa tehtiin retkiä pari—kolme kertaa vuodessa ja Lempäälän osasto oli ensimmäinen, joka järjesti SPR:n Ruhalan leirikeskuksessa vanhuksille leirin. Myös vanhainkodissa vierailtiin alkuaikoina paljon. Siellä järjestettiin virkistystilaisuuksia, ja vuonna 1959 osasto hankki vanhainkotiin television. Osasto myös palkkasi 1950-luvulla vanhainkotiin askarteluohjaaja, joka myöhemmässä vaiheessa siirtyi kunnan palkkaamaksi työntekijäksi. Nykyään vanhustyöstä vastaavat Ehto- ja Himminkoto.

Punainen Risti uranuurtajana

Punainen Risti on Lempäälässä toiminut uranuurtajana monessa asiassa. Se aloitti kotipalvelutoiminnan 1960-luvun puolivälissä ja johti sitä vapaaehtoisesti kunnes kunta otti toiminnan vastatakseen.

Punaisen Ristin näkyvin saavutus on kuitenkin Ehtookoto. Ehtookodon syntysanat lausuttiin SPR:n piirissä, vaikkei taloa sen nimissä lopulta rakennettuakaan. Samat henkilöt hankkeen kuitenkin toteuttivat.

Maailmalla sattuvissa katastrofitilanteissa Punainen Risti on yleensä aina ensimmäinen auttaja. Katastrofityö onkin viime vuosina painottunut ulkomaan avun antamiseen. Varojen keräämiseksi on järjestetty erilaisia tempauksia. Vuosien mittaan on järjestetty lukuisia myyjäisiä, kirpputoreja, arpajaisia, paperinkeräyksiä, muotinäytöksiä ja erilaisia juhlia. Viime vuosina mukaan ovat tulleet myös erilaiset konsertit sekä erittäin tuottoisat naamiaiset, joita on järjestetty yhteistyössä joko sydänyhdistyksen tai taideyhdistyksen kanssa. Uudehko varainkeruumuoto on myös nälk päivän keräys. Nälk päivänä Lempäälän osasto on saanut kokoon huomattavan summan rahaa, yleensä noin 20.000 markkaa.

Aktiivinen ensiapuryhmä ja toimiva ystäväpalvelu

SPR:n Lempäälän osastossa toimii aktiivinen ensiapuryhmä. Vuonna 1970 perustetun ryhmän johtajina ovat toimineet Matti Sinisalo, Pentti Koskinen, Eimert Hankala, Liisa Jara, Hanna Kitunen ja nykyisin Matti Lähde. Ryhmä kokoontuu joka toinen viikko harjoituksiin. Nykyään harjoitellaan, kilpaillaan ja järjestetään koulutusta yhä useammin yhteistyössä Tampereen ja lähikuntien ensiapuryhmien kanssa. Hämeen piirin kilpailuissa menestys on viime aikoina ollut hieinan keskitason paremmalla puolella. Koulutuksen osuus on viime vuosina lisääntynyt. Ryhmän jäseniä työllistävät myös etsinnät, ja usein he päivystävät isoissa yleisötapahtumissa. Ensiapuryhmä toimii yhteistyössä terveyskeskuksen kanssa, sieltä se saa tarvitsemaansa kalustoa ja ensiaputarvikkeita. Vesilahden kanssa Lempäälän ensiapuryhmällä on myös valmiusyksikkö, jonka toiminta tosin on viime aikoina jäänyt vähiin. Sen sijaan on tullut yhteistyö Tampereen ja ympäristökuntien ensiapuryhmien kanssa.

Ystäväpalvelutoimintaa osastossa on harrastettu jossakin määrin koko toiminnan ajan, mutta vasta vuonna 1975 se alkoi järjestetyssä muodossa. Toimintaa johti aluksi Kerttu Kuusi, hänen jälkeensä Hertta Ekholm ja nykyisin Pirkko Paakki. Ystäväpalvelutoiminnalla on ollut käytössään kuusi puhelinta, joita on lainattu mm. vanhuksille. Tämä toimintamuoto alkaa kuitenkin olla vanhentunut, sillä nykyään useimmilla on jo omat puhelimet. Varsinaisen toimintansa eli ystävänä olemisen ohella ystäväpalvelutoimikunta järjestää ystävän päivän juhlia helmikuussa. Lisäksi se on kerännyt suuret määrät vaatteita ja mm. vaippapaketteja SPR:n keskusvarastoon Kalkkuun. Koulutus

on myös tärkeällä sijalla. Kerran kuukaudessa ystävät kokoontuvat yhteen vaihtamaan kokemuksiaan. Kaikkiaan ystäviä on tällä hetkellä 24 ja vastaystäviä noin 30.

Neljä kyläkerhoa

Osaston alueella toimii nykyään neljä kyläkerhoa. Ensimmäinen kyläkerho perustettiin Sääksjärvelle vuonna 1952, mutta kymmenen vuotta myöhemmin se erosi omaksi osastokseen.

Seuraavaksi perustettiin kyläkerho Kuljuun vuonna 1954. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Esteri Kuparinen, myöhemmin puheenjohtajina ovat toimineet Enni Lehtinen, Helvi Koskinen, Eeva Anero, Hilikka Syvälahti, Liisa Venetmäki ja nykyään Saara Nieminen.

Rantoisten kyläkerho perustettiin vuonna 1956. Ensimmäinen puheenjohtaja oli Aune Ryödi, myöhemmin Ville Kekki, Yrjö Salminen, Elli Pulakka, Irkka Raunio ja nykyään Eija Ryödi.

Kuokkalan kyläkerho perustettiin vuonna 1957. Ensimmäinen puheenjohtaja oli Linnea Kyrönpalo, ja hänen jälkeensä Helvi Tolvanen, Maija Aho, Anja Aalto, Mona Iso-Mustajärvi ja nykyään taas Anja Aalto.

Säijään perustettiin kyläkerho vuonna 1972, tosin siellä toimi jonkun aikaa jo 1960-luvulla kyläkerho, jonka toiminta sitten kuitenkin lopahti. Puheenjohtajina Säijässä ovat toimineet Raija Majaniemi, Lea Mäenpää, Aino Laakso ja Vappu Koskinen.

Kyläkerhot toimivat pitäjän eri puolilla osaston alaisina mutta kuitenkin itsenäisinä. Niillä on omat hallituksensa ja omat varansa, ja hyvin usein niiden puoleen onkin käännytty katastrofitilanteissa.

Tunnustusta toiminnasta

SPR:n Lempäälän osasto on usean kerran saanut tunnustustakin toiminnastaan. Merkittävin oli vuonna 1959 saatu hopeinen kahvikalusto, jonka Lempäälän osasto voitti omakseen, kun oli kahtena peräkkäisenä vuonna SPR:n Hämeen osastoista parhaiten toiminut. Hopeakalusto luovutettiin myöhemmin Ehtookotoon.

Punaisen Ristin hyväksi ovat 40 vuoden aikana antaneet työpanoksensa ja vapaa-aikansa kymmenet ja taas kymmenet lempääläiset. Kaikkien nimiä ei tässä voi mainita. Mainittakoon kuitenkin puheenjohtajat ja sihteerit.

SPR:n Lempäälän osaston puheenjohtajina ovat vuosien mittaan toimineet Oiva Perkiö, Kaija Schwanck, Annikki Soini, Erkki Saari, Saara Lind, Jouko Karanko, Väinö Lehtinen, Erkki Koskivirta, Annikki Soini uudelleen ja nykyisin Kirsti Isotalo. Osaston sihteereinä ovat olleet Maija Aho, Tyne Taajoranta, Saara Lind, Erkki Koskivirta, Kerttu Ohralahti, Kirsti Isotalo, Ritva Mäkelä ja nykyisin Sinikka Kilpinen.

**Maija Ahon 30-vuotishistoriikin pohjalta koonnut
Ritva Mäkelä**

Muistelmia Carl Bengtsistä ja hänen taiteestaan Tampereen tienoilla

Elämänuraansa ratkaistessaan Carl Bengts oli vaikeiden valintojen edessä. Veri veti merimiehen, taidemaalarin ja arkkitehdin ammatteihin. Hän ratkaisi asian siten, että toimi kaikissa näissä ammateissa, vaikka ei arkkitehdiksi ollut saanut koulutusta.

Arkkitehtinä

Tampereen kaupunginviskaali Verner Palander oli saanut noin vuonna 1890 isältään Knut Wiktor Palanderilta Kuljun kartanon pohjoisimman kolkkan, joka käsitti lähes 300 ha metsiä Messukylän rajamailla. Tilaa kutsuttiin Abborviksi ja myöhemmin mm. Nikkiläksi. Metsästystä, kalastusta ja riistanhoitoa innokkaasti harrastanut Verner Palander rakennutti Höytämöisen rannalle kolmikerroksisen punahonkahuvilan. Ennen tilan erottamista Kuljun patruuna Knut Palander oli myynyt tukkipuita yhtiölle, joka oli jättänyt mahtavimmat puut vuosiksi lojumaan vaikeakulkui-

siin takametsiin Nikkilän alueelle. Koska uudella tilalla tarvittiin monenlaisia ulkorakennuksia, antoi Knut Palander tukit pojalleen Vernerille. Juuri tuolloin sattui Nikkilässä vierailemaan taidemaalari-arkkitehti Carl Bengts, joka kertoi Verner ja Viivi Palanderille mielessään liikkuvista suurisuuntaisista arkkitehtonisista sommitelmista ja aiheista. Silloin Palanderit huomasivat, että tuossahan on juuri se mies, jota he nyt tarvitsivat. Sopimus tehtiin, ja tämän vuosisadan alussa Bengts muutti rakennusvaiheen ajaksi asumaan Palandereiden luokse.

Bengts oli ulkomuodoltaan luiseva, pitkäraajainen, kulmikaskasvoinen, musta tukka työhtönä otsalla. Pohjanmaan ruotsalaisena hän puhui suomea murteellisesti. Eräänä kesäpäivänä Viivi Palanderilla oli tarkoitus lähteä lastensa kanssa ajelulle. Bengtsin seistessä hevosen vieressä suitset kädessä tuli keikarimainen taiteilija Marelius yllätysvierailulle Palanderin luo. Marelius kysyi hiljaa Viivi Palanderilta:

— Mistä tuo teidän ruma kuskinne on kotoisin?

Bengts: Soukon navetta.

Bengts: Iltalampun ääressä.

— Ei hän ole kuski, hän on etevä närpiöläinen taidemaalari.

Bengts vuorostaan kysyi vaivihkaa rouva Palanderilta:

— Kuka on tuo sievistelevä lakeija, joka tänne tuli?

Bengts paneutui antautumuksella Nikkilän hirsirakennusten suunnitteluun. Materiaalina käytettiin pyöröhirttä ja juurakoita. Kuljun pysäkille valmistui metsästyspaviljonki, jonka yläkerrassa oli makuutilat 15 hengelle ja alakerrassa suuri tupa metsästäjille sekä majan vartijalle kamari ja keittiö. Ulkorakennuksessa oli isännän parihevosille talli ja vaunuliiteri. Paviljongin nimeksi tuli Päivölä. Täältä metsästäjät hajaantuivat ympärillä oleviin Palanderin omiin ja hänen vuokraamiinsa houkutteleviin metsiin. Jahtikavereiden kantajoukosta muodostui myöhemmin Kuljun metsästysseura (vuonna 1911).

Kuljun pysäkin ja Lempäälän maantien väliin Bengts suunnitteli komean Toivolan. Siinä asui koiratarhan hoitaja, joka toimi samalla myös metsänvartijana. Toiselle metsänvartijalle rakennettiin vieläkin pystyssä oleva Soukko, jonka katonlappen tukipylväät lähentelevät ympärysmitaltaan paria metriä. Pystyssä on edelleen myös Soukon ulkorakennus koirankaulalle veistettyine nurkkineen sekä Nikkilän paja.

Närpiöläiselle riitti työtä, sillä talon taidetta harrastavalle Viivi-rouvalle rakennettiin oma ateljeetalo, ja tarvittiinhan tilalle myös sauna ja navetta sekä vouden asunto.

Bengtsin suunnitelmien teknillisestä toteutuksesta vastasi taitava kuljulainen kirvesmies Valentin Wigell, joka paikkakunnalla tunnettiin vain nimellä Valentiini.

Palanderit totesivat tehneensä Bengtsin suhteen oikean valinnan, sillä lähenihän hänen arkkitehtuurinsa sopivasti luontoa, mikä oli tärkeätä rakennusten käyttötarkoitustakin ajatellen, ja vaikkakin hänen hirsiprojektinsa liittyi tuon ajan karelianiseen kansallisromantiikkaan, oli se samalla tarpeeksi omaperäistä.

Taiteessa kuten muussakin elämässä vallitsee ainainen vuorovaikutuksen virta, joka johtaa suuntauk-

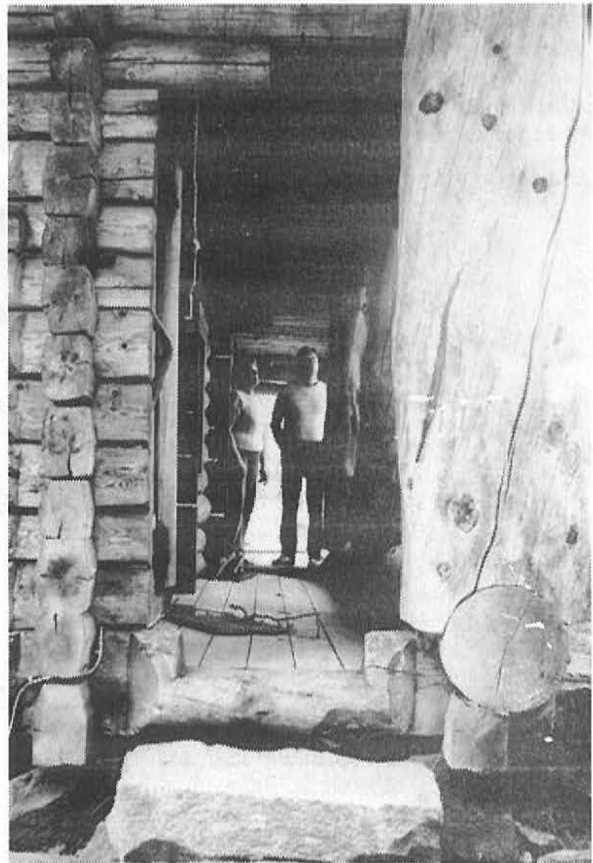
sesta toiseen ja taas takaisin, mutta eipä liene paluuta tämänveroiseen hirsiarkkitehtuuriin, sillä siinä käytynlaisia ikihonkia ei enää Suomen metsissä juurikaan kasva.

Taidemaalarina

Bengtsillä oli taipumus ajatella asiat suurisuuntaisesti. Jos hän sieppasi siveltimen ja paletin aikoen ryhtyä maalaamaan mökkiä, niin jo lensi ajatus laajemmalle, ja kankaalle syntyikin palatsi.

Palandereiden luona asuessaan hän maalasi lukuisia tauluja Höytämön rannalla tehden näin Kuljua tutuksi Tampereen tienoilla. Palandereiden hallussa on vielä yksi ateljeerakennuksen kalliolta maalattu Höytämöistä esittävä maisema sekä sisäkuva saunasta. Keskustori 7 portaikkoon hän maalasi Kalevala-aiheisen freskon, jonka Suomen Pankki hävitti muutostöiden yhteydessä.

Talvisin Bengts asui Keskustori 7 ateljeessa, jonka Werner Palander oli puolisoaan varten teettänyt talonsa ylimpään kerrokseen. Siellä hän jatkuvasti pohiti vieraidensa kanssa paitsi taiteen, myös politiikan suuria kysymyksiä, elettiinhan tuolloin sortokauden aikaa. Keskustellessaan hän istui kyynär polveen nojaten valtava kämmen otsaan painettuna, nousi innostuneena harppomaan lattialle ja laususkeli ajatuksiinsa väliin kovasti karjumallakin. Bengts omasi alttiin

Bengts: Soukko.

sydämen hyvyden, mutta oli suuttuessaan hurja. Kerran hänelle ja Viivi Palanderille oli tullut ateljeessa riita. Tällöin Bengts oli purkanut kiukkunsa maalaamaansa tauluun. Hän oli heittänyt sen lattialle, mennyt itse nelinkotin taulun päälle, takonut sitä kämmenillään ja pitänyt meteliä. Lopuksi hän oli viillellyt maalauksen moneen kappaleeseen. Silloin oli vihanvimma ohi, ja molemmat taiteilijat olivat polttaneet rauhanpiipun.

Vesilahtelainen Tellervo Bergius, jonka hallussa Rahoisten tilalla on kolme Bengtsin maalausta, kertoo ihailevansa tätä ennen kaikkea arkipäivän elämästä otettujen aiheiden kuvaajana. Tällaisiin laatukuvuihin kuuluvat hänellä olevat taulut Iltalampun äärellä ja Sokea kanteleensoittaja. Bengtsin monumentaalinen näkemys taas kuvastuu hänen pastellityöstään Pohjolan tupa.

Tähän mennessä Bengts oli paljon tutkinut savupirttikulttuuria ja sitä kautta löytänyt persoonallisen otteen Kalevala-aiheisiinsa.

Carl Bengts oli Akseli Gallen-Kallelan mukana tämän tehdessä Juseliuksen hautakappelia Porissa ja Tuonelan joen venemiehen mallina oli juuri Bengts. Sama aihe on tauluna Lempäälän TAP:ssa.

Palandereiden ateljeeseen hän oli jättänyt jälkeensä kolmatta metriä pitkän taulun, joka esitti tukkikuorma kiskovia parihevosiä. Kerrotaan, että hän oli sitä maalatessaan muistellut tehtävää, joka hänet oli Tampereen seudulle tuonut.

Carls Bengts on syntynyt 1.4.1876 ja kuollut 10.10.1934. Opintoja: Taideteollisuuskeskuskoulun ilta koulu 1896—97, Turun piirustuskoulu 1897—98, Gallen-Kallelan kesäkurssi Ruovedellä 1899.

Eeva Anero

Lähteitä: Gösta Palanderin ja Tellervo Bergiuksen haastattelut, Viivi Wallgren (ent. Palander): Sydämeni kirja, lisätietoja antaneet August Herranen ja Ahti Eloranta.

Bengts: Toivola, metsänvartijan maja. Purettiin ennen vuotta 1920.

Pukeilla oli tuohi- tai pikinaamio pestyäkseen tuntemattomana sekä häntänä vihta.

Nuuttijuhlat— tuulahdus muinaisajoilta

Pohjoismaissa ei voida puhua karnevaaleista siinä merkityksessä kuin Keski- ja Etelä-Euroopassa, missä vietetään meluisasti laskiaista loistavin juhlakulkuein. Mutta Ruotsissa ja Suomessa on vietetty, ja paikoin vietetään vieläkin, Nuutin päivää remuisana joulujan lopettajaispäivänä ja arkitöiden alkuna.

Nuutin vieton juoni ja laulut ovat säilyneet, mutta muistaako joku laulun säveliä?

Vuosisadan vaihteen nuuttijuhlat Lempäälän seuduilla

Haastattelujen ja kirjallisten kuvausten perusteella olen ennallistanut vuosisadan vaihteen Nuutin päivän vieton. Nuutti oli kalenterissa aluksi 7.1. ja 1700-luvun alusta 13.1. Vaikka päivä olikin siirtynyt kuudella vuo-

rokaudella eteenpäin, lähtivät Nuutin päivään kuuluneet pukit väliin liikkeelle jo vanhana Nuuttina, loppiaisen jälkeisenä päivänä. Pukkijoukko kasvoi sitä mukaa kuin edettiin talosta toiseen. Nuuttipukit olivat pukeutuneet kummalliisiin asuihin. Seurueen johtajalla oli sarvet karvalakissa, varren päässä oleva vihta häntänä ja nurin käännetty turkki yllään. Jouluvalko oli lakanalla peitetty ja nelijalkainen pukki verhottu vällyillä. Muutamilla miehillä oli naisten hepeniä, heitä kutsuttiin jouluämmiksi, naisilla taas oli miesten ketaleita. Joulukurjella oli pitkät päreet nokkana. Muutamilla oli lyhde yllään. Käsissä heillä oli olkipamppuja, haravia, hankoja ja kauhoja. Tuntemattomina piti pysyä, jonka vuoksi kasvot kätettiin tuohi- tai pikinaamioiden taakse.

Kulkueen saapuessa pihaan alkoi kuulua lehmänkellon kalkatusta, kovaa meteliä ja kolinaa. Porstuassa pukkikuoro viritti laulun:

Nuutti tulla nutkutteele,
tyhjä tuoppi kainalossa,
pukinsarvet päässä.
Onko olta tynnyrissä,
onko hiivoja jälellä?

Joku huusi: "Saako Nuutti tulla?" Kun lupa oli saatu, ovi reväistiin auki, ja kummallinen kulkue työntyi sisälle hypellen, mäkättäen ja olkipampuillaan hui-toen. Seurueen johtaja lauloi pukkien tervehdysten:

Toivotan tähän talohon
isännälle ihravatsan,
emännälle leveät lanteet,
tyttäriä tyvikkäitä
poikiakin peräkkäitä
lehmät hyvin lypsäköön
lampaat kaksin kantakoon
kissanhäntä kippurassa
koppurassa koiranhäntä
solmussa sian saparo.

— Ja sitten sitä kaljansakkaa! Missäs täällä on sitä kaljansakkaa!

Pukit lähtivät kiertämään ympäri tupaa haistellen, missä on oluttynnyri tai kaljansakkaa. Sen löydettyään he huusivat:

— Olvitapit auki!

Haarikat laskettiin täyteen olutta, osa juotiin, osa vietiin reessä olevaan saaviin. Myös pöydällä olleet ruoat menivät parempiin suihin. Kun talonväki puhuteli naamioituja pukkeja tunnistaakseen heidät, syntyi seuraavan tapaisia vuoropuheluita.

— Mistä se pukki oikein on?

— Nuuttipukki on takuista tehty, remmenillä reu-nustettu, kaikinpuolin kaunistettu päästä kantapäihin asti.

— Mutta kenenkäs poikia pukki on?

— Olenpahan vaan ittekualleen ämmän poikia Lempoisista.

— Kuinkas vanha pukki on?

— Seittemänkymmentä selältä, kuuskymmentä kummaltakin kyljeltä.

— Nahatkin sillä on nurin päin!

— Sama se vanhoille nahoille, onko ne nurin vai oi-kein.

Kun pukit alkoivat keräillä lattialta olkia viedäkseen ne mennessään, talonväki huusi:

— Hiivanuutti hirtetään, kun joulun pois viä!

— Nuutin nuppi on joulun loppu, talikko käteen, kaalikuppi eteen, sanoivat pukit, ja seurueen johtaja kajautti vielä lähtölaulun:

Isännän minä ensin kiitän, frallailaa ja frallailaa,
joka on ohrat kasvattanut, frallailaa ja frallailaa.
Emännän minä sitten kiitän, frallailaa ja frallailaa,
joka on olvist olven tehnyt, frallailaa ja frallailaa.
Tämä on värssy viimeinenkin, frallailaa ja frallailaa,
kohta jo pääsemme pihallenkin, frallailaa ja frallai-
laa.

Ovi jo etemme avataankin, frallailaa ja frallailaa.

Lopuksi kirjuri vetäisi hiilellä hakaristin muurin ot-saan merkiksi siitä, että talossa oli käyty. Porstuasta

nuuttipukit ottivat varsiluutansa ja haravansa ja hak-kasivat niillä taas nurkkia karkottaakseen pahat hen-get talosta.

Jos joku pukeista oli nääntynyt nurkkaan, talonväki lauloi pilkkalaulun:

Nuutin syötin,
Nuutin juotin,
Nuutin nurkalle nukutin.
Nuutti se nukkui nuttuihinsa,
vaipui vaaterisoihinsa,
tammissessa tynnyrissä,
koivusen tapin takana.

Jos taas jossain talossa ei kestitystä tarjottu tar-peeksi ja kalja oli huonoa, pukit huitaisivat vihtähän-nillään astiat pois pöydiltä, kiskoivat tapit tynnyreistä, löivät talonväkeä olkipampuillaan ja lauloivat lähties-sään:

Rapa on sun tynnyrissä
koko joulun ollu,
enkä oo sun lihojas
ja voitais nährä saanu.

Naamioituneena oli helppo tehdä pahaakin.

Lopuksi kuljetettiin rekeen kootut jouluruokien tähteet ja oluet kylän suurimpaan tupaan, jossa pidetiin joulukauden riehakkaat lopettajaiset, syötiin, juotiin, tanssittiin kansantanssien ja leikittiin joulu-leikkejä.

Nuuttipukkeja Tampereella ja Lempäälässä 1930-luvulla

Irma Grönlund kertoo tamperelaisista nuuttipu-keista:

— Asuessamme 1930-luvun alkupuolella vuoden Lamminpäässä kotiini tuli kaksi nuuttipukkiä turkit päällä. Ne hyppelivät lattialla, örisivät ja konttasivat pöydän alitse. Muistaakseni he eivät syöneet eivätkä juoneet mitään. Mikäli heidän tarkoituksenaan oli hu-vittaa minua, viisivuotiaista, esitys epäonnistui täysin. Tarrauduin kauhistuneena äitiini ja huusin kuin palo-sireeni. Pukit lähtivät ja naureskelivat mennessään. Myöhemmin minulle kerrottiin, että he olivat lähistol-lä asuvia naishenkilöitä.

Emäntä Hilja Laurila on kertonut lähellä Vesilah-den rajaa sijaitsevalle Näppilän tilalle tulleista nuutti-pukeista:

— Sen muistan, että niitä nuoria tuli tänne kerran nuuttipukeiksi pukeutuneena sahtia juomaan. Tulles-saan ne laulovat ja hassuttelivat sitten jotain. Sitten kun ne tunnettiin, niin niille keitettiin kahvia. Minun äitini kerto tarkempia juttuja nuuttipukeista, mutta äitini olis jo toisella sadalla, jos eläis.

Nuutit Kuljussa 1976

SPR:n Kuljun kyläkerho järjesti 1976 nuuttikul-kukeen. Se tuli kerhoiltaan juomaan kotikaljansakkoja ja hauskuuttamaan kyläläisiä, jotka eläytyivät niin hy-vin tunnelmaan, että kiitoslaulu pukeille syntyi itses-tään:

Aattona on joulupukki,
tänään meillä nuuttiukki.
Reippahasti astuu vielä,
vaikk' on täällä liukkaall' tiellä.

Eivät tulleet taloon uuteen
tähän iltaan kello kuuteen.
Tällä lailla, nuuttiukki,
kiitos sulle, joulupukki.

Tilaisuus nauhoitettiin ja valokuvattiin. Ääni yleisön joukosta kommentoi:

— Hyvä kotimainen laulunäytelmä!

Nuutin juuret

Mistä sitten on peräisin tämä sovinnaisesta elämänculustamme poikkeava riehakas kansanjuhla? Loppiaisen jälkeisenä päivänä, 7.1.1131 murhattiin tanskalainen Sönderjyllannin herttua Knut Erikinpoika Lavard, joka myöhemmin julistettiin pyhimykseksi, ja hänen nimensä lisättiin pohjoismaisiin pyhimyskalentereihin. Kirkoissa luettiin pyhimysten merkkipäivinä heidän elämänsä ja ihmetöitään kuvaavia legendoja ja laulettiin hymnejä heidän kunniaakseen.

Nuutin päivä oli siis katolisen ajan kirkollinen juhla, mutta siihen kietoutunut kansanperinne oli katolilaisien uskontoa monin verroin vanhempaa perua.

Sumerien, suomalaisten ynnä muiden kansojen muinaisuskonnossa oli vuoden pimeimpänä aikana 12 vuorokauden jakso, jolloin luultiin vainajain palaa-
van maan päälle kuljeskelemaan ihmishahmoissa. Heitä esittivät kummallisiin, usein nurinkäännettyihin vaatteisiin sonnustautuneet ihmiset.

Roomalaiset taas viettivät Saturnus-jumalansa kunniaksi saturnaliajuhlia, jolloin iloittiin hillittömästi, syötiin, juotiin ja vaihdettiin osia: isännät palvelivat orjia ruokapöydässä jne. Saturnus oli kylvön- ja hedelmällisyyden jumala ja pukki hedelmällisyyden symboli. Todennäköiseltä tuntuu, että vaikutteita saturnaliajuhlista on siirtynyt suomalaisiin nuuttijuhliin, samoin kuin ne ovat olleet vaikuttamassa jouluviettoon lahjojen jaon ja ylensyönnin muodossa. Varmaa on, että Ruotsissa on vietetty Nuutin päivää samanlaisin menoin kuin Suomessa.

Malleja kulkueille ovat lisäksi antaneet aatelin voutien ja kirkonmiesten veromatkat, joiden aikana he kulkuset kilisten kiersivät talosta taloon, perivät saataviaan, söivät ja joivat. Sen ohessa kirkonmiehet jakoivat myös siunausta. Samoinhan nuuttipukit toivottivat onnea taloon, söivät ja joivat.

Kun sitten uskonpuhdistus hylkäsi pyhimysten palvonnin, karsiutui Nuutin päivästä pois myöhemmin siihen liitetty kirkollinen perinne, ja jäljelle jäi muinaisuskontoihin pohjautuva kansanomai-
nen ”karnevaalijuhla”.

Kun kulkueisiin alkujaan liittynyt vainajainpalvonta sammui, muuttui niiden tarkoitusperä. Nuutin päivästä tuli joulukauden loppujuhla. Hyvä Tuomas joulun tuopi, paha Nuutti pois sen viepi, sanottiin.

Nuuttikulkueita odotettiin, toihan se vaihtelua usein varsin yksitoikkoiseen elämään. Mutta pukkien väliin villiäkin riehuntaa alettiin myös paheksua. Olihan tupa joskus pukkien jäljiltä kuin sikolätti. Niinpä tämä tuhatvuotinen perinne alkoi saada säyseämpiä muotoja tai vallon sammua. Mutta ennen kaikkea perinteen katkeamiseen vaikutti se, että yhteiskunnan rakennemuutoksen johdosta kylähenki riutui, asunnot pienenivät, oluttynnyrit katosivat ja muunlaiset huvittelumuodot tulivat tilalle. Onhan paljon helpompaa katsella nojatuolissaan televisio-ohjelmaa, jossa kakkua heitellään päin toisten naamaa.

Eeva Anero

Kertojat: Erkki Värre, jonka kokoamat tiedot olen kirjoittanut muistiin v. 1968, Kerttu Pohjola 1972, Hilja Laurila 1975, Irma Grönlund 1988, Riitta Rekola on 1988 muistellut isänsä kertomusta Lempäälän nuuttipukeista.

Kirjalliset lähteet: Lauri Hakulinen: Hyvä Tuomas, Pirjo Hämäläinen-Forslund: Maammon marjat, A. Malin: Der Heiligenkalender Finnlands, Toivo Vuorela: Suomalainen kansankulttuuri, Leea Virtanen: Onni yksillä.

Vanha joulumuisto

Joulu on ovella.
Lapset kuulevat tulon,
kolkutuksen,
ovat virittyneet juhlamieleen.
Aukaise ovi
Joulun Herralle,
lapselle kodittomalle.
Ehän voi sulkea sydäntäsi
kuin Betlehem
ensimmäisenä jouluyönä.
Tule kotiimme!
Eihän myöhäistä pyytää.
Tahdot auttaa
kaiken selvittelyssä.

Tule!
Jää luoksemme
joulun jälkeenkin,
Jeesus lapsi

— Nyt himmeli kiikkuu tuvan katossa, sanoi äiti.
— Hyvä siitä tulikin, vaikka oljet eivät olleet ensiluokkaisia.
— Katsokaa kun se aina heiluu!
— Alhaalta tuleva ilmapirta pitää sen liikkeellä.
— Onpa se hieno. — Kirjoitan siitä joulusadun, lupasin Äidille.
— Kirjoita vaan! Mutta epäilen siitä tulevan kovin ”perunapitoisen”.

— Sopiihan peruna oikein hyvin runkoaineeksi. Sa-
tuunkin. Tosisatuun.

— Pääsisipä isä jouluksi kotiin.

— Toivotaan niin.

— Mentäisiin hevosella kirkkoon ja isä olisi ohjak-
sissa.

— Jouluna jokainen kirkkoon, Pääsiäisenä, joka
pääsee, sanottiin ennen.

— Sinulla äiti on paljon muistissa vanhoja sanon-
toja. — Niistä minä pidän, sanoin Äidille.

— Vaari vanhoilta ajoista paljon tietää ja osaa ker-
toa. Häneltä niitä tulee solkenaan, kun alkuun pää-
see.

— Vaarin lapsena ollessa oli tupakin joulun alla si-
sältä päreillä vuorattu, tehty ”hauenkuonoa”. — Ai-
na on tähdätty kodin kuntoon saamiseen suuren juh-
la-ajan lähestyessä.

— Monen vuosikymmenen takaa ne tulla tupsahta-
vat vanhasta kätköstään nuo lapsuusajan joulumuis-
tot, kun kiehtova joulun alusaika on käsillä. — Vaik-
ka eipä näitä sota-aikoja voine kiehtoviksi ajoiksi sa-
noa.

— Kerro nyt jotakin oman lapsuutesi aikaisista
muistoista!

— Kuuntele! — Siihen aikaan oli tapana sanoa, —
no, ehkä jotkut vieläkin sanovat, että tulisipa joulu
että saisi yöllä syödä. Lapsuudessani mentiin yleensä
hyvin aikaisin nukkumaan. Ei ollut sellaisia valvotta-
jia kuin radio on nykyajan lapsilla. Mutta jouluyönä
valvottiin. Hiukan vaan torkahdettiin ja sitten kiireh-
dittiin hankkimaan kirkkomatkalle.

Hevostenkin oli saatava kaura-annoksensa kyllin
aikaisin että saivat rauhassa rouskutella. Joka joulu
toistuva kilpa-ajo kirkosta palatessa järjestyi melkein-
pä järjestämättä ja siinä toki piti hevosen olla kunnos-
sa.

Kun oli valvottu kauhean myöhään olin kovin uni-
nen kuullessani äidin hyvän joulun toivotuksen ja ky-
säisin jokohan jaksaisit herätä.

— Jaksan, jaksan!

Olihan minut luvattu viedä joulukirkkoon ja sen
muistin vaikka olinkin unen tokkurassa. Lisäksi oli
sovittu että kirkosta palatessa jään kyläilemään iso-
vanhempieni luokse joulupäiväksi.

Pian selvittiin matkalle, Polle juoksi ja kulkuset
soivat pakkasen paukkuessa. Tähdet ja kuu loistivat.

— Pian siitä ilma lämpenee kun pakkasen jo pau-
kahtelee, ennusteli isäni.

— Mutta pysy kuitenkin vielä vällyjen alla, ei pak-
kanen heti periksi anna, neuvoi äiti, kun aloin pyrkiä
pois peitoistani.

Tiellä tuntui olevan paljon kirkkoon menijöitä
vaikka en niitä pimeässä tuntenut. Kuulin heidän toi-
vottelevan hyvää joulua toisilleen.

Huppukuurussa ollessa oli riemustuttavaa kuunnel-
la kulkusten ja aisakellojen soittoa.

Kun Pitkänlahden jälle ehdittäissä pääsin pois hu-
pusta, näin kirkonkylän yhtenä valomerenä.

Isän laittaessa Pollen selkään peitettä, tuli vaari jo
luoksemme.

Kirkossa pääsin istumaan vaarin viereen. Kynttilän
lepattavat liekit kruunuissa ja kirkon perillä olevissa
lampeteissa loivat valoaan. Sitä tulvi niin paljon ettei
pimeätä luullut tulevan enää milloinkaan.

Urut pauhasivat: ja tuttu jouluvirsi kaikui voimak-
kana. Pappi saarnasi ja puhui Immanuelista. Kuka
hän on? Siinäpä arvoitus, joka askarrutti koko aa-
mun mieltäni. Luulin sen olevan milloin minkin kir-
kossa olijän. Immanuelia etsiessäni kuitenkin nukah-
din. Herättyäni minua janotti kauheasti.

— Minua janottaa, yritin kuiskata äidille eikä ai-
kaakaan kun vaarin taskusta löytyi oikeita joulukon-
vehteja ja jano oli tipotiessään.

Ajaakohan Immanuel tuota hevosta? Lieneekö hän
iso vai pieni, mutta vaari sen tietää, ilostuin. Hän tie-
tää kyllä kaiken. Häneltä isä ja äitikin kysyvät, mitä
eivät itse tiedä.

— Kuulehan vaari mikä on Immanuel? Onko se täl-
lä samalla tiellä, kuin mekin, vai lähtikö sitä toista tie-
tä jonne meni paljon hevosia? Vai onko tuo, jonka
hevonen meni edelle kilpaa ajaessa.

— Lapsi, mitä sinä nyt?

— Pappi sanoi Immanuelinkin olleen kirkossa.

— Pian ollaan kotona ja sitten kerron siitä sinulle.

Mummon kaataessa kahvia kuppeihin istui penkille
Mossekin vaarin viereen. Siihen se tuli aina kun vaari-
kin tuli ja sai nyt kuten aina ennenkuin tassinsa täy-
teen kahvia. Kermaakin lorautettiin sekaan. Vaari
laittoi pienen murusen ihan pikkiriikkisen suolaa kup-
piinsa. Mossen kahviin ei suolaa laitettu.

— Vai ei könnikälle ole vielä aamukahvia annettu,
jouluamuna. No latkihan nyt! Kyllä on jo aikakin.
Saat tästä lisäksi, että pääset kehräämään, sanoi
vaari silittäen kissan selkää. Kuulehan nyt — siitä Im-
manuelista. Se pieni Jeesus lapsi, joka syntyi jouluyö-
nä, kasvaa isoksi. Kasvaa meidän auttajaksemme.
Hän tahtoo auttaa meitä kaikkia. Tahtoo auttaa kai-
kessa. Auttaa suurissakin vaikeuksissa. On aina mei-
dän auttajamme ja suojelee kaikissa vaaroissa.

— Auttaako meidän korkeassa mäessäkin, josta
laskin suksilla ja kaaduin. Äitikin sanoi silloin että
olipas suojelijansa kun ei kummemmin käynyt. Sau-
vakin meni poikki, eikä toista suksen puolikasta mis-
tään löytynyt.

— Auttaa ja suojelee ihan kuin siinä suojelusenkeli
taulussa kuvataan, joka on teidän pirtin seinällä. Hän
lähettää enkelinsä vartioimaan, etteivät lapset putoa
siitä pahalta sillalta kuiluun. Sitä se Immanuel meinaa
että Jumala on aina täällä meidän kanssamme. Tur-
vallista on antaa kätensä tällaiselle taluttajalle.

Kerttu Viinikainen

Kiittäen asiakkaitamme
18 vuoden yhteistyöstä
toivotamme

RAUHALLISTA JOULUA!

MÄKELÄN KALUSTE

Sääksjärvi. Puh. 671 933

**ASIAKIRJATUHOUS
SUURTEHOSILPPURILLA**

– ja tilaa syntyä arkistoon

 HR-SYSTEMS OY

Viljelijäntie 7, 37550 MOISIO
Puhelin (931) 746 399

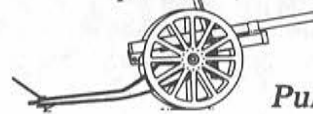
Hakkarin
KARTANO

Kartano Ravintola

Lempäälässä

– A-luokan tarjoilut –

Avoimna su—ma 11—18
ti—to 11—22
pe—la 11—01

Puh. 750 785

Juhla- ja Pitopalvelu

**MUISTA
PANKKIKORTTI**

Lempäälän pankit
KANSALLIS-OSAKE-PANKKI
OSUUSPANKKI
SUOMEN YHDYSPANKKI
ALUESÄÄSTÖPANKKI

Maanantaisin ja torstaisin
joka kotiin
Lempäälässä ja Vesilahdessa

LEMPÄÄLÄN • VESILAHDEN

Sanomat

puh. 931-750 333

PAREMMAN PALVELUN

KHALLIMATTI

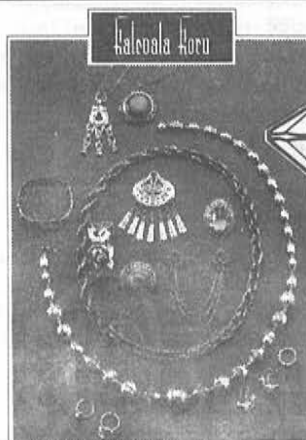
Lempäälän keskustassa

Puh. 750666

PALVELEMME
MA – PE KLO 9 – 20
LA KLO 8 – 18

SUOSIKKAA ILMOITTAJIAMME

REINO POHJOSEN HARJAVÄLMISTAMO

VALMISTETAAN
KAIKIA HARJATUUTTEITA
SEKÄ KONEHARJOJA
TEOLLISUDELLE.

REINO POHJONEN

37560 KULJU.
Linnajärventie, puh. 931-676 099

El enää ruosteista vettä
NAUTI PUHTAASTA VEDESTÄ

Hanki kotiin kotimainen painevesisuodatusjärjestelmä. Vain yksi patentoitu painesäiliöratkaisu, joka poistaa RAUDAN, MANGAANIN SEKÄ PUTKISTOA SYÖVYTTÄVÄN HAPPA-MUUDEN KAIVOVEDESTÄSI.

PORAKAIVOPUMPUT, RENGASKAIVOPUMPUT, PUHDISTIMET, MYYNTI, HUOLTO JA ASENNUS — KAIKKI SAMASTA TALOSTA

Porakaivot puhtaaksi ja tuottavaksi. Viemärin aukaisut ja huuhtelut.

KAIVOPUMPPU KY M. KULMALA

Lempäälä. Voit soittaa myös iit. puh. 931-749 697, auto 949-232 640

leikkaa talteen

Lempäälän Jätehuolto Ky

Puh. 676 378
autopuh. 949231328

LEMPÄÄLÄN I APTEEKKI

Tampereentie 2

Puh. 750 955, 750 053

Avoinna arkisin 8.30—20
arkilauant. 8.30—15
pyhisin 11.00—17

Putkiliike P.NUORA Ky

37560 KULJU
Puh. 676 100, 676 380

RAKENNUSLIIKE
RAUNO TUOMINEN

TYÖTÄ
PAREMMAN
ASUMISEN JA
RAKENTAMISEN
PUOLESTA.

KIILTO LIIMAA

KIILTO OY

PUH. 931-280 8111 TAMPERE

PUHTAAN YMPÄRISTÖN PUOLESTA

- * KAUKOLÄMPÖ
- * MAAKAASU
- * KIINTEISTÖNHUOLTO

Lempäälän Lämpö Oy

PUH. (931) 744 111

RAUHAISAA JOULUA

HUONEISTO-VÄNNI OY LKV

LEMPÄÄLÄ, TAMPEREENTIE 23 • PUH. 931-752888, TELEFAX 931-752686

EUROMASKI®

TUOTTAVAA
TURVALLISUUTTA

VALMISTAJA: Euromaski
Oy, 37500 Lempäälä, puh.
931-752 737.

MYynti: Hitsaus- ja suo-
jainalan liikkeet.

Lempäälän
LÄÄKÄRIASEMA

OP-Center II krs.

Yleislääkäreiden ja gynekologien vastaanotot.

Myös laboratorion palveluita.

Tiedustelut ja ajanvaraus arkisin klo 9–12

p. **752 006.**

Lempäälän seurakunta
toivottaa kaikille
lempääläisille

**SIUNATTUA
JOULURAUHAA**

**HYVÄÄ JOULUA ja
Onnellista Uutta Vuotta**

Lempäälän
Kokoomusyhdistykset

Lempäälän
Sosialidemokraattinen
kunnallisjärjestö ja
puolueosastot
toivottavat

HYVÄÄ JOULUA

Pukin konttiin Konttiselta!

- KENGÄT • LAUKUT • LOMPAKOT
- AAMUTOSSUT • KÄSINEET

Kenkä

KONTTINEN

Lempäälä Puh. 750 168

TAMMER-TUTKA

LÄÄKÄRI- JA LABORATORIOPALVELU
Hämeenkatu 18, 33200 Tampere

ERIKOISLÄÄKÄREIDEN VASTAANOTOT

YLEISLÄÄKÄREIDEN VASTAANOTOT
myös ilman ajanvarausta

LABORATORIO – ilman ajanvarausta
Näytteenottokotikäyntejä

TYÖTERVEYSPALVELUT

FYSIOTERAPIA

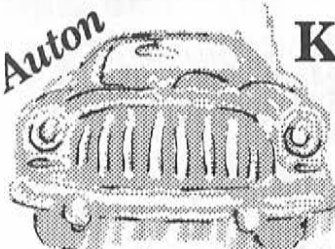
JALKOJENHOITO

Ajanvaraus
puh. 31 200

**HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA UUTTA
VUOTTA 1991.**

RAITTIUSTOIMISTO

Auton

KASKOSTA

jopa -25%

vakuutusmaksuista
normaalibonusien
lisäksi!

• Luotettavaa Lähipalvelua •

**LÄHIVAKUUTUS
LOIMI-HÄME**

• LEMPÄÄLÄ •

Toivotamme kaikille lempääläisille
HYVÄÄ JOULUA ja
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

**VIITASEN
KUKKA-KAUPPA**
LEMPÄÄLÄ PUH: 750 103

SÄÄKSJÄRVEN APTEEKKI

Liikekeskus, Säöksjärvi puh. 670 480
Avoinna ma—pe klo 9—17, la 9—12, sunnuntaina
ja juhlapyhien aattoina suljettu.

**LEMPÄÄLÄSTÄ KAIKKI
PESULAPALVELUT
T:MI LEMPÄÄLÄN PESULA**

Hakkarin yrittäjätalo, Kuokkala puh. 751 300
Avoinna ma—pe klo 9—18, lauantaisin suljettu.

KAIRIMO Ky
Lempäälä, puh. 750 422

LAHJATAVARAT
KÄSITYÖT
SISUSTUS

OP-CENTER LEMPÄÄLÄ P: 751 645

**KESOIL
P. LYYTINEN**
Säöksjärvi puh. 670 867

KAMERA·PISTE
BY KUVA JA TARVIKE
SIRVALAHDENTIE 2 37500 LEMPÄÄLÄ
PUH. 931-751 659

Pekka Kurkioja Ky
33880 Säöksjärvi
Puh. 670 820

RAKENTAJAN TAVARATALO
LALITA OY
Lempäälä Puh. 931 - 751 611

**KULJETUSLIIKE
E. Seppälä Ky**
Lempäälä Puh. 749 668

Lempäälä puh. 750 462

**RAVINTOLA
MAINIEMI**
OP-CENTER, 37500 LEMPÄÄLÄ P. 752 170

Niinikuruntie 3, 33880 SÄÄKSJÄRVI
Puh. 931-672 322
KONEPAJATOIMINTAA LEMPÄÄLÄSSÄ

**Lempäälään
Luontaiskylpylä Ky**

Uotintie 2, 37500 Lempäälä
Puh. 931 - 750 755
Ma-Pe 9.00—18.00
Su 12.00—18.00

Perustettu 1926

HERKKU GALLERIA

Tampereentie 12 37500 Lempäälä
Puh. 751 069

TAXI HARRI PAJARI

HUOM! UUSI KOTIPUH. 753 052

LISMAR OY

Hervannantie 2, Sääksjärvi
Puh. 672 333

LEMPÄÄLÄN TAKSIT

- TAKSIKESKUS 97 041
- TAKSIASEMA 750 236

TAKSI — PALVELUKSESSANNE

Tilitoimisto
Raija Lehtonen Ky
OP-Center Lempäälä, Puh. 751 505

KULJUN TAKSI
Seija Viljanen
Puh. 676 005, auto 949233095

J. HAAPASALMEN PUUTARHA

KULJU puh. 676 084

Parturi-Kampaamo

Maria Sjöberg

Himminkodon päiväkeskus.
Puh. 752 009 Tervetuloa!
avoinna ma—pe klo 10—17

LEMPÄÄLÄN-KAIHDIN

- Rulla- ja säleverhot
- Puhvi- ja vekkiverhot
- Taiteovet, verhoakiskot
- Verhotangot ja kukkalaudat
- Pystylamellit ja markiisit
- Asennus- ja mittauspalvelu

Tampereentie 16
Puh. 931-753 344

Lempäälän Ehtookoto r.y.

Osoite: Katepalintie 9, 37500 Lempäälä
Puhelin: 931-753 188

HEI! Laihdu iloisesti!

Sentit katoavat samalla, kun kiinteydyt ja rentoudut. Käsitteily aktivaattorilla auttaa myös lihasvaivoissasi. Tilaa edullinen koekäsittely.

VARTALOHoitola LEA
Ahmanpelto F 43, Sääksjärvi, puh. 671 809

**SALORA-TUOTTEET
LAHJATAVARAT
LELUT**

lempospuoti

LEMPÄÄLÄ • Puh. 751 609

MÄKELÄN KUKKA

Lempäälä puh. 750 922

KELLOKANAVA

Tampereentie 10, 37500 LEMPÄÄLÄ
Puhelin 931-750 889

TAIDEKAUPPIAS
MARKKU RUUNILA

Myyn tunnettujen taiteilijoiden alkuperäisteoksia sopivin maksuehdoin.

Soita ja sovi kotiesittelystä puh. 750 632

KEMIKALIO JA TEKSTIILI
SALO-SHOP

Puh. 750 156 Lempäälä

JOULUILOA

Kudotut omatekoiset joululahjat
**Lempäälän, Kuljun ja
Sääksjärven
neuvonta-asemilta**

...ne ihanan
kämpöiset...

JAKO-NEULE

33880 SAAKSJÄRVI

37500 Lempäälä Puh. 931-750222

kartongin- ja muovinjalostustehdas

Valokuvaamo Ulla

Tampereentie 16, 37500 Lempäälä
puh. 750 963

Kampaamo Aino Laine

KELLOTIE 6, KULJU PUH. 676 825

Lempäälän Kello ja Kulta

puh. 750 606

ESSO LEMPÄÄLÄ

TUULANTUPA

HUOLTOASEMA · TAVERNA · PUH. 931-750 322

Lempäälän Kirja- ja Paperikauppa KUPA

Puh. 751 437

RAUTA-MAATALOUS-SISUSTUS

KKANAVA

TEOLLISUUSTIE 3
LEMPÄÄLÄ
PUH. 931-752 211

piiplast oy

Leipomo Ståhlberg ja Kumpp.

Om. Torkki ja Viskari
Lempäälä puh. 750 323

TÄYDEN PALVELUN SÄHKÖTALO

SÄHKÖ- JÄRVENPÄÄ OY

25 V.
1964 - 1989

Liisan Leipomo

Kulju

Puh. 676 501

AVOINNA: TI-PE 8-17
LA 8-13
MA SULJ.

KODIN KONE HALLI

LEMPÄÄLÄ VIRASTALO PUH.751500

KOHO- JA OFFSETPAINO
tomi teisko ky
37550 MOISIO 931-751971

MASAKO

Tampereentie 495
33880 SAAKSJÄRVI
Puh. 931-670 500
Fax 931-670 876

Toivotamme kaikille lempääläisille
HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Aino ja Heikki Kyykoski
Raija ja Eero Isotalo
Ritva Mäkelä ja Hannu
Maija-Liisa Hämäläinen
Airi Leppänen
Eila Marjamäki
Terttu ja Jaakko Nurmesniemi
Leena ja Riitta Rekola
Kerttu Kuusi
Maili Mustila
Pirkko ja Arto Pajunen
Kirsti Isotalo
Terttu ja Jussi Peltomäki
Marketta ja Raimo Siren
Maija ja Olli Viitasaari
Hannu Kopola
Aino ja Laila Nieminen
Anna-Liisa ja Lauri Keskinen
Marja ja Reijo Fredriksson
Mirja ja Eero Ruotsila
Marja Kalske
Kaija ja Markku Sipilä
Pirkko ja Risto Luoto
Sirkka ja Matti Mäkinen
Arja ja Raimo Nieminen
Riitta Valkeejärvi
Sinikka ja Jorma Kilpinen
Airi ja Tero Teisko
Else ja Jussi Lintusaari
Laura ja Sauli Mäkelä
Tuula ja Minna Ruohonen
Anni ja Reino Pohjonen
Maisku ja Pekka Rajasilta

Hilkka ja Pentti Frigård
Liisa ja Juhani Pohjala
Raija ja Veikko Kivelä
Anja, Rauno ja Tarja Heino
Annikki ja Seppo Soini
Carita ja Arto Koota
Soile ja Hannu Turkkinen
Helvi ja Pentti Suomalainen
Kotipalvelun henkilökunta
Pirita Hahl-Marjokorpi ja Ari Oksanen
Sosiaalitoimiston henkilökunta
Kaija, Kari ja Kiira Virtanen
Eila, Ari, Nina ja MiraPalm
Arja ja Martti Haapalinna
Kaija ja Reino Seppälä
Erja ja Kurt Källarsson
Leena ja Esa Pyykkö
Heli ja Jukka Väissi
Lea Jokela ja Kauko Perälä
Maija-Leena ja Kari Kaikkonen
Liisa ja Antero Kyrölä
Ritva ja Kauko Palmu
Keijukka Saari
Sisko ja Aarno Mikkola
Maija-Liisa ja Martti Kosola
Marjatta, Matti ja Sami Latosaari
Leena ja Sampsa Aaltio
Eeva ja Yrjö Salminen
Laura ja Emil Takomaa
Railli ja Jaakko Vuorinen
Helena ja Erkki Alapoti
Kirsti ja Pekka Toivonen

Lempäälä-Seura

toivottaa teille kaikille

perinteistä

Hyvää Joulua

sekä

antoisaa

Uutta Vuotta

V. 1989

Lempäälän kunta
tervehtii
Lempäälä-Seuraa
ja toivottaa
tämän lehden lukijoille
HYVÄÄ JOULUA

LEMPÄÄLÄN KUNTA